3795

فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون

الحمد للہ المنعام دریں ایام سعادت التزام رسالہ مفیدہ و عجالہ سدیدہ
در علم کلام احقاق حق و در ابطال اعتراضات الد خصام مسمی بہ

قاطع البرہان

سنہ ۱۳۲۸ھ

مؤلفہ

عوارف و معارف آداب فواضل و فضائل مآب الیف الخلال الحمیدہ
حلیف الخصال السعیدہ جناب المولوی السید علی اکبر تقی الرندوی سلمہ اللہ تعالی

در مطبع رفاہ عام سٹیم پریس لاہور مطبوع گردید

معرفت خادم حسین مصلح سنگ

فہرست موجودہ کتب مصنفہ حجۃ الاسلام مجتہد العصر والزمان مولینا سید علی الحائری لاہوری

غایت المقصود۔ حالات امام مہدی و رد مرزا قادیانی حال مسیح و دجال و یاجوج و ماجوج چہار جلد قیمت للعہ

موعظہ السلامہ۔ عقائد مذہب شیعہ بطرز فلاسفانہ و منہج حکیمانہ آجکل کے نوجوانوں کیواسطے اسکے مطالعہ کی سخت ضرورت ہے عہر

بشارات احمدیہ حضرت محمدؐ و آئمہ اثنا عشر کی امامت و امام حسینؑ کی شہادت کا انجیل و توراۃ و زبور سے ثبوت ۸ر

مراسلات المشاہیر سہ جلد۔ اسمیں ماہر علما کے خطوط انشا پردازی عربی زبان کی قابل دید ہے قیمت تین حصے ۳ہر

رسائل حائری ہر دو حصہ — توحید فدک ایمان ابوطالب سیادت عبدالقادر احراق باب فاطمہ احراق قرآن غسل میت و جنابت۔ متعہ جمع بین الصلوٰتین بعض حریر قنوت نماز اذان عمر

جامع المعانی۔ در اثبات استحباب سجدہ بر تربت حسینی و ثواب آن فارسی قیمت ۲۰ر

تحذیر المعاندین۔ حالات معاویہ جنگ و لعن کردن بر مرتضٰی علیؑ از تواریخ سنیان قیمت ۳ہر

الہدی۔ کعبہ کی طرف سجدہ کرنے کی وجہ اور آریہ کی تردید اردو قیمت ار

البرہان۔ خلافت ابوبکر کے وقت علی کا دعویٰ خلافت کرنا اور معجزہ دکھلانا اردو قیمت ار

ہدایات حائری — جس میں عقاید اصول دین و فروع دین شیعہ بغرض تعلیم سید محمد رضی و سید محمد زکی فرزندان علامہ حائری تصنیف ہوا قیمت ۳ر

زاد المعاد محشی بحاشیہ حضرت علامہ حائری قبلہ علم فقہ اردو مقلدین کے واسطے یہ کتاب نہایت ضروری ہے قیمت ۱۰ر

نزاع۔ جواز و ثواب و فوائد تعزیہ داری اور اعتراضات مخالفین کا جواب اردو قیمت ۱۲ر

تردید حبیب اللہ دری کے دلیل روح القدس سے عیسیٰ کو محمدؐ پر افضل قرار دینے کا جواب اردو قیمت ار

طاعون طاعون بقول مرزا قادیانی طاعون غضب خدا اور میری امامت کی دلیل ہونے کی تردید ہے ۳ر

عشرہ کاملہ — سنیوں کے دس مشکل ترین اعتراضات کے عقلی و نقلی جواب عمر

ذخائر العترۃ۔ بخاری مسلم ترمذی مشکوٰۃ سے فضائل اور مناقب آئمہ اطہار کا مجموعہ عہر

بیان المتعہ۔ متعہ کا ثبوت کتب معتبرہ اہل سنت سے اور ثواب و احکام شرائط کا بیان ہر

رسالہ نفی۔ دلائل عقلیہ و نقلیہ کتب اہل سنت سے خدا کے جبر کرنے کا بطلان قیمت ار

نفی رویۃ اللہ۔ دلائل عقلیہ و نقلیہ کتب اہل سنت سے خدا کی رویت کا بطلان فارسی ہر

کتاب البشریٰ۔ دو جلد۔ سید علی ہمدانی شافعی کے مودۃ القربیٰ کے شرح و خلافت و فضائل اہل بیت علیہ السلام دو جلد قیمت ہے

برہان البیان۔ اس رسالہ میں صرف آیہ استخلاف کی تحقیق کی گئی ہے فارسی قیمت ۲۰ر

سیادۃ السادۃ۔ حضور نبویؐ و آئمہ اطہار کے حسب نسب اولاد و ازواج کی تعداد و حالات عہر

منہج الرشاد۔ یہ کتاب علم فقہ میں ہے جس پر مقلدین کے واسطے حاشیہ کیا ہے عاعہ

لسان الصدق۔ بجواب میزان الحق پادری باستدلال رد نصاریٰ حجم ۵۰۰ صفحہ صہر

تنبیہ الغافلین۔ مواعظ و آداب علم و علماء ۶ر

شہادت قرآنی۔ رد عقاید مرزا قادیانی ۲ر

الانصاف۔ تحقیق آیت استخلاف مرزائیوں وہابیوں نیچریوں کے اقوال کی تردید قابل دید ہے ۸ر

جواب بالصواب۔ تحقیق طہارت و نجاست طعام اہل کتاب قرآن و احادیث سے قیمت ۱۲ر

ارکان خمسہ۔ اس رسالہ میں مسائل تقلید شرعیہ فرعیہ لکھے گئے ہیں اردو ۲ر

جواب العین۔ تحقیق وجہ کسوفین با دعقلیہ و نقلیہ فارسی ۲۰ر

تحفۃ المسلمین۔ یہ کتاب رد نصاریٰ میں باستدلال لکھی گئی ہے ۶ر

مشتہر

سید ابوالفضل الرضوی القمی لاہور مبارک حویلی

توثیق وتقریظ

از آیۃ اللہ فی الانام حجۃ الاسلام مرجع الاعلام امام المفسرین العظام افتخار المجتہدین الکرام علم الہدیٰ فقیہ اہل بیت المصطفےٰ مولینا ابوتراب السید علی الحائری القمی لاہوری مجتہد العصر مملکت سندھ وپنجاب

باسمہ سبحانہ

الحمد للہ علی نوالہ والصلوٰۃ علےٰ خواص رجالہ والسنۃ اقوالہ ومصادر افعالہ واعلی امثالہ علل الوجود ومفاتیح اقفالہ اسرار السجود محمدؐ والہ امابعد این رسالہ شریفہ منیفہ موسومہ بہ قاطع البرہان کہ درحقیقت برہان قاطع است از مصنفات عوارف ومعارف اداب فواضل وفضائل مآب الیف الخلال العلیۃ الحمیدہ حلیف الخصال البہیۃ السعیدہ الحائز اسنیٰ مکارم المجد والسداد البالغ اقصیٰ معارج الرشاد والارشاد جناب المولوی السید علی اکبر البنی الرندوی خصہ اللہ بجلائل المواہب واسبغ اللہ علیہ فواضل النعم والرغایب مے باشد بمطالعہ چند مواضع آں پرداختم تہذیب وترصیف باحسن اسلوب وترکیب وتالیفش بنہج مرغوب نمودہ اند فلقد اجاد فیما افاد وخاض فنال المراد ومحض لب الحق مالیس علیہ برادحرسہ اللہ خالق اللیل والنہار ومکنہ علےٰ بساط النشاط والاستبشار بحق سید الابرو آلہ الاطہار +

من مبارک حویلی لاہور

نمقہ خادم الشریعۃ المطہرہ۔ علی الحائری بقلم خود

[illegible]

تفسیر لوامع التنزیل

مخفی نماند که مصنفات حجة الاسلام والمسلمین ناصر الملت والدین آیت اللہ فی العالمین صدر المحققین مولینا السید علی الحائری مجتہد العصر والزمان لاہور در تائید و تشیید مذہب حق المبین دارد که کتابے بعمر ندارد خصوصاً لوامع التنزیل و سواطع التاویل که صیت جلالت و عظمتش عالم را فرا گرفته و آثار ہدایات و برکاتش در اقطار و امصار رسیده اینست که حجج اسلام عتبات عالیات و مجتہدین ایران در مدح و تبجیل و تعظیم و تفخیم این تفسیر جامع العلوم دقیقه فروگذاشت نفرموده اند و ہمگی بر توحد و تفرد مفسر علامه اتفاق و اطباق دارند و اعتراف جسته اند که بوجودگی این تفسیر ضرورت ہیچ تفسیرے باقی نمانده چه این تفسیر برائے ہر منتہی و مبتدی و مقتدا و مقتدی در تحصیل علوم قرآنیه معلّم کامل است چه در این تفسیر تمامی اعتراضات یہود و نصاری و مجوس و جمله مخالفین را محققانه و فلسفیانه جوابات ذیل ہر آیت نوشته میشوند اما افسوس که بوجه نامساعدت دہر خون و عصر میمون از مجلدات این تفسیر جامع العلوم غیر از چند جلد بقالب طبع ریخته شده لکن بمصداق الاشیاء مرهونة باوقاتها در این جزء زمانی بتوفیق ایزد منان مجلد خامس عشر ہم مطبوع گردید - و چونکه از قیمت مجلدات ہمین تفسیر جامع العلوم بغرض اشاعت دین دیگر کتب و رسائل دینیه چاپ میشوند لهذا امید است از ناظرین این تفسیر که در ترویج و اشاعت این بکوشند و مومنین را ترغیب خریداری مجلدات این تفسیر نمایند از متمولین و امراء مومنین قیمت ہر جلد این تفسیر مبلغ [illegible] و از غربا مومنین ۳ روپیه مقرر است مجلدات مطبوعه این تفسیر حسب ذیل اند جلد اول - جلد ثانی - جلد ثالث - جلد سادس جلد ثامن - جلد تاسع - جلد ثالث عشر جلد رابع عشر جلد خامس عشر و تاکنون باقی مجلدات چاپ نشده اند جلد سادس عشر در حیز تالیف است امید است تدریجاً عنقریب مجلدات غیر مطبوعه ہم بچاپ رسیده انتشار خواهند یافت

المشتہر آغا سید ابوالفضل رضوی القمی مبارک حویلی لاہور

تقریظ

حجة الاسلام والمسلمین نائب الائمة الطاهرین
آیت الله فی العالمین اخوند ملا محمد کاظم خراسانی

بسم الله الرحمن الرحیم

لله در مؤلفه حیث انه سلمه الله تعالی افاد واجاد واتی
لما هو فوق المراد من الاحقر الجانی محمد کاظم الخراسانی

محمد کاظم

قاطع البرهان

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العلمین والصلوٰة والسلام علی محمد واله الطیبین الطاهرین المعصومین ولعنة الله علی اعدائهم اجمعین الی یوم الدین :- اما بعد چنین گوید احقر العباد حررهٔ سید علی اکبر التقی الرندوی مخفی نماند بر عموم اخوان دینی و خلان ایمانی اینکه چون در ایام اشتغال به تحصیل علوم دینیه در ارض اقدس نجف علی من مشرفها الاف الف من التحیات والتحف شنیدم که مذهب وهابی وغیره در آن خطه رواج و دین شیعیان را یغما و تاراج می نمایند لهذا این وجیزه را برسم تحفه تالیف نمودم و ذخیره

آخرت قرار دادم و به قاطع البرهان در اثبات خلافت خاصه از برائی مولائی متقیان امیر مؤمنان علیه صلوات الله الملک المنّان موسوم ساختم امید از منتفعین اینکه در حیوة و مماتم از دعائی خیر فراموش ننمایند وما توفیقی الا بالله و توکلت علیه و بر سه مقصد و سه ابواب و یک خاتمه مترتب ساختم واما مقصد اوّل در وجوب نصب امام است و مقصد دویم در شرائط امام است و مقصد سویم در خصائص امام است و اما باب اوّل در بعض اخبار از علمائی عامه سنین وارد شده است و در تفاسیر ایشان است و باب دوم در سبقت ایمان امیر المؤمنین علی بن ابی طالب و در عصمت انبیاءؑ است و باب سویم در آیه غار است واما خاتمه در بعضی عبارات از زبان مبارک پیغمبر مختص در شان امیر المؤمنین رسیده است در ایشان است واما مقصد اوّل که در وجوب نصب امامؑ است بدانکه امت اختلاف کرده اند در اینکه نصب کردن او ضرور و واجب است یا نه و بر تقدیر وجوب بر حق تعالی واجبست یا بر امت و ایضاً خلافست که عقل حکم میکند بر وجوبش یا شرع معلوم شده است و آنچه فرقهٔ ناجیهٔ امامیه اتفاق کرده اند آنست که واجبست بر پروردگار عالم عقلاً و سمعاً نصب کردن امام اما عقلاً چندین وجه است اول آنکه هر دلیلی که دلالت بر وجوب فرستادن پیغمبران میکند دلالت بر نصب امام نیز میکند البته معلوم است که مردم را در انتظام امور دین و دنیائی ایشان ناچار است از رئیسی و سرگرده که در امور مختلفهٔ ایشانرا براه راست هدایت نماید و رفع مخاصمه و منازعه و مجادله و مغالبهٔ ایشان که بالضرورت در معاملات و معاشرات ایشان رو میدهد بر وجه حق و صواب از ایشان بکند و همه عقول در این معنی مقطور اند و چنین کسی یا نبیؐ است یا امامؑ که جانشین اوست خصوصاً بعد از حضرت رسول صلی الله علیه و آله که او خاتم پیغمبر آنست و بعد از او امید بعثت پیغمبر دیگر نیست وجه دویم آنکه نصب امام لطف است و لطف بر خدا عقلاً واجبست و ایضاً اصلح بر حق تعالی واجبست و شکی نیست در اینکه اصلح بحال عباد در جمیع احوال و ازمان وجود رئیس و حاکم علی الاطلاق که اختیار ...

و دنیائی ایشان بدست او باشد و چنین رئیسی یا پیغمبر است یا امام و در زمانیکه
پیغمبر نباشد منحصر است در امامؑ وجه سوم آنکه چون بعثت حضرت رسول صلی الله
علیه و آله مخصوص زمان آنحضرتؐ نبود بلکه مبعوث است بر کافه خلق تا روز قیامت
و از برائے ایشان کتابے آورد و شریعتے از جانب خدا مقرر شد و آداب و سنن
در هر امرے حتی خوردن و آشامیدن و غیر ذالک از برائے ایشان مقرر کردن
و در فرائض و مواریث و قضایا و معاملات و احکام واقعیة حقه بوحی الٰهی مقرر
نمود و مدت آنحضرتؐ مدت قلیلے بود و در آن مدت جمع قلیلے ظاهرا اذعان کردند
که اکثر اینها نیز در باطن منافق بودند پس هیچ عاقلے تجویز این میکند که امرے خدا و رسول
چیزے عظیم است چنین امرے ناتمام بگذارند و حافظے برائے این ملت و شریعت و
کتاب و سنت و معصوم و مامون از کذب و سهو و تغیر و تبدیل باشد مقرر نکنند و کتاب
مجمل و غامض وجوه و محلے در میان ایشان بگذارند که هنوز آن کتاب جمع و ترتیب
نیافته باشد و آنچه در میان باشد در غایت اجمال باشد و هر کس بنحوی بفهمد و مفسرے
از برائے آن تعین ننماید یا آنکه هزار و یک احکام ضرورت در ظاهران نباشد و
احادیث و سنت در نهایت اختلاف و تشویش باشد و لوسمان چندرا که هر یک
انواع اغراض فاسده داشته باشد صاحب اختیار امت گردانند که هر باطلے خواهند
برائے خود تعیین نمایند و آن باطل و جاهل هر امرے که رو و بد صحابه را جمع کنند و
خود مانند خرے که در گل مانده باشد و از این و از آن پرسد تا بمقتضائی اغراض
باطله خود یکے ترجیح دهد هر که بهره قلیل از عقل داشته باشد چنین امر شنیعی را بر خدا و رسول
روا نمیدارد خداوند با آن لطف و رحمت نسبت بعباد خصوصاً این امت و پیغمبرے
با آن مهربانی و شفقت در حق امت چگونه راضی باین حیرت و ضلالت بایشان
بشوند و پیغمبر بزرگوارے که آن آزارها بر بدن شریف و نفس لطیف خود برائے
هدایت امت قرار داد چون شود که یک مرتبه دست از ایشان بر دارد و در رئیسے و
دهقانے که در دهے بیمار میشود برائے شفقت بر رعیت خود و مزارع خود یک کسی
را التعیین مینماید و وصیت برائے ایشان میکند و ضابطے برائے متروکات خود تعیین

میکند و پیغمبر آخرالزمان از دنیا میرود و برای دین و ملت و کتاب و سنت و عترت
و امت خود کسی را تعیین نمیکند پس اگر در این باب عقل حکم نکند در هیچ بدیهی حکم
نخواهد کرد **وجه چهارم** آنکه مخالفان نیز معترفند که عادت مقرره حق تعالی در
جمیع انبیاء علیهم السلام از آدم تا خاتم انبیاء آن بود تا خلیفه برای ایشان تعیین
نمی نمود ایشان از دنیا رحلت نمی فرمودند و سنت حضرت رسول صلی الله علیه
و آله در جمیع غزوات و سفرهای جزئی که آنحضرت از مدینه مشرف میفرمود عادت
آن بود که تعیین رئیسی و خلیفه میفرمود در جمیع بلاد و قرای اسلام البته حاکمی
نصب می نمود و امر ایشان را بخود نمیگذاشت پس چون در این مفارقت کبری
و سفر بی انتها احوال ایشان را مهمل و امور ایشان را معطل میگذاشت **پنجم** آنکه رتبه
امامت چنانچه دانستی نظیر منصب جلیل نبوت است اگر امام را مردم اختیار
توانند کرد باید که نبی را مردم اختیار نیز نمایند توانند کرد و این باطل است اتفاقا
و ایضا بر مصالح عامه عباد عقول ناقصه امت کی حکم میتوانند کرد و عقلای صاحب
تدبیر بسیار است که کسی را از برای انتظام قریه یا حکومتی تعیین مینمایند و در اندک
وقتی ظاهر میشود که خطا کرده اند و تغییر میدهند پس بریاست دین و دنیای عامه
خلق چگونه عقول مردم وفا کند و ایضا عصمت در آن شرط است چنانچه معلوم
خواهد شد بغیر حق تعالی بر آن مطلع نمیتوان شد و ادله عقلیه در این باب بسیار
است چنانچه در باب قضا و قدر مذکور خواهد شد و آیاتی که دلالت بر نص امامت
و خلافت امیرالمؤمنین میکند بعضی را در نسخه دیگر جمع نمودیم و الان هم چند آیه
راجحت آوردیم اول آیه وافی هدایه اَلْیَوْمَ اَکْمَلْتُ لَکُمْ دِیْنَکُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَیْکُمْ
نِعْمَتِیْ یعنی امروز کامل گردانیدم بر شما نعمت خود را و شکی نیست در اینکه امامت از
معظم ارکان دین است و هیچ نعمتی برای صلاح دین و دنیای امت اعظم از امامت
نیست پس باید که حق تعالی نصب امام برای امت کرده باشد با وجود آنکه احادیث
مستفیضه از طرق خاصه و عامه وارد شده است که این آیه شریفه بعد از نصب
امیرالمؤمنین علیه السلام در غدیر خم نازل شد و هم در آیه کریمه وَقَالُوْا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا

الْقُرْآنُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ مفسّران خاصه و عامه گفته اند که بعضے از کفار قریش میگفتند که چرا فرستاده نشد این قرآن برود مرد عظیم از اہل مکه و طائف مانند ولید بن مغیره که در مکه و عروة بن مسعود که در طائف که ایشان اموال و بساطین بسیار دارند و حق تعالی در ردّ قول باطل ایشان فرمود که آیا ایشان قسمت میکنند رحمت پرودگار تورا یعنی پیغمبرے را و ہر کرا خواہند میدہند ما تقسیم کردیم میان ایشان معیشت ایشان را در زندگانی دنیا و بعضی را بلند تر کردیم از بعضے بحسب دنیا بدرجات بسیار تا آنکه بیک دیگر محتاج باشند و بعضے از ایشان بعضے را بکارہائی خود بدارند و باین سبب احوال عالم منتظم گردد و حال آنکه رحمت پرودگار تو بهتر است از آنچه ایشان جمع میکنند از اموال فانیهٔ دنیا یعنی ہرگاه ما قسمت اموال و زخارف دنیا را که نزد ما قدری و اعتبارے ندارد بایشان نگذاریم بلکه خود تقسیم کنیم پس چگونه قسمت نبوت را با این رفعت شان باختیار ایشان گذاریم و ہرگاه دانستی که مرتبه امامت نظیر درجه نبوت است و ہیچ نعمتے بآن نمیرسد پس باید که آنرا نیز باختیار مردم نگذارد و خود نصب و تعیین نماید و این معنی نهایت وضوح دارد و از این آیات کریمه اکر رمد و تعصب و عناد دیده بصیرت مخلفان را نپوشاند ستیم حق تعالے میفرماید وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ یعنی پرودگار تو می آفریند ہرچه را میخواہد و برمیگزیند ہرکه را میخواہد و نبوده است ایشان را اختیاری و منزّه است خدا از آنچه ایشان شریک او میگردانند و دلالت این آیه نیز ظاہر است بر آنکه برگزیننده برائے امور دین و دنیا خدا است نه خلق و مفسّر اعلام روایت کرده اند که این آیه بردّ آنها نازل که گفتند چرا خدا پیغمبرے را بدیگران بلاد چہارم آیات بسیار است که دلالت میکند بر آنکه خدا تعالی ہمه چیز را در قرآن مجید بیان فرموده است مثل مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ یعنی تقصیر نکردیم

در کتاب از ہیچ چیز وَکُلَّ شَیْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِیلًا و ہر چیز را تفصیل دادیم تفصیل
دادنی وَلَا رَطْبٍ وَلَا یَابِسٍ اِلَّا فِی کِتَابٍ مُبِیْنٍ و ہیچ تر و خشکی نیست مگر در
کتاب ظاہر کننده است پس ہرگاه حق تعالی ہمه چیز را در کتاب بیان فرموده
باشد چون تواند بود که تعیین امام از اہم امور است بیان نفرموده باشد
پنجم حق تعالی فرموده است که اَطِیْعُوا اللّٰهَ وَاَطِیْعُوا الرَّسُوْلَ وَاُولِی الْاَمْرِ مِنْکُمْ
یعنی اطاعت کنید خدا را و اطاعت کنند رسول را و آنہا که صاحبان امرند از شما
وچنانکه اطاعت خدا و رسول عام است باید که اولوا الامر نیز عام باشد و معلوم
است که حق تعالی امر نمیکند که مردم در ہمه امور و اطاعت ہر امرے و صاحب
حکمی بکنند پس باید که اولوا الامر نیز مثل رسول باشد در اینکه خطا و غلط و دروغ
وگناه و سہو از او صادر نشود والا لازم آید که حق تعالی امر کند بچیزے چند که از
آنہا نہی کرده است و چنین کسی امامیست که حق تعالی نصب کرده است و
معصوم است از خطا و باتفاق غیر ائمه اثنا عشر صلوات اللّٰه علیہم صاحب این
مرتبه نیستند مقصد دویم در بیان شرائط امامت است بر قول متکلمین جہان خصوصًا
در علم والا تفضیل مفضول و ترجیح مرجوح لازم آید و آن بحسب عقل قبیح است و ایضًا
حق تعالی میفرماید اَفَمَنْ یَّهْدِیْ اِلَی الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ یُّتَّبَعَ اَمَّنْ لَّا یَهِدِّیْ
اِلَّا اَنْ یُّهْدٰی فَمَا لَکُمْ کَیْفَ تَحْکُمُوْنَ یعنی آیا کسی ہدایت میکند بسوی
حق سزاوارتر است باین که مردم پیروی او کنند یا کسی که خود نمیتواند ہدایت
یافت مگر آنکه دیگرے او را ہدایت کند پس چه میشود شما را نمیفہمید و چگونه حکم
میکنید تجویز عدم افضلیت امام و ایضًا فرموده است ہَلْ یَسْتَوِی الَّذِیْنَ
یَعْلَمُوْنَ وَالَّذِیْنَ لَا یَعْلَمُوْنَ اِنَّمَا یَتَذَکَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ یعنی آیا مساوی میباشند باہم آنہا که صاحب
علم و دانائی اند و آنہا که صاحب علم نیستند متذکر نمیشوند این را مگر صاحبان عقل
و ایضًا فرموده است فَاسْئَلُوْا اَہْلَ الذِّکْرِ اِنْ کُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ یعنی سوال
کنند از اہل علم یا از اہل قرآن اگر نمیدانید و چون حق تعالی وحی کرد بملائکه که اِنِّیْ جَاعِلٌ
فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً بدرستیکه من میخواہم در زمین خلیفه و جانشین قرار دہم ملائکه گفتند

که آیا قرار میدهی در زمین کسی را که فساد کند در زمین و بریزد خونهائی مردم را و ما تسبیح میکنیم ترا حق تعالی فرمود که من میدانم چیزیکه شما نمیدانید پس حق تعالی اسمارا تعلیم آدم کرد و بآن حجت بر ملائکه تمام کرد که چون او از شما اعلم است بخلافت سزاوارتر است پس معلوم شد که اعلم بودن موجب استحقاق ... خلافت است و ایضاً چون بنی اسرائیل قبول پادشاهی طالوت نمیکردند حق تعالی فرمود که اورا تفضیل دادیم بزیادتی علم وجسم پس معلوم شد که مناط ریاست و پادشاهی زیادتی علم وشجاعت است چه ظاهرش آنست که زیادتی جسم قوت وشجاعت نه بزرگی بدن چنانچه آیات چند از قرآن جمع کرده ام در نسخه دیگر از انها باید ملاحظه شود منجمله اینست وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ الی آخر و فرمود إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ الی آخر آیه دوهم از شرائط امامت عصمت است و اجماع علماء امامیه و قلیلی از عامه نیز قائل و منعقد است بر آنکه امام نیز مثل پیغمبر معصوم است از اول عمر تا آخر عمر از جمیع گناهان کبیره و صغیره و احادیث متواتره بر این مضمون وارد شده است و ایضاً امام امین حق تعالی است بر دین و دنیائی مردم هرگاه خود در راه احکام الهی خیانت کند کے قابل امامت خواهد بود بلکه محل ملامت خواهد بود بقول حق تعالی أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ ایضاً چون حق تعالی خطاب کرد بحضرت ابراهیم که من ترا گردانیدم امام از برائے مردم حضرت خلیل از این عطائے جلیل بسیار شاد شد و از برائے فرزندان خود طلب کرد و گفت از ذریّت من نیز امام قرار ده حق تعالی فرمود لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ یعنی نمیرسد عهد امامت من بظالمان و هر صاحب معصیتی ستمگار است بر نفس خود در هر وقت از اوقات عمر خود که معصیت کند بر او صادق خواهد بود که عهد امامت باو نمیرسد و ایضاً عمدهٔ فائده در نصب امامت آنست که حفظ ناموس شریعت بکند و حافظ شریعت باشد هرگاه معصیت و خطا بر آورد باشد امام دیگر باید که او را از معصیت منع نماید و خطائی که از او صادر گردد او ظاهر سازد پس او امام کل خواهد بود نه

اوّل و ایضاً بر امت واجبست که اطاعت او بکنند در قولاً و فعلاً چنانچه در آیهٔ اولالامر
معلوم شد و ایضاً نهی از منکر بر ایشان واجبست اگر مخالفت بکنند یا اطاعت
و رعایت امام دارد و اگر نکنند ترک واجب کرده خواهند بود و اگر وجوب اطاعت
بغیر حرام باشد پس باید ایشان را امام دیگر باشد که حلال و حرام از او اخذ کنند
پس محتاج بود امام خواهند بود و اگر او هم معصوم نباشد محتاج با مام دیگر خواهند
بود و پس لازم میاید تسلسل یا منتهی میشود با مام معصوم و این دلیل بچند دلیل بر میگردد
و بعد از تامّل معلوم میشود سیم از شرائط امامت است و نزد امامیه هاشمی
بودن امام است و آن نصوصی که بر خصوص هر یک از آئمه صلوات اللہ علیہم
وارد است معلوم خواهد شد انشاء اللہ و سنیان هیچیک از این سه شرط قایل
نیستند و این سه صفت متکلمین ذکر کرده اند و گفته اند باید صفاتی که در پیغمبر
مذکور شد در او نیز باشد علامه مجلسی ره در حق الیقین میفرماید که سلطان العلماء
المحققین نصیر الملت و الدین در بعضی از رسائلش گفته است که در امام هشت
شرط است معتبر است اول معصوم بودن او از گناهان کبیره و صغیره بمعنی
مذکور شد دویم آنکه عالم باشد بهر چه در امامت با آن محتاج است از علوم دینی
و دنیوی مثل احکام شرعیه و سیاست بدینیه و آداب حسنه و دفع دشمنان دین
و رفع شبهات ایشان زیراکه قرار امامت بدون اینها حاصل نمیشود سیوم
شجاعت برائے مردم و دفع فتنه ها و بر انداختن اهل باطل و غالب گردانیدن
دین حق زیراکه اگر او سر کرده است بگریزد ضرر عظیم بدین میرسد بخوف گریختن
بعضی از رعایت چهارم آنکه در جمیع صفات کمال را داشته باشد مانند شجاعت
و سخاوت و مروّت و کرم و علم و هر چه از صفات کمال باشد از همه رعیت خود
کامل تر باشد و الا تفضیل مفضول لازم می آید و آن قبیح است نزد عقلا پنجم
آنکه پاک باشد از عیوبے که باعث نفرت مردم میگردد خواه در خلقت مانند
کوری و خره و پیسی و خواه در خلق باشد مانند بخل و حرص و کج خلقی و خوم در اصل
مانند دنائت نسب و ولد الزنا بودن و تهمت در نسب او و یا پدران او د

خوادر فروع مثل صفا تہائی پست وافعال رکیک زیرا کہ اینہا منافات بالطف
دارند ششم آنکہ قرب ومنزلت او نزد خدا تعالی از ہمہ کس بیشتر باشد وزہد وعبادت
وطاعت او از ہمہ بیشتر باشد ہفتم آنکہ معجزہا از او ظاہر شود کہ دیگران از او عاجز
باشند تا آنکہ در وقت ضرورت دلیل حقیت او باشد ہشتم آنکہ امامت او عام باشد
وامامت منحصر در او باشد والا موجب فساد درمیان رعیت گردد واثبات این
مدعی باجماع واحادیث متواترہ اولی است مقصد سیم در بیان صفات وخصائص
امام است کہ از احادیث معتبرہ ظاہر میشود واینہا در احادیث مالبسیار است
مجلسی رح در حیوٰۃ القلوب ذکر فرمودہ است ودراین رسالہ بعضے را ما این مینمائیم
کلینی رح بسند معتبر از امام محمد باقر علیہ السلام روایت کردہ است امام را دہ علامت
است پاکیزہ وناف وختنہ کردہ متولد میشود چون از شکم مادر بزیر می آید دستہا را
بزمین میگذارد وصدا بشہادتین بلند میکند ومحتلم نمیشود وباخباثت جنابت دراو ہم
نمیرسد ودیدہ اش بخواب میرود ودلش بخواب نمیرود ویعنی آنچہ واقعہ میشود در اخال
میداند وخمیازہ وکما کش نمیکند واز پست سرے بیند چنانچہ از پیش رو می بیند
وفضلہ از او جدا میشود وبوئی مشک از او می آید وزمین را خداوند موکل کردہ است
کہ آنرا بپوشاند وفرو برد وزرہ حضرت رسول صلی اللہ علیہ وآلہ را می پوشند
قامتش درست می آید وہر کس دیگرے میپوشد خواہ دراز خواہ کوتاہ یکشبر ش
زیادہ می آید وملک او را سخن میگوید تا آخر عرش وابن بابویہ رحمۃ اللہ علیہ از
حضرت امام رضا روایت کردہ است کہ داناترین مردمان است در حکمت وعلم
وفائق امور از ہمہ در پیش است وپرہیزگار وبردبار تر وشجاعت تر از ہمہ کس
است وعبادتش از ہمہ بیشتر است وسایہ ندارد وشاید مراد آن باشد گاہ
چنین است واز حضرت رسول صلی اللہ علیہ وآلہ واثما این کہ بول وغائط او
راکسی نمیدید وزمین موکل بود بانکہ بانچہ از او بیرون می آید فرو برد کہ بر مردم ظاہر
نشود وبولش بوئی مشک خوشبو تر است ومردم از جان ایشان کہ او را مقدم دارند
برخود ودر ہر باب وجان خود را نثار وفدائی او نمایند بانکہ مردم این حالت را نسبت

با همه مهربانند و شفیق و مهربان‌تر است بر ایشان از پدران و مادران ایشان و
تواضع و فروتنی او نزد خدا از همه کس بیشتر است و آنچه مردم را بآن امر میکند خود
زیاده از دیگران بآن عمل کند و آنچه مردم را بآن نهی میکند بیش از دیگران اهتمام
در ترک او مینماید و دعائی او مستجاب است حتی آنکه اگر بر سنگی دعا کند هر آینه بدو نیم شود
و حربها و اسلحهٔ حضرت رسول صلی الله علیه و آله نزد او است خصوصاً شمشیر ذوالفقار
که از آسمان آمده و نزد او است و نامه است که نزد او است که نامهای جمیع
شیعیان اهلبیت علیهم السلام تا روز قیامت در آن نوشته است و نامهٔ دیگر نزد
او است که نامهای دشمنان ایشان تا روز قیامت در آن نوشته است و نزد
امام می باشد و آن نامهٔ ایست که طول آن هفتاد ذرع است در عرض پوست
گوسفند و چون .... پیچیده شود بحجم یک ران شتر میشود و در آن نوشته است هر
حکمی که فرزندان آدم بآن محتاج شوند و نزد او می باشد جفر بزرگتر و جفر کوچکتر
از پوست بز است و دیگری از پوست گوسفند و در آنها احکام حدود و غیر آنها
است حتی ارش خراشی که بر بدن کسی بکنند حتی گناهی که تعزیر آن یک تازیانه است
یا نیم تازیانه است یا ثلث تازیانه است و اینها را حضرت رسول املاء فرموده
و حضرت امیر المؤمنین بخط خود نوشته است و مصحف حضرت فاطمه صلوات الله
علیها نیز نزد امام است و در آن نامهای احوال پادشاهان تا روز قیامت
نوشته است و از برای آن بحضرت نسبت میدهند که چون حضرت رسول صلی الله
علیه و آله از دنیا مفارقت کرد و حضرت فاطمه علیها السلام را اندوه عظیم رو داد
از مفارقت آنحضرت و جفاهای منافقان امت عارض شد حقتعالی جبرئیل
را برای تسلی آنحضرت فرستاد که خبرهای آینده را برای آنحضرت ذکر میکرد و
حضرت امیر المؤمنین مینوشت و در آن کتاب خبرهای آینده هست تا روز قیامت
و بسند معتبر از حضرت موسی کاظم منقول است که امام را بچند خصلت میتوان شناخت
اول آنکه امام پیش از او نص امامت بر او میکند چنانچه حضرت رسول صلی الله
علیه و آله نص بر امیر المؤمنین علیه السلام کرد دویم آنکه هرچه پرسند جواب شافی

میفرماید و اگر نه پرسند خود جواب ابتدا میفرماید سیم خبر میدهد مردم را باینده چهارم آنکه جمیع لغتها و زبانها را میدانند و هر کس را بلغت خود جواب میفرماید پنجم آنکه کلام هیچ مرغی و حیوانی براو مخفی نیست و همه را میفهمد و از احادیث مستفیضه بل متواتره ظاهر میشود که ایشان اظهار معجزه در وقتی که مصلحت بوده است مرده را زنده میکرده اند چنانچه حضرت امیرالمومنین مکرر مرده را زنده میکرد و حضرت باقر و صادق علیهما السلام ابوبصیر را بینا کردند و صاحب خره و پیسی را شفا دادند و در احادیث بسیار وارد شده است که هر معجزه که بهر پیغمبری داده بود همه را بسوال خدا و آئمه هدی صلوات اللہ علیهم عطا کرده است و قادر بوده اند برطی عرض که مسافت بسیار بعید را در زمان قلیل طی نمایند بلکه در یک روز و کمتر چندین مرتبه بر دور دنیا بگردند و کتابهای جمیع پیغمبران مانند توریت و انجیل و زبور داؤد و صحف آدم و شیث و ادریس و ابراهیم و الواح موسیٰ نزد ایشان است و اثار جمیع پیغمبران مانند عصائے موسیٰ و پیراهن ابراهیم و یوسف و سنگ موسیٰ که دوازده چشمه از او جاری میشود و انگشتری سلیمان و بساط و علامات جمیع انبیاء علیهم السلام نزد ایشان است و حق تعالیٰ ابر را مسخر ایشان کرده بود که بران سوار توانند شد که ملکوت زمین و آسمان بگردانند و هفتاد و دو اسم حق تعالیٰ میدانستند که برائے هر چه میخواندند البته مستجاب میدانست که بآن تخت بلقیس را از دو ماه راه بیک چشم زدن نزد حضرت سلیمان حاضر کرد و علوم ایشان چندین نوع بود که گاه صدائے ملک مے شنیدند و گاه روح القدس که خلقی است بزرگتر از جبرئیل و میکائیل مشافهه با ایشان القا میکرد و گاہے بالهام حق تعالیٰ در دل ایشان نقش میشد و گاہے صدائے ملک بگوش میرسید مانند صدائے زنجیرے بر طشتی فرود آمد و در احادیث که مذکور است و میفرمایند که ملائکه و روح که اعظم از ملائکه است و در هر شب قدر بر امام زمان نازل میشوند و بر آنحضرت سلام میکنند و آنچه از امور آن سال در آن شب مقدر شده است براو عرض میکنند و علوم گذشته و آینده نزد ایشان است و هر علمی

از آسمان بزمین آمده نزد ایشان هست و وارث جمیع علوم انبیا نزد ایشانست
ستو ستمون که بهر کس نظر کنند از آن علمی بر او ظاهر میشود از جبین او ایمان و
کفر و نفاق او را امید اند و بر هر درختی و برگی و ریگی و سنگی که امام نظر میکند
ازان علمی بر او ظاهر میگردد و تمام قرآن و علم ظاهر و باطن با بفتاد بطن مخصوص
امام است و جامهای حریر و مرکبها و انگشترها و جمیع اسباب ظاهر و باطن حضرت
رسولؐ بحضرت امیر المومنینؑ رسید و نزد سایر آئمه علیهم السلام مضبوط است و این را
جفر ابیض میگویند و صندوقی دیگری نزد ایشان هست که جمیع اسلحه حضرت
رسولؐ در آن مضبوط است و آن را جفر احمر میگویند و حضرت صاحب الامرؑ آنرا
خواهد کشود **فصل در بیان طریق شناختن امام است** و آن بچند وجه
میتوان ایراد نمود اول آنکه از همه ظاهر تر و آسان تر است و مناسب لطف
حکمت الهی است چنانچه دانسته شد که نص حضرت رسولؐ بر امامت احدی
از امت و نص امام سابق بر امام لاحق چنانچه معلوم خواهد شد در باب قضا
و قدر و بعضی را در باب آیهٔ غار مذکور میشود انشاء الله تعالی الحاصل ثابت شد
که آئمه اثنا عشر منصوص اند بامامت از جانب خدا و رسول و ایضاً در باب قضا
و قدر ذکر میشود و لیکن این سه مقصد در طریق امامیه ذکر شد و اما باب اول در
بعضی از اخباری که از علمائی عامه وارد شده پس اگر خواهیم که بطریق مخالفان
حجت تمام کنیم باید احادیث و کتب معتبره ایشان را بر ایشان حجت تمام گردانیم
لهذا علماء ما رضوان الله علیهم پیوسته از احادیث و کتب معتبره از ایشان حجت
آورده اند بر ایشان پس اگر ما از اخبار کتب خود بر ایشان حجت گردانیم ایشان
انکار خواهند کرد و اگر ایشان احادیث موضوعه کتب خود را در زمان استیلای
خلفائی جور منافقان صحابه برائی طمع منصب و مال از برای ایشان ....
وضع کرده اند بر ما حجت گردانند بر ما قبول آنها لازم نخواهد بود پس باید که ما
از احادیثی که متواتره و مقبول الطرفین است یا در کتب معتبره ایشان مذکور
است بر حقیت مذهب خود استدلال کنیم و ایشان نیز باید که از احادیثی که

متواتره است یا در کتب معتبره مذکور است استدلال کنند نه از احادیث موضوعه که مخصوص کتب ایشان و بلکه جمعی از علمائی ایشان نیز حکم کرده اند از شدت تعصب ایشان در این زمانها اکثر کتبی که در اعصار سابقه میان ایشان متداول بوده و بر فضائل اهلبیت و مثالب خلفائے ایشان مشتمل بوده است در میان ایشان متروک است۔ فقیر در این رساله از کتب معتبره و متداوله میان ایشان ایراد مینمایم که انکار نتوانند کرد مانند صحیح بخاری و صحیح مسلم که تالی قرآن مجید میدانند و جامع الاصول ابن اثیر که از اعاظم علمائی اہلسنت و جمیع احادیث صحاح سته ایشان اکثر عبارت از صحیح بخاری و صحیح مسلم و موطائی مالک و سنن نسائی و جامع ترمذی و سنن ابی داؤد سجستانی است و در ان جمع کرده است و مثل مشکوٰۃ که مؤلفش از مشاهیر علمائی اہلسنت و طیبی و دیگران بر ان شرح ها نوشته اند و الحال در جمیع بلاد ایشان متداول است و میخوانند و اوّل کتابش میگوید که من این احادیث را از کتاب چند نقل کرده ام که هر حدیث را با ایشان نسبت دهم چنانست که بحضرت رسول صلعم نسبت داده ام و کتاب استیعاب ابن عبد البر که از مشاهیر علمائی اہلسنت و کتابش در ایشان متداول است و کتاب ابن ابی الحدید بر نهج البلاغة که از اعاظم علمائی اہلسنت و کتاب درمنثور سیوطی که از مشاهیر فضلائی اہلسنت و در تفسیر ثعلبی که مدار تفاسیر ایشان بر نقل از اہلسنت و تفسیر فخر رازی که امام ایشان است و تفسیر کشاف و نشابری و بیضاوی و تفسیر واحدی و امثال اینها از کتبے که نزد ما موجود و نزد ایشان متداول است و معتمد و احادیث اہلبیت علیہم السلام مجلسیؒ در کتاب جلوۃ القلوب ایراد نموده است بدانکه بمذہب فرقہ ناجیہ امامیہ آنست که خلیفه بے واسطه بعد از حضرت رسولؐ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بنص خدا و رسول علی بن ابیطالب است و سنّیان میگویند که ابوبکر را بعد حضرت رسولؐ مردم خلیفه کردند و خلیفه اولے است و دلیل ایشان بر این مطالب در آیۂ غار مذکور خواهد شد انشاء اللہ تعالیٰ و در اینجا چندان

مناسب بوده است حاصل کلام اینست که ما در بیان بعضے از روایات که دلالت
بر امامت و فضیلت حضرت امیر المومنین میکند باتفاق بین فریقین اینها را
ذکر میکنیم لہذا اسمار علمائی ایشان با تفاسیر شان ذکر نمودیم اول آیہ وافی
ہدایۂ اِنَّمَا وَلِیُّکُمُ اللّٰہُ وَرَسُوْلُہٗ وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوا الَّذِیْنَ یُقِیْمُوْنَ الصَّلٰوۃَ وَیُؤْتُوْنَ
الزَّکٰوۃَ وَھُمْ رَاکِعُوْنَ یعنی نیست صاحب اختیار و اولی بامور شما مگر خدا
و رسول و اینہا کہ ایمان آوردہ اند اینہا برپا میدارند نماز را و میدہند زکوٰۃ را
در حالتیکہ در رکوع اند خاصہ و عامہ اتفاق کردہ اند بر آنکہ این آیہ در شان علیؑ نازل
شدہ است حتیٰ در جامع الاصول از صحیح لنسائی روایت کردہ است از عبداللہ
بن سلام کہ آمدم بخدمت حضرت رسول صلی اللہ علیہ و آلہ و گفتم ما تصدیق
قول خدا و رسول کردہ ایم قوم ما از ما کنارہ میکنند و ما را دشمن میکنند و سوگند
یاد کردہ اند کہ با ما سخن نگویند پس خدا تعالیٰ این آیہ را فرستاد پس بلال برائے
نماز ظہر اذان گفت و مردم برخواستند و مشغول نماز شدند پس بعضے در سجود
و بعضے در رکوع بردند پس سائلے سوال کرد پس علی بن ابیطالب انگشتر خود
را باو داد و سائل برسول خدا خبر داد کہ علیؑ در رکوع این انگشتر را بمن داد
پس این آیہ نازل شد و ثعلبی در تفسیرش روایت کردہ است کہ روزی ابن عباس
در کنار چاہ زمزم نشستہ بود و حدیث نقل میکرد ناگاہ ابوذر غفاری حاضر شد
و گفت ایہا الناس منم ابوذر غفاری شنیدم از رسول خدا باین دو گوش الاہر دو
گوش کر شود و باین دو چشم و الاہر دو چشم کور شود و میگفت علیؑ پیشوای نیکوکاران
است و کشندہ کافرانست و یاری کردہ شدہ است ہر کہ او را یاری کند
و مخذولست ہر کہ او را یاری نکند بدرستیکہ من نماز کردہ ام در روزی از روزہا
با رسول خدا صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم نماز ظہر را پس سائلے در مسجد سوال کرد کسی باو چیزے
نداد و سائل دست بسوئے آسمان بلند کرد و گفت خداوندا گواہ باش کہ من سوال
کردم در مسجد رسول تو و کسی بمن چیزے نداد و دران حال علیؑ در رکوع بود پس
اشارہ کرد بسوی سائل با نگشت کوچک دست راستش پیوستہ انگشتر را دران

میکرد سایل آمد انگشتر را از انگشت آنحضرت گرفت وحضرت رسول نیز در نماز بود و آنرا مشاهده نمود چون از نماز فارغ شد دست بسوی آسمان کرد و گفت خداوندا برادرم موسی از تو سوال کرد و گفت پروردگارا سینه مرا کشاده گردان و آسان گردان برائے من کار مرا و بکشا گرهی از زبان من که بفهمند سخن مرا و بگردان از برائے من وزیرے از اہل من که آن ہارون است محکم گردان و آن بازوی مرا و شریک گردان او را در کار من پس تو دعائی او را مستجاب گردانیدی و باو خطاب کردی بزودی محکم گردانم بازوی ترا به برادر تو و برائے شما ہر دو سلطنتی و استیلائی بدہم خداوندا منم محمدؐ پیغمبر تو و برگزیده تو خداوندا پس بکشا برائی من سینه مرا و آسان کن برائے من کار من و بگردان از برائے من وزیری از اہل من که او علیؑ است محکم گردان باو پشت مرا ابوذر گفت ہنوز سخن آنحضرت تمام نشده بود که جبرئیل نازل شد از جانب خداوند جلیل و گفت یا محمدؐ این آیه را بخوان بر آنحضرت یعنی بر علیؑ و سیوطی بسندهای بسیار و فخر رازی بدو سند و زمخشری و بیضاوی و نیشاپوری و ابن البیع و واحدی و سمعانی و نظیری و صاحب مشکوٰة و مؤلف مصابیح و سائر مفسرین خاصه و عامه ارشد و مجاهد و حسن بصری و اعمش و عتبة بن ابی حکم و غالب بن عبد الله و قیس الربیع و ابن عباس و ابوذر و جابر و غیر ایشان روایت کرده اند و حسان شاعر و غیر ایشان بنظم در آورده اند و وجه دلالتش بر امامت آنحضرت آنست که لفظ انما کلمه حصر است و ولی در لغت بچند معنی آمده است یکے از انها یار و دوست و صاحب اختیار و اولی در تصرف و در معنی آخر نزدیک اند بیک دیگر و در معنی اول معلوم است که در این آیه مراد این است زیرا که یار و دوست مومنا مخصوص بخدا و رسول و بعضی که موصوف باین صفت باشند بلکه همه مومنان یار و دوست یکدیگرند چنانچه حق تعالی فرموده است والمومنون والمومنات بعضهم اولیاء بعض و ملائکه نیز دوست مومنانند چنانچه نحن اولیائکم فی الحیوٰة الدنیا و فی الآخرة و بعضے از مومنان میباشند و اگر گویند که این

آیه بلفظ جمع آورده شده است چگونه مخصوص آنحضرت است جواب گوییم که در میان
عرب و عجم اطلاق جمع بر واحد میکنند و شایع است باعتبار تعظیم یا اینکه با دعوای
اختصاص نمیکنیم زیراکه احادیث ما وارد شده است که سائر آئمه ع در اینجا داخل
اند و هر امامے در قرب امت البته باین فضیلت فائز میگردد و صاحب کشاف گفته
است که مراد ازین آیه چند آنحضرت است اما بلفظ جمع آورده اند که دیگران نیز
متابعت آنحضرت بکنند و مؤید آنکه آیه رسول در شان آنحضرت است و مراد
بولایت امامت است آنکه در صحیح مسلم و صحیح ترمذی از عمرو بن حصین روایت کرده
اند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله لشکری برای جنگ فرستاد و حضرت امیرالمومنین ع
را امیران لشکر گردانید و چون آنحضرت فتح کرد و یک کنیزے را از غنیمت برای
خود برداشت و لشکر را این معنی خوش نیامد چهار نفر از صحابه اتفاق کردند
که چون بخدمت حضرت رسول برسند این را بحضرت رسول و عرض کنند و قاعده
چنان بود که چون مسلمانان از جنگ بر مے گشتند حضرت امیر ع بخدمت آنحضرت
می آمدند و سلام میکردند و بعد ازان بجا ہای خود مے رفتند و چون بخدمت
حضرت رسول صلی الله علیه و آله رسیدند سلام کردند و یکے از چهار نفر برخواست
و گفت علی علیه السلام چنین کرد و حضرت رسول روی مبارک ازاو گردانید
پس دویم نیز برخواست و همه سخن را گفت باز آنحضرت رو ازاو گردانید و سیم
نیز برخواست و همان سخن را گفت و حضرت ازاو هم رو گردانید چون چهارم
نیز گفت رو بایشان کرد و غضب از روی آنحضرت ظاهر بود و سه مرتبه
فرمود که چه میخواهید از علی ع بدرستیکه علی ع از منست و من ازاویم و او ولی الله هر
مومن و مومنه است بعد از من و ابن عبدالبر در استیعاب روایت کرده است
از ابن عباس که حضرت رسول صلی الله علیه و آله بعلی بن ابی طالب ع گفت که
تو ولی الله هر مومنی بعد از من پس معلوم شد که امریست که مخصوص اوست و ولی که
در آیه است در شان اوست و فقره اولی در حدیث اول معلوم است که
اختصاصی که حضرت را بانجناب بود دیگرے را نبوده و ایضاً تخصیص ولی بود ان

بہ بعد از خود در ہر دو حدیث دلیل خلافت است زیرا کہ محبت و نصرت در
حال حیوٰۃ نیز بود و ہر عاقلے میداند کہ چنین کسے رعیت ابوبکر و عمر و عثمان
و محکوم بحکم ایشان نمیتواند بود دویم آیہ کریمۂ یَا اَیُّھَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰہَ
وَکُوْنُوْا مَعَ الصَّادِقِیْنَ ۔ یعنی اے گروہے کہ ایمان آوردہ اید بترسید از
خدا و باشید با صادقان و راست گویان در ہمہ چیز خصوصاً در دعواے ایمان
بگفتار و کردار و ظاہر ہست کہ مراد از بودن با ایشان و متابعت ایشان ہست
در گفتار و کردار و نہ آنکہ بہ بدن و جسد با ایشان باشند زیرا کہ این محال است
و بیفایدہ و معنی امامت ہمین ہست و چون خطاب ہاے قرآن مجید عام
ہست و شامل جمیع امت و ہمۂ زمانہا است باتفاق امت پس باید کہ
در جمیع زمانہا چنین صادق بودہ باشد کہ امت با او باشند و معلوم است
کہ صادق فی الجملہ مراد نیست و الّا لازم آید کہ ہر یک را امت بگوید و متابعت
او واجب باشد و این باتفاق باطل ہست پس باید صادق در جمیع
افعال و اقوال مراد باشد و آن معصوم ہست پس ثابت شد وجود معصوم
در ہر زمان و وجوب متابعت ایشان و ایضاً اتفاق علما بعد از حضرت رسول
صلے اللہ علیہ و آلہٖ و حضرت فاطمہ علیہا السّلام غیر دوازدہ امام صلواۃ اللہ علیہم
معصوم ہیچ کس نیستند پس حقیقت مذہب ایشان و امامت ائمہ ایشان
ثابت شد با آنکہ سیوطی در تفسیر منثور و ثعلبی در تفسیر مشہور از ابن عباس
و از حضرت صادق علیہ السّلام روایت کردہ است کہ مراد از صادقین
علی بن ابیطالب ؑ است و از ابراہیم بن محمد ثقفی خرکوشی در کتاب
شرف النّبی از اصمعی بسند او از حضرت باقر علیہ السّلام روایت کردہ ہست
کہ مراد از صادقین محمدؐ و علیست ؑ و از حضرت امیر المومنین علیہ السّلام روایت
کردہ کہ فرمود صادقین مائیم کہ عترت آنحضرتیم و از حضرت صادق علیہ السّلام
منقولست کہ صادقون آل محمدؐ اند و بعض روایات وارد شدہ ہست کہ مراد
صادقون آنہا یند کہ خدا فرمودہ ہست در شان ایشان مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ

رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَ
مِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا یعنی از جملہ مومنان مردان
چند ہستند کہ راست گفتہ اند آنہا را کہ با خدا عہد و پیمان بران بستہ بودند
کہ با رسول خدا ثبات قدم بودند و با دشمنان دین قتال بکنند و نگریزند
تا کشتہ شوند و متابعت آنحضرت بدل و زبان بکنند پس بعضے از ایشان
وفا بعہد خود کردند تا شہید شدند و بعضے انتظار شہادت میکنند و تبدیل
نکردند عہد خود را و دین خود را ہیچ بدل کردنی نکردند و در احادیث خاصہ و
عامہ وارد شدہ است کہ این آیہ در شان اہلبیت علیہم السلام نازل شدہ
است و مراد حمزہ و جعفر و امیر المومنین علیہم السلام اند کہ عہد کردہ بودند
کہ تا کشتہ نشود دست از یاری حضرت رسول بر ندارند و وفا باین عہد کردند
و آنہا کہ کشتہ شدند حمزہ و جعفر علیہم السلام بودند و آنکہ انتظار شہادت میکشید
امیر المومنین علیہ السلام بود و از جنگ نگریختند مانند ابوبکر و عمر و عثمان و امثال
ایشان و تغیر و تبدل در دین خدا نکردند مثل ایشان و در اسباب نزول
از طرق عامہ روایت کردہ اند کہ حضرت امیر المومنین فرمود کہ منم آنکہ انتظار
شہادت میکشم و تبدیل نکردم تبدل کردنی و استدلال درین آیہ نقل
میکنم برائے تشہید این مدعا یکے از مشاہیر علمائے عامہ و یکے از اعاظم علماء
خاصہ اول آنکہ فخر رازی کہ علمائے سنیان است در تفسیرش گفتہ است کہ
حقتعالے درین امر کردہ است مومنان را کہ با صادقان باش پس باید کہ صادقان
موجود باشند زیرا کہ بودن با چیزے مشروط است بوجود آن چیز پس ناچار
است در ہر زمان صادقان باشند پس باید کہ اجماع امت بر باطل نکنند
و این دلیل است بر اینکہ اجماع حجت است و مخصوص زمان حضرت رسول
صلے اللہ علیہ و آلہ نیست زیرا کہ بتواتر ثابت شدہ است کہ خطابہائے قرآن
متوجہ جمیع مکلفین ہست تا روز قیامت و ایضاً لفظ آیہ شامل جمیع اوقات
ہست و تخصیص بہ بعضے ازمنہ از آیہ معلوم نیست و ایضاً ثعلبی در تفسیر

ذکر یکند از مجاہد از ابن عباس روایت کرده است که حضرت امیر المومنین
صلوات اللہ علیہ چہار درہم داشت و مالک چیزے نبود بغیر آن پس یک
درہم را علانیہ و یک درہم را در شب و یک درہم را در روز تصدق کرد
پس این آیۃ در شان او نازل شد اَلَّذِیْنَ یُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّیْلِ
وَالنَّهَارِ سِرًّا وَّعَلَانِیَةً تا آخر آیہ و از بن رومان روایت کرده است
کہ در شان ہیچ کس آیات قرآن آنقدر نازل نشد کہ در شان علی علیہ السلام
نازل شد **سیوم** در احادیث بسیار از طرق موالف و مخالف تفسیر
آیات صدق و تصدیق آنحضرت شده است چنانچہ ابن مردویہ و حافظ ابو
نعیم در حلیہ و سیوطی در در منثور و دیگران از ابن عباس و مجاہد روایت کرده
است در تفسیر قولہ تعالیٰ وَالَّذِیْ جَآءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهٖٓ
اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُوْنَ یعنی آنکسے کہ راستی را آورد و تصدیق بآن
کرد ایشانند پرہیزکاران گفتہ اند آنکسے کہ صدق را آورد حضرت رسول است
و آن کہ تصدیق بآن کرد علی بن ابیطالب ع است و بنا بر این دو مقدر است
و علمائے نحویون کوفیان از اہل عربیت تجویز حذف موصول کرده اند و باز
حقتعالے فرموده است وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖٓ اُولٰٓئِكَ
هُمُ الصِّدِّیْقُوْنَ وَالشُّهَدَآءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَ
نُوْرُهُمْ و احمد بن حنبل و جمیع دیگر از ابن عباس و دیگران روایت کرده اند
کہ این آیہ در شان حضرت امیر المومنین ع نازل شده است بروایت دیگر ابن
عباس گفت در شان علی ع و حمزه و جعفر نازل شده است ابن عباس گفت
یعنی آنہا کہ ایمان آوردند بخدا و رسول ص و ایشانند بسیار راست گویان تصدیق
کنندگان و گواہان پیغمبران بر آنکہ ایشان تبلیغ رسالت کرده اند از برائے
ایشانست مزد ایشان بر تصدیق رسالت حضرت رسول صلے اللہ علیہ و آلہ
و نور ایشان بر صراط و باز حقتعالے فرموده است وَمَنْ یُّطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ
فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِیْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَیْهِمْ مِّنَ النَّبِیّٖنَ وَالصِّدِّیْقِیْنَ

وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا يعنى آنها كه
اطاعت كنند خدا و رسول را پس ايشان در قيامت با آنهائيكه خدا انعام
كرده است بر ايشان از پيغمبران و صديقان و شهيدان و صالحان و نيكو
رفيقانند ايشان پس معلوم شد كه صديقان بعد از پيغمبران درجهٔ ايشان
از شهيدان و صالحان بلندتر است و اين مصداق امامت و وصايتست كه
عامه و خاصه بطريق متواتره روايت كرده اند كه على ابن ابيطالب عليه السلام
صديق اين امت است و فخر رازى و ثعلبى و احمد بن حنبل در مسند و ابن شيرويه
در فردوس و ابن مغازلى و ديگران از حضرت رسول صلى الله عليه وآله وسلم
روايت كرده اند كه صديق سه نفر اند حبيب نجار كه مؤمن آل يس است و
خرقيل مؤمن آل فرعون است و على بن ابيطالب عليه السلام و او افضل
ايشان است و ثعلبى بسند ديگر روايت كرده است سبقت گيرندگان امتها
سه نفر اند كه كافر نبوده اند بخدا يك چشم زدن على بن ابيطالب و صاحب آل
يس و مؤمن آل فرعون ايشانند صديقان و على بن ابيطالب افضل
از ايشانست و ايضا حافظ ابو نعيم روايت كرده است از عباد بن عبدالله
گفت كه شنيدم كه حضرت امير المؤمنين عليه السلام ميگفت منم صديق اكبر نميگويد
اين سخن را بعد از من مگر دروغ گوئى هفت سال پيش از ديگران نماز كردم
و صديق در لغت و عرف مرادف معصوم است يا نزديك بآن و صاحب
صحاح گفته است كه صديق دائم الصدق است و كسى است كه تصديق كند
گفتار خود را بكردار خود و حقتعالى پيغمبران را باين وصف ذكر كرده است
در شان ادريس على نبينا و عليه السلام اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا و در
حق يوسف فرموده است يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدِّيقُ اَفْتِنَا فِى سَبْعِ
بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ الى آخره و كسيكه مصداق اين آيات
و صاحب صفات باشد البته امامت و خلافت احق از كسى كه بهره كه از اينها
نداشته باشد چهارم حق تعالى ميفرمايد اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ

وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ یعنی آیا پس کسے کہ بر حجتے و برہانی از جانب پروردگار خود باشد و از پے او باشد گواہی از او مثل کسی ہست کہ چنین نباشد بر بینہ است حضرت رسول است و در شاہد خلافت صح و ابن ابی الحدید و ابن مغازلی و سیوطی در منثور و طبری و اکثر عامہ بطریق متعددہ روایت کردہ اند کہ از عباد بن عبد اللہ کہ روزے حضرت امیر المؤمنین علیہ السلام بر منبر فرمود کہ کسے از قریش نیست مگر آنکہ یک آیہ یا دو آیہ در مدح یا مذمت او نازل شدہ باشد پس مردے پرسید در شان تو کدام آیہ نازل شدہ ہست حضرت در غضب شد و فرمود در سورہ ہود نخواندہ این آیہ را کہ رسول خدا صلے اللہ علیہ وآلہ بر بینہ است از جانب پروردگار خود و من گواہ اویم و فخر رازی چون این روایت را نہ کردہ گفت کہ حق تعالے از جہت شرافت این گواہ فرمودہ است از او ست یعنی مخصوص او ست و بمنزلۂ پارۂ تن او ست و بنا برین تفسیر باید کہ حضرت امیر المؤمنین علیہ السلام تالی حضرت رسول صلے اللہ علیہ وآلہ باشد و بعد از و بلا فاصلہ خلیفہ باشد و اگر تالی در فضل مراد باشد باز دلالت امامت دارد زیرا کہ تفضیل مفضول لازم آید و او قبیح است پنجم اِنَّمَا اَنْتَ مُنْذِرٌ وَّ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ و ثعلبی تفسیرش از ابن عباس روایت کردہ است و ابو نعیم بسند دیگر از حضرت رسول روایت کردہ است کہ منم منذر وہادی علیست یا علی بتو ہدایت مے یابند ہدایت یافتگان و عبد اللہ بن احمد حنبلی نیز در سند خود روایت کردہ ہست این حدیث را و این آیۂ کریمہ را بنا بر تفسیرے کہ روایات مستفیضہ عامہ و خاصہ وارد شدہ است کہ دلالت میکند بر آنچہ فرقۂ ناجیۂ امامیہ رضوان اللہ علیہم قایلند کہ ہیچ عصرے خالی نمیباشد از حجۃ از جانب حق تعالے بر بندگان یا پیغمبرے یا وصی پیغمبرے یا امامے کہ ہدایت نماید مردم را بدین خدا و طریق بندگی کہ نگاہ دارد مردم را از ضلالت و گمراہی چنانچہ عقل نیز بر این شاہد عدلست و ششم وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْتَرِيْ نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَ اللّٰهُ رَءُوْفٌ

بِالْعِبَادِ یعنی از جملہ مردم کسی است کہ میفروشد جان خود را برای طلب خوشنودی خدا و خدا مہربان است بہ بندگان خود و احادیث مستفیضہ بلکہ متواتر از طرق خاصہ و عامہ وارد شدہ است کہ این آیہ در شان مولای مومنان نازل شدہ در شبی کہ کفار قریش اتفاق کردند بر قتل حضرت رسول صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و آنحضرت از جانب خداوند مامور شد کہ از ایشان پنہان شود و بغار برود و کفار قریش در آن شب بر دور خانہ آنحضرت بر آمدند و انتظار صبح میکشیدند و امر حق تعالی شد کہ حضرت امیر المؤمنین علیہ السلام را در جای خود بخواباند کہ کفار گمان کنند کہ حضرت رسول صلی اللہ علیہ و آلہ است و حضرت بیرون رود. چون حضرت رسول صلی اللہ علیہ و آلہ این بشارت را بحضرت امیر المؤمنین علیہ السلام داد شاد شد و بشکرانہ این نعمت کہ جان شیرین خود را فدای سرور عالمیان میکند و بجای او رود و بر فرش آنحضرت خوابید و صد شمشیر برہنہ مشرکان را بر جان مکرم خود خرید و دران وقت این آیہ کریمہ نازل شد و نزول آیہ را در شان آنحضرت اکثر مخالفان در کتب تفسیر و حدیث بطرق متعددہ روایت کردہ اند مانند فخر رازی در تفسیر کبیر و نیشاپوری در تفسیر خود و ثعلبی در تفسیر و حافظ ابو نعیم در نزول آیات و احمد حنبل در مسند و سمعانی در فضائل و غزالی در احیا و سایر مورخین و محدثین و شعرا و اما درین رسالہ چند روایت ثعلبی و ابو نعیم اکتفا مینمائیم و ثعلبی در تفسیر مشہور خود از سدی از ابن عباس روایت کردہ است کہ این آیہ در شان حضرت امیر المومنین علی بن ابی طالب نازل شد در شبی کہ حضرت رسول صلی اللہ علیہ و آلہ بغار رفت و علی بن ابی طالب در فراش آنحضرت خوابید و ایضاً روایت کردہ است کہ چون حضرت رسول صلی اللہ علیہ و آلہ ارادہ ہجرت نمود بسوی مدینہ حضرت امیر المومنین ع را در مکہ گذاشت کہ قرضہای آنحضرت ادا کند و امانتہای مردم را کہ نزد آنحضرت بود بایشان رد کند و در شبی کہ خواست در غار رود و مشرکان در خانہ آنحضرت احاطہ کردہ بودند امر کرد علی بن ابی طالب علیہ السلام را کہ بر

فرش آنحضرت بخوابد و فرمود که برد خضرمی سبزی که من بر خود مے پوشم در شب بر خود بپوش و در میان رخت خواب من بخواب اگر خدا بخواہد بتو کرہے نخواہد رسید پس حضرت امیر المؤمنین علیہ السلام چنین کرد و حق تعالےٰ وحی کرد بجبرئیل و میکائیل علیہما السلام را من میان شما برادری قرار کردہ ام و عمر یکے از شما را درازتر از دیگرے کردانیدم کدام یک از شما دیگرے را بر خود اختیار مے کنید بطول زندگانی پس ہیچ یک دست از طول زندگانی خود بر نداشتند و اختیار طول حیواۃ دیگرے بر خود نکردند پس حق تعالےٰ وحی نمود بایشان کہ چرا شما مثل علی بن ابیطالبؑ نبودید کہ من او را با محمدؐ برادر کردم و بر فراش خوابید و جان خود را فدائے او کردانید و زندگانی محمدؐ را بر زندگی خود اختیار کرد اکنون بروید بسوئے زمین و از شر دشمنان محافظت نمائید پس ہر دو بر زمین آمدند و جبرائیل بالائے سر آنحضرت نشست و میکائیل نزد پاہا او نشست و جبرائیل ندا میکرد و میگفت بہ بہ کیست مثل تو اے پسر ابو طالب خدا بتو مباہات میکند با ملائکہ پس خدا تعالیٰ این آیہ را بر حضرت رسولؐ فرستاد و در وقتے کہ متوجہ مدینہ طیبہ بود و در شان علیؑ و حافظ ابو نعیم نیز نزول این آیہ را در شان آنحضرت از ابن عباس روایت کردہ است ہفتم آیہ کریمہ تطہیر است اِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا و بیان نزولش در باب قضا و قدر مے آید انشاء اللہ چنانچہ ثعلبی از ابو سعید خدری روایت کردہ است کہ رسول صلے اللہ علیہ و آلہ فرمود کہ این آیہ در شان من و علیؑ و حسنؑ و حسینؑ و فاطمہؑ علیہما السلام نازل شدہ است و ایضاً ثعلبی و غیر او از امّ سلمہ رضی اللہ عنہا روایت کردہ اند کہ گفت حضرت رسول صلے اللہ علیہ و آلہ در خانہ من بود حضرت فاطمہؑ حریرہ از برائے حضرت رسولؐ آوردہ بود و در زیرش عبائے خزے گستردہ بود من در حجرہ نماز میکردم پس حضرت رسولؐ بفاطمہؑ فرمود بطلب شوہر خود و پسرہائے خود را پس علی و حسنین علیہم السلام آمدند و ہمہ نشستند و مشغول خوردن آن حریرہ شدند درین وقت حق تعالےٰ این آیہ را فرستاد پس حضرت رسولؐ

زیادتی عبا را گرفت و بر ایشان پوشانید و دست مبارک آسمان بلند کرد و فرمود خداوندا اینها اہلبیت منند و مخصوصان منند و دور کن از ایشان رجس را و پاک گردان ایشانرا پاک گردانیدنی - اُمِّ سلمہ گفت پس من سر خود را داخل خانہ کردم و گفتم من نیز با شمایم یا رسول اللہؐ دو مرتبہ فرمود کہ عاقبت تو خیر است مرا داخل اہلبیتؑ نہ کرد و صاحب جامع الاصول از صحیح ترمذی روایت کردہ است کہ اُمّ سلمہ گفت این آیہ در خانہ من نازل شد و من در پیش در نشستہ بودم گفتم من از اہلبیت نیستم فرمود عاقبت تو بخیر است تو از ازواج رسولخدائی و دران خانہ در وقت نزول آیہ علی و حسن و حسین و فاطمہ علیہم السلام بودند و ایضاً از صحیح ترمذی از عمر بن ابی سلمہ ہمین مضمون روایت کردہ است وَ ایضاً صاحب جامع الاصول و صاحب مشکوٰۃ از صحیح مسلم روایت کردہ است از عایشہ کہ روزے حضرت صلے اللہ علیہ و آلہ بیرون آمد و عباے منقّش سیاہ پوشیدہ بود علی و حسن و حسین و فاطمہ علیہم السلام را داخل عبا کرد و این آیہ را خواند و ثعلبی ایضاً این روایت را از عایشہ نقل کردہ است و ابن حجر کہ متعصب ترین علماے ایشانست در کتاب صواعق محرقہ گفتہ است کہ اکثر مفسران اعتقاد آنست کہ این آیہ در شانِ حسن علی و حسنؑ و حسینؑ و فاطمہ علیہم السلام نازل شدہ است شاہد این مطلب کہ باعتبار ضمیر عنکم جمع مذکر است و در صحیح مسلم و جامع الاصول روایت شدہ کہ حصین بن نمیر از زید بن ارقم کہ یکے از علماے ایشانست از و پرسید کہ آیا زنان آنحضرت از اہلبیتؑ اویند زید گفت بخدا سوگند زن در مدتے با شوہر میباشد و چون طلاقش گفت پدرش میرود بقوم خود ملحق میشود بلکہ اہلبیت او خویشان اویند کہ صدقہ بر زنانش حرام است و من جملہ کہ از آیات دلالت میکند بر امامت امیر المومنین علیہ السلام آیہ مباہلہ است و بیان ہم در باب قضا و قدر مذکور میشود و جاے دیگر فرمود است هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ باسایر آیات وادلّہ کہ سابقاً مذکور شد

و موید آنکه آنحضرت اعلم الناس بود بلفظ و معنی قرآن آنکه ابن حجر ناصبی در
صواعق محرقه از ابن سعد روایت کرده است که حضرت امیرالمومنین ع
فرمود بخدا سوگند که هیچ آیه نازل نشده مگر آنکه میدانم که در چه امر نازل
شده و در کجا نازل شده و بر که نازل شد بدرستیکه عطا کرده است مرا
پروردگار من دلے فهمنده و زبان گویا و ایضا گفته است که ابن سعد
و دیگران روایت کرده اند ابی الطفیل که علی علیه السلام فرمود که سوال
کنید مرا از کتاب خدا بدرستیکه هیچ آیه نیست مگر آنکه میدانم در شب نازل
شده یا در روز و در صحرا نازل شده یا در کوه و گفته است ابن ابی داؤد
از محمد بن سیرین روایت کرده که چون حضرت رسول صلعم بعالم قدس
ارتحال نمود علی علیه السلام به بیعت ابوبکر حاضر نشد و فرمود سوگند یاد کرده
ام که ردا بر دوش نهیدازم مگر برائے نماز تا قرآن را جمع نه کنم پس میگویند
مجموع قرآن را بترتیبی که نازل شده بود جمع کرد و از طبرانی روایت کرده
است از ام سلمه گفت شنیدم از رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود علی
با قرآن است و قرآن با علی است از یک دیگر جدا نمیشوند تا در حوض کوثر
بر من وارد شوند **مؤلف** گوید که هرگاه چنین متعصبی که در اکثر احادیث
متواتره قدح کرده است از نهایت تعصب و این احادیث را نقل کرده
است و رد نه کرده است و همین بس است از برائے اثبات امامت و علم
امامت و خلافت آنحضرت هرگاه در هنگام رحلت حضرت رسول صلی الله
علیه وآله فرماید که من میروم و بعوض خود دو چیز در میان شما میگذارم
پس دست علی را میگیرد و میفرماید که این با قرآنست و قرآن با او ست
و از یکدیگر جدا نمیشوند صریح هست در اینکه لفظ و معنی قرآن با او ست و
مفسر قرآن او ست و قرآن و قرآن شهادت بر حقیت او میدهد و متابعت قرآن
بدون متابعت او روا نیست و بعد ازان بر سبیل تاکید فرماید که در قیامت
از ایشان سوال خواهم کرد شما چه گونه رعایت ایشان کرده اید و سر علی

که درین حدیث تامل نماید و تعصب نورزد بیداند که این نص صریح است بر خلافت آنحضرت صلواة الله علیه قطع نظر آنکه اعلمیت او نیز ثابت میشود و آن کافیست از برای اولویت با مامت و ایضاً اگر العیاذ بالله از و فسقے صادر شود بغض او لازم بود از ان جهت و آن منافی وجوب مودتست و مؤید آنکه مراد مودت عامه مؤمنانست که او از ارکان ایمانست بلکه مراد آنست که او منزلتے کنند بآن جهت محبت او بر همه مؤمنان واجب باشد و محبت او دلیل ایمان باشد آنست در مشکوٰة از صحیح ترمذی و در مسند احمد بن حنبل روایت کرده است حضرت رسول صلے الله علیه وآله فرمود که دوست نمیدارد علی را هر منافقے و دشمن نمیدارد او را هیچ مومنے و ایضاً از مسند روایت کرده است که حضرت رسول صلے الله علیه وآله فرمود که هر که علی را دشنام دهد مرا دشنام داده است و ابن عبدالبر در استیعاب گفته که طایفه از اصحاب روایت کرده اند که حضرت رسول صلے الله علیه وآله با حضرت امیر المؤمنینؑ گفت دوست نمیدارد ترا مگر مؤمنے و دشمن نمیدارد ترا مگر منافقے و حضرت امیرؑ خود میگفت بخدا سوگند عهد کرده پیغمبر امی بسوئے من که دوست نمیدارد مرا مگر مومنے و دشمن نمیدارد مرا مگر منافقے و حضرت رسولؐ فرمود که هر که علیؑ را دوست دارد بتحقیق که مرا دوست داشته است و هر که علیؑ را دشمن دارد بتحقیق مرا دشمن داشته است و هر که علیؑ را آزار کند بتحقیق مرا آزار کرده است و هر که مرا آزار کند خدا را آزار کرده است و از جابر روایت کرده است که ما نمے شناختیم منافقان را در زمان رسولؐ خدا مگر ببغض علی بن ابیطالبؑ تا اینجا احادیث عبدالبر بود و در جامع الاصول از صحیح ترمذی روایت کرده است از حضرت امیر المؤمنینؑ که حضرت رسولؐ دست حسنؑ و حسینؑ را گرفت و فرمود که هر که مرا دوست دارد و این دو تا را دوست دارد و پدر و مادر ایشانرا دوست دارد با من خواهد بود در درجۂ من در روز قیامت و ایضاً از صحیح ترمذی از ابی دجانه روایت کرده است ما گروه انصار

منافقان را میشناختیم ببغض علی بن ابی طالبؑ این روایت را ایضاً از صحیح ترمذی
از ام سلمہ روایت کردہ است و ایضاً از صحیح مسلم و ترمذی و نسائی روایت کردہ
است کہ حضرت امیر المومنین علی بن ابیطالبؑ فرمود سوگند بکسیکہ بآن خداوندی
کہ دانہ را شگافتہ و گیاہ را رویانیدہ و خلایق را آفریدہ کہ عہد نبی امی بسوی
من کرد کہ دوست نمیدارد مرا مگر مومنے و دشمن نمیدارد مرا مگر منافقے و ابن حجر
در صواعق محرقہ از حضرت رسول صلی اللہ علیہ و آلہ روایت کردہ است کہ چون
عمرو اسلمی شکایت حضرت امیرؑ کرد حضرت فرمود مرا آزار کردی عمرو گفت پناہ میبرم
بخدا از انکہ ترا آزار کنم فرمود ہر کہ علیؑ را آزار کند مرا آزار کردہ ہست و ایضاً
ابن حجر روایت کردہ است و در جامع الاصول از صحیح ترمذی روایت کردہ
است کہ رسول خداؐ فرمود اَنَا مَدِیْنَۃُ الْعِلْمِ وَعَلِیٌّ بَابُھَا و در مشکوٰۃ از ترمذی
روایت کردہ اَنَا مَدِیْنَۃُ الْعِلْمِ وَعَلِیٌّ بَابُھَا مَنْ اَرَادَ الْعِلْمَ فَلْیَاْتِ
مِنْ بَابِہٖ و در استیعاب روایت کردہ ہست اَنَا دَارُ الْحِکْمَۃِ وَعَلِیٌّ بَابُھَا
و در مناقب خوارزمی مثل این روایت کردہ است و مضمون ہمانست کہ منم
شہر علم با حکمت و علی درگاہ آنست پس ہر کہ علم خواہد باید بسوے درگاہ بیاید
و این حدیث از متواترات است و شک درین حدیث راہے نیست بغیر تعصب
و شقاوت ندارد و بمقتضاے آیہ کریمہ لَیْسَ الْبِرُّ بِاَنْ تَاْتُوا الْبُیُوْتَ مِنْ
ظُھُوْرِھَا وَلٰکِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقٰی وَاْتُوا الْبُیُوْتَ مِنْ اَبْوَابِھَا وَاتَّقُوا
اللّٰہَ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُوْنَ باید براے طلب علم و آنچہ موقوف بر علمست بسوے
آنحضرت بیایند و عمدۂ احتیاج از امام از جہت علم و معرفت با امر چند ہست
از قضایا و احکامے کہ اجراے آنہا این نیز بوضوح خواہد پیوست دوازدہم اَجَعَلْتُمْ
سِقَایَۃَ الْحَاجِّ وَعِمَارَۃَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ کَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰہِ وَالْیَوْمِ
الْاٰخِرِ وَجَاھَدَ فِیْ سَبِیْلِ اللّٰہِ لَا یَسْتَوُوْنَ عِنْدَ اللّٰہِ وَاللّٰہُ لَا
یَھْدِی الْقَوْمَ الظّٰلِمِیْنَ اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَھَاجَرُوْا وَجَاھَدُوْا
فِیْ سَبِیْلِ اللّٰہِ بِاَمْوَالِھِمْ وَاَنْفُسِھِمْ اَعْظَمُ دَرَجَۃً عِنْدَ اللّٰہِ

وَاُولٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُوْنَ یعنی آیا گردانید آب دادن حاجیان از چاہ زمزم
و عمارت کردن مسجد الحرام را مثل اعمال کسے را کہ ایمان آوردہ است بخدا و روز
قیامت و جہاد کردہ است در راہ خدا و مساوی نیستند ایشان در فضل و ثواب
و خدا ہدایت نمیکند براہ بہشت گروہ ستمکاران را آنہا کہ ایمان آوردہ اند و ہجرت
کردہ اند بدار اسلام و جہاد کردہ اند در راہ خدا بمالہائے خود و جانہائے خود
بزرگتر است درجۂ ایشان نزد خدا و ایشانند رستگاران و رسیدہ اند بمقصود
خود بدانکہ اتفاق کردہ اند مفسران و محدثان خاصہ و عامہ کہ این آیات در
شان حضرت امیر المومنین علیہ الصلوٰۃ والسلام نازل شدہ حتیٰ صاحب کشاف
و فخر رازی و بیضاوی با نہایت تعصب انکار نکردہ اند و از حسن بصری و
شعبی و محمد بن کعب قرظی کہ این آیات نازل شدہ در باب علی بن ابیطالب ؑ
و عباس و طلحۃ بن شیبہ در ہنگامے کہ ایشان مفاخرت میکردند طلحہ گفت من
صاحب خانہ کعبہ ام و کلیدش در دست من است و اگر خواہم در میان شب کعبہ
میتوانم خوابید و عباس گفت کہ زمزم و آب دادن حاجیان با من است و
اگر خواہم در مسجد بخوابم و حضرت امیر المومنین علیہ السلام فرمود کہ نمیدانم شما چہ
میگوئید من پیش از ہمہ کس رو بقبلہ نماز کردم و در راہ خدا جہاد کردم پس این
آیہ نازل شد و در جامع الاصول ہمین روایت را از سنن نسائی روایت کردہ
است از محمد بن کعب قرظی و سیوطی در منثور بسندہائے بسیار روایت کردہ است
و ایضاً روایت از حافظ ابو نعیم در فضائل صحابہ و ابن عساکر از انس بن مالک
کہ عباس و شیبہ بایکدیگر مفاخرت میکردند عباس گفت من اشرفم از تو من عم حضرت
رسولم و ساقی حاجیانم و شیبہ گفت من از تو اشرفم من امین خدایم بر خانۂ او
و خزینہ دار خدایم چنانچہ مرا امین کرد ترا نکردہ است پس حضرت امیر المومنین ؑ
حاضر شد و ایشان این سخن را اندکو رساختند حضرت فرمود من اشرفم از شما ہر
دو و من اول کسے ام ایمان آوردہ ام و ہجرت کردہ ام و جہاد کردہ ام پس ہر
سہ رفتند بنزد حضرت رسول صلے اللہ علیہ وآلہ و این سخنانرا ذکر کردند حضرت

جوابے نہ فرمود برگشتند پس بعد از چند روز این آیہ نازل شد و حضرت برایشان
خواند و حافظ ابو نعیم در کتاب ما نزل من القرآن فی علی بچندین طریق
از عباس و دیگر روایت کرده است کہ در مفاخرت علی و عباس نازل شد و
از شیبہ روایت کرده است کہ در مفاخرت علیؑ و عباس و شیبہ نازل شد تا
اینجا حَتّٰی یَاْتِیَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ و ابو القاسم حسکانی از بریده روایت کرده
است کہ روزے شیبہ و عباس با یکدیگر تفاخر میکردند پس علی علیہ السلام برایشان
گذشت و گفت بچہ چیز فخر میکنید عباس گفت خدا بمن فضیلتے داده است
کہ بدیگرے نداده است و آن آب دادن حاجیانست و شیبہ گفت کہ عمارت
مسجد الحرام بمن داده است و امیر المؤمنین علیہ السلام فرمود خدا بمن داده
است در طفولیت آنچہ بشما نداده است گفتند کدام هست کہ بتو داده شده
است فرمود در دم شمشیر بر بینی شما تا ایمان آوردید بخدا و رسولؐ او پس عباس
غضبناک شد برخواست و دامن خود را بزمین میکشید و بشکایت آمد نزد
رسول خداؐ گفت نمی بینی علی چہ سخن برروے من گفت حضرت فرمود علی را بطلب
چون حاضر شد فرمود چہ باعث شد ترا کہ چنین سخن برروے عم خود گفتی گفت
خوف حق را بدرشتی گفتم هر کہ خواهد بغضب آید و هر کہ خواهد راضی شود پس
جبرئیل نازل شد و گفت یا محمدؐ پروردگارت ترا سلام میرساند و میگوید کہ این
آیات را برایشان بخوان چون برایشان خواند عباس سہ مرتبہ گفت راضی شدیم
و موید اینکہ این آیات در شان آنحضرتست آنست کہ حق تعالیٰ در اینجا فرموده است
ایشانند فائزون و این مضامین را حافظ و دیگران بسندهاے بسیار از عمش
و مجاهد و ابن عباس و غیر ایشان روایت کرده اند و معلوم است کہ مراد آنست
کہ کسے کہ ولایت او را انکار دارد داخل مؤمنان نیست و آنکہ عمل بآن آیہ پیش از
همہ کرده است و آنکہ بکمال ایمان و سبقت باسلام او ست چنانکہ حافظ و دیگران
از مجاهد روایت کرده اند کہ در هیچ موضع در قرآن یَاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا
نیست مگر آنکہ سابقہ از براے او زیرا کہ او سبقت گرفت بر همہ بسوئے اسلام

ومؤید اینست آنکه اکثر مفسرین ومحدثین خاصه وعامه مانند ثعلبی وواحدی وابن
مردویه وحافظ ابونعیم وغیر ایشان بسندهای بسیط روایت کرده اند که میان
علی و ولید بن عتبه برادر مادری عثمان نزاعی شد ولید بحضرت امیر گفت که ساکت
شو بدرستیکه تو کودکی ومن والله از تو زبانم کشاده تر و نیزه ام تند تر و در جنگ شجاع
ترم حضرت امیر علیه السلام فرمود ساکت شو ای فاسق پس حق تعالی تصدیق
آنحضرت را فرستاد اَفَمَنْ کَانَ مُؤْمِنًا کَمَنْ کَانَ فَاسِقًا لَا یَسْتَوُونَ
منجمله از آیاتی که در شان علی بن ابیطالب نازل شده است بخویست که مفسران
ومحدثان خاصه وعامه روایت کرده اند که چون اصحاب از حضرت رسالت
سؤال بسیار مینمودند وسبب ملال آنحضرت میگردید حق تعالی باین سبب از برای
امتحان صحابه که ظاهر کرد که کدام یک در مقام اخلاص و بذل جان و مال ثابت
قدم اند این آیه را فرستاد یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اِذَا نَاجَیْتُمُ الرَّسُوْلَ
فَقَدِّمُوْا بَیْنَ یَدَیْ نَجْوٰىکُمْ صَدَقَةً یعنی ای گروه مومنان هرگاه
البته با رسول بسر سخن گوئید پس پیش از آن گفتن تصدقی بکنید پس کسی از
صحابه تا ده روز که بیضاوی وسایر مفسران گفته اند راز نه گفت ومطلبی عرض
بغیر امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلام نه کرد باتفاق مخالف ومؤلف تا
آنکه حکم آیه منسوخ شد وحقتعالی فرمود ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوْا بَیْنَ یَدَیْ
نَجْوٰىکُمْ صَدَقَاتٍ فَاِذْ لَمْ تَفْعَلُوْا وَتَابَ اللهُ عَلَیْکُمْ فَاَقِیْمُوا
الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّکٰوةَ وَاَطِیْعُوا اللهَ وَرَسُوْلَهٗ وَاللهُ خَبِیْرٌ بِمَا
تَعْمَلُوْنَ ۝ یعنی آیا ترسیدید از آنکه پیش از حرف گفتن با رسول صدقها بدهید
پس چون نکردید وخدا بشما بخشید پس نماز را بر پا دارید وبدهید زکوة را واطاعت
کنید خدا ورسول را وخدا عالم است بآنچه شما میکنید پس معلوم شد معاتبات
این متوجه همه صحابه شد بغیر آنحضرت عمل باین امر ننمود باتفاق مفسرین و
از مجاهد روایت کرده اند وحافظ ابونعیم وسایر مفسرین که حضرت امیرالمؤمنین
فرمود که آیه در قرآن هست که عمل بآن نه کرده است کسی پیش از من وعمل بآن

نخواہد کر د احدے بعد از من و این آیہ نخویست من یکدینار داشتم بدہ درہم فروختم و ہر گاہ خواستم راز بگویم یکدرہم تصدق کردم تا آنکہ این آیہ منسوخ شد وحافظ ابو نعیم در کتاب ما نزل من القرآن فی شان علیؑ بچندین سند روایت کردہ است از ابن عباس کہ چون این آیہ کریمہ نازل شد کسے قدرت نداشت کہ با حضرت رازے گوید تا آنکہ پیشتر تصدقے بکند پس اول کسے کہ تصدق کرد علی بن ابیطالبؑ بود دینارے را بدہ درہم فروخت و دہ راز با حضرت رسولؐ گفت و در ہر رازے یکدرہم تصدق کرد بروایت دیگر از ابن عباس روایت کردہ است چون این آیہ نازل شد مردم ترک کردند راز گفتن با حضرت و بخل ورزیدند از تصدق کردن و حضرت امیر المؤمنین علیہ الصلوٰۃ والسلام تصدق کرد و راز گفت و کسے غیر او از مسلمانان تصدق نکردند پس منافقین گفتند علی این کار را نہ کرد مگر برائے آنکہ کار پسر عمش را رواج دہد و مؤلف میگوید پس در ینجا دو دلیل ثابت میشود اول آنکہ کار پسر عمش را دہندہ علی باشد این عین ثبوت حقیت او شد چرا کہ کسے کار رسول خدا را رواج دہد پس او متابعت خدا و رسولش کردہ پس حقیقت ایمان ہمین است پس ثابت شد بزبان منافقین خلیفہ رسولؐ و ولی خدا او باید باشد کسے متابعت خدا و رسول کند و دیگران متابعت ایشان نکند و رواج دین و شریعت ایشان دہد چگونہ او را خلیفہ نکند و دیگرانرا خلیفہ گردانند این عین ظلم است و خدا و رسول ظالم بودن قبیح است و این قبیح بر خدا و رسولؐ محال است و دلیل دویم علی علیہ السلام محض کار رواج نبود بلکہ امتثال امر خدا کردہ است پس باز ہم مثل اول لازم و ملزوم حاصل میآید و آن نیز محال است و مراد مؤلف تمام شد و بدانکہ اختصاص آنحضرت باین فضیلت و منقبت عظمے است مناقب حضرت و از ینجا معلوم میشود کہ آنچہ مخالفان وضع کردہ اند از احادیث باطلہ کہ خلفائے جور ایشان بذل اموال عظیم کردہ اند برائے مردم محض افترا است و معلوم است کہ اگر اعتنائی با مردین داشت

درعوض ده روز عاجز نبودند از اینکه یک درہم بلکه یک دانہ خرما تصدق کنند
تا این امور و معاتبات نگردند ہفدہم وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰہِ جَمِیعاً وَّ
لَا تَفَرَّقُوا یعنی چنگ زنید در ریسمان خدا ہمگی و پراگندہ مشوید و جبل
خدا کنایہ است از چیزے کہ حق تعالےٰ این امت گردانیدہ ہست و در احادیث
بسیار وارد شدہ ہست کہ مراد آن ریسمان اہلبیت رسول صلعم اند چنانکہ ثعلبی در
تفسیر خود روایت کردہ است از ابان بن ثعلب از حضرت امام جعفر صادق
علیہ السلام کہ فرمود مائیم حبل اللہ کہ حقتعالیٰ درین آیہ فرمودہ است و
حافظ ابو نعیم نیز این مضمون را از ابو حفص روایت کردہ ہست و ایضاً عامہ
از سعید خدری روایت کردہ اند رسول خدا فرمود ایہا الناس من در میان
شما دو حبل گذاشتہ ام کہ اگر متمسک شوید بآنہا ہرگز گمراہ نمیشوید بعد از من
یکے بزرگتر ہست از دیگرے کتاب خدا ریسمانیست کشیدہ از آسمان بسوے
زمین و عترت من اہلبیت من پدرستیکہ این دو تا از یکدیگر جدا نمیشود تا در
حوض کوثر بر من وارد شوند ہجدہم قُلْ ہٰذِہٖ سَبِیْلِیْ اَدْعُوْا اِلَی اللّٰہِ
عَلٰی بَصِیْرَۃٍ اَنَا وَ مَنِ اتَّبَعَنِیْ یعنی بگو یا محمد صلعم اینست راہ من میخوانم مردم
را بسوے خدا بر بصیرت و بینائی من و کسے کہ متابعت من کردہ است واز
احادیث بسیار از اہلبیت علیہم منقول ایست کہ مراد آنکسے ہست کہ پیش از ہمہ کس
متابعت آنحضرت کردہ ہست کہ او علی بن ابیطالب ہست و ابن مردویہ
از محدثان عامہ ہست از حضرت باقر علیہ السلام نیز روایت کردہ ہست و
بروایت دیگر از حضرت باقر علیہ السلام منقولست مراد آل محمد ہست و ایضاً
حقتعالے فرمودہ ہست ہُوَ الَّذِیْ اَیَّدَکَ بِنَصْرِہٖ وَ بِالْمُؤْمِنِیْنَ یعنی
خدا آنکسے ہست کہ تقویت کردہ ہست ترا بیاری خود و بمومنین و در اخبار
معتبر از جانبین وارد اند کہ مراد بمومنین علی بن ابیطالب ہست و مراد بنصرت
نصرتیست کہ بر دست امیر المومنین علی بن ابیطالب علیہ السلام شد و بنا بر اول مراد
آنست عمدہ و سرکردہ آنہا علی ابن ابیطالب ہست با مراد آنست کہ مومنان

آنہا یند کہ ایمان بعلی آوردہ اند چنانچہ سیوطی در درمنثور بسند خود از ابوہریرہ روایت کردہ است کہ بر عرش نوشتہ شدہ است لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اَنَا وَحْدِیْ لَا شَرِیْكَ لِیْ مُحَمَّدٌ عَبْدِیْ وَرَسُوْلِیْ اَیَّدْتُهٗ بِعَلِیٍّ و اینست آنچہ حق تعالی فرمودہ است هُوَ الَّذِیْ اَیَّدَكَ بِنَصْرِهٖ وَبِالْمُؤْمِنِیْنَ و حافظ ابو نعیم و غیر آن از کلبی از ابو صالح از ابوہریرہ ہمین مضمون روایت کردہ است و ثعلبی در تفسیر از ابن جبیر از ابو الحمراء الخادم رسول خدا صلی اللہ علیہ و آلہ روایت کردہ است کہ از حضرت شنیدم کہ گفت در شب معراج دیدم مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللّٰهِ اَیَّدْتُهٗ بِعَلِیٍّ وَنَصَرْتُهٗ بِهٖ یعنی تقویت کردم محمد را بعلی و یاری کردم او را باو و حافظ ابو نعیم بدو سند از امام محمد باقر علیہ السلام روایت کردہ است کہ این آیہ در شان علی نازل شدہ است یَا اَیُّهَا النَّبِیُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ یعنی اے پیغمبر بزرگوار بس است ترا خدا و آنکہ متابعت تو کردہ است از مومنان و او علی بن ابیطالب علیہ السلام است کہ پیشتر از ہمہ کس و بیش از ہمہ کس او را متابعت کردہ است و محدث حنبل گفتہ است کہ او علی بن ابی طالب است **مؤلف** گوید کہ ازین آیت و اخبار مقبولۃ الطرفین مبرہن گردید حضرت امیر المؤمنین علیہ السلام مخصوص است بمتابعت حقیقی و یاری کامل و واقعی رسول اللہ و ہمہ اینہا موقوف بر علم است پس معلوم شد با وجود بودن آنحضرت در میان قومے امامت دیگران عین خطا است بدانکہ این حدیث یک دلیل است از دلائل اعلم بودن آنحضرت و اعلمیت آن از آفتاب روشن تر است و ابن عبد البر کہ از افاخم علمائے مخالفین است در کتاب استیعاب گفتہ است کہ حضرت رسول صلی اللہ علیہ و آلہ در حق صحابہ گفت اَقْضَاهُمْ عَلِیُّ بْنُ اَبِیْ طَالِبٍ یعنی داناترین صحابہ بعلم قضا و حکم در میان مردم علی بن ابیطالب است و خوارزمی در کتاب اربعین گفتہ است از جانب شیعہ کہ علی بن ابیطالب ؑ اعلم صحابہ

است وحقتعالی فرموده است هَلْ یَسْتَوِی الَّذِیْنَ یَعْلَمُوْنَ و ایضاً فرموده
یَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مِنْکُمْ وَالَّذِیْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ
مؤلف گوید پس ازین دو آیهٔ کریمه با سایر آیاتی که معلوم شد و بعد ازین
همین بس است از برای استحقاق تقدیم آنحضرت پس امامت او است تمام شد
ادلهٔ نقلی الحمد للّٰه رب العالمین اما باب دویم در سبقت امیر المومنین علی بن
ابیطالب علیه السلام و در عصمت انبیاء است بسم اللّٰه الرحمن الرحیم
وَالسّٰبِقُوْنَ السّٰبِقُوْنَ اُولٰٓئِکَ الْمُقَرَّبُوْنَ فِیْ جَنّٰتِ النَّعِیْمِ
بدانکه در قرآن مجید آیات متعدده در شان امیر المومنین علی بن ابیطالب صلوات
اللّٰه وسلامه علیه نازل شده کما اینکه بعضی از آیات با تفاسیر خاصه و عامه مذکور
ساختیم و قطع نظر از آنکه آنحضرت سابق الاسلام است بر همه ناس و اغلب الناس
از ترس شمشیر آنحضرت قبول اسلام نموده است و بعضی از عامه قائل اندکه در
وقت مبعوث پیغمبر صلی اللّٰه علیه و آله ابی بکر چهل سال بود و حضرت امیر کودک
بوده ایمان و طاعت کفر و معصیت کودک اعتبار ندارد دو جواب واضح است
که این اعتقاد او از عدم ایمان بخدا و رسول و کتاب اللّٰه است الان زود
است که معلوم خواهد شد و عدم اعتبار کودک در حق غیر انبیا و اوصیا است
و انبیا و اوصیا معصوم اند علمهم علم لدنی است و کسبی نیست و در میان کبیرو
صغیر فرقی نیست در حق معصوم چراکه از وقت تولد آنها از مادر شان خداوند
تبارک و تعالی تمام کتب سماویه را در قلوب علوم اولین و الآخرین پُر میکند
و گذشتگان و آینده کان را خبر میدهد بمجرد تولد از مادر اقرار وحدانیت خدا و نبوت
خود و خلافت مینمایند و الا و پیغمبر نباشد و خلیفه نباشد اینها منجملهٔ علائم ایشان است
چنانچه در میان تمام فرق مسلمین مشهور است که فرعون علیه اللعن هر زن حامله را
شکم درید بواسطهٔ اینکه وجود نبیٔ یعنی موسیٰ نبوده باشد و حال اینکه موسی
متولد شد از مادر خود بمجرد تولد از مادر تکلم کرد با مادر خود گفت ای مادر مرا در
تابوتی قرار ده و تابوت را در میان دریا بینداز مادرش متوحش شد و گفت ای

نور دیده میترسم که غرق شوی فرمود که مترس ای مادر خداوند مرا برای تو سالم برگرداند
پس قول حضرت موسیٰ را اعتبار نبوده باشد و در حق حضرت عیسیٰ هم اعتبار نبوده
باشد و حال او در قرآن مجید فرموده است که قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا
يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا
فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا قَالَ إِنِّي
عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ
وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا پس قول حضرت عیسیٰ را هم
قرآن خدا را اعتبار نداشته باشد اعوذ بالله و بعبارت اخری که اگر طاعت و معصیت
و ایمان و کفر کودک اعتبار نداشته باشد پس مستحق ثواب و عقاب هم نبوده باشد و
حال اینکه نص قرآنیکه واقع شده است در حق حضرت موسیٰ و آن کودک که خضر او را
کشت و شاهد این مطلب قرآن بد انکه ناطق است که فرموده فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا
لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا
نُكْرًا بعد از انکه موسیٰ بروی اعتراض کرد بسبب قتل کودک و در جواب وی
گفت وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا
وَكُفْرًا پس بگو بکشتن آن طفل باستحقاق بود یا خضر علی نبینا و علیه السلام ظالم بود
زیرا که مدح خضرؑ در قرآن مجید فرموده که خضر پیغمبر است و روزی در مجلس هارون الرشید
لعنه جمیع علمای بغداد حاضر بودند و ابو یوسف قاضی و شافعی هر دو نیز در آن
مجلس حاضر بودند ابراهیم بن خالد عونی که او از علمای بصره بود و او هم یکی از متعصبان
روزگار بود و او دران مجلس روایت میکند از ابو مجاهد او از ابو عمران او از ابو سعید
خدری گفت که گفتند که ما نشسته بودیم نزد رسول خداؐ در آنوقت سلمان فارسی رسید
و اباذر غفاری و مقداد بن اسود و عمار بن یاسر و حذیفه یمانی و الهثیم البهتانی و
ابو الفضل و عامر بن قله جمله همراه وی بودند و در خدمت حضرت رسول صلی الله
علیه و آله در آمدند اثر ملالت از ایشان ظاهر بودند گفتند یا رسول اللهؐ ما بعضی از ایا
میشنویم از جمیع حاسدین در حق برادر تو و ابن عم تو که از اندوه نزدیکست که بلاک

حضرت رسول صلے اللہ علیہ وآلہ فرمود کہ چہ میگویند درحق برادر من علی بن ابیطالبؑ
گفتند کہ میگویند کہ چہ فضل است صاحب شما علی را بر دیگران بر سبقت اسلام
کہ وے در آنوقت طفل بود حضرت رسول صلے اللہ علیہ وآلہ فرمود کہ من شما
را بیرون آورم ازین اندوہ چنانکہ روشن شود دلہاے شما و بآن خداے
کہ مرا براستی بخلق فرستادہ کہ باشما حکایتے کنم خدا مرا خبرداده است ازان وشاید
کہ شما در کتابہاے پیشین خواندہ باشید کہ چون ابراہیمؑ از مادر متولد شد اورا
گریزانید از ان ملک عاصی و طاغی مادرش اورا در میان انلابہ نہاد در
کنار جوے آب در وقتے کہ آفتاب فرو میشد چون ویرا در انجا گذشت ابراہیمؑ
برخواست و دست بر سر و روے خود مالید و کلمۂ توحید بر زبان جاری ساخت
جامہ بر گرفت و خویشتن و بدان پاک میکرد چون مادرش انحال را مشاہدہ
کرد بغایت ترسید چنانچہ حقتعالے در قرآن مجید میفرماید وَكَذٰلِكَ نُرِيٓ
اِبْرَاهِيْمَ مَلَكُوْتَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاٰ
كَوْكَبًا قَالَ هٰذَا رَبِّيْ تا آخر آیہ اے یاران من بدانید موسےٰ بن عمران
کہ فرعون در طلب او بود و شکم زنان باردار را میشگافتند و اطفال را میکشتند
تا موسےٰ کشتہ شود چون موسےٰ از مادر متولد شد در ساعت بمادر گفت کہ ایامادر
مرا در تابوت نہ و در آب انداز مادرش ترسید از سخن گفتن او گفت اے
پسر میترسم کہ در دریا غرق شوی گفت اے مادر مترس کہ حقتعالی نگاہ دارد
و بسلامت بتو رساند مادرش ویرا در تابوت نہاد و در آب انداخت آب
اورا در کنار آب انداخت تا آنکہ حق تعالے ویرا بسلامت بمادرش رسانید
و خدا از حال وے خبرداده وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنِيْ اِذْ تَمْشِيْٓ اُخْتُكَ
فَتَقُوْلُ هَلْ اَدُلُّكُمْ تا آخر آیہ دیگر بدانید اے یاران من کہ خداوند جل
علا در حق عیسےٰؑ فرمود فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِيْ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ
تَحْتَكِ سَرِيًّا تا اینجا کہ فرمودہ كُنْتُ نَسْيًا مَّنْسِيًّا یعنی با مادر خوش گفت
و در آنحال کہ بر زمین آمد و در آنحال کہ مادرش بدو اشارہ کرد کہ فَاَشَارَتْ

اِلَیْهِ قَالُوْا کَیْفَ نُکَلِّمُ مَنْ کَانَ فِی الْمَهْدِ صَبِیًّا قَالَ اِنِّیْ عَبْدُ اللّٰهِ
اٰتَانِیَ الْکِتَابَ وَجَعَلَنِیْ نَبِیًّا وَّجَعَلَنِیْ مُبَارَکًا اَیْنَمَا کُنْتُ وَاَوْصَانِیْ بِالصَّلٰوةِ وَ
الزَّکٰوةِ مَا دُمْتُ حَیًّا یعنی سخن گفت در وقت ولادت و خداوند جل و
علا ویرا در آنحال کتاب و نبوت ارزانی داشت و در انحال ویرا وصیت
کرد باقامت صلوٰه و اداے زکوٰة و وے سه روزه بود که سخن گفت
شما نیز بدانید که خداے عز و جل بیافرید مرا و علی را از یک نور ما در صلب
آدم بودیم و خدا را تسبیح میکردیم تا اینکه ما را نقل کرد از اصلاب طاهره بارحام
زاکیه چنانچه تسبیح ما را مے شنید در پشتها و شکمها در هر عهد و عصری تا اینکه بعبد المطلب
رسیدیم نور ما در پشت پدران ما ظاهر بود آنگاه آن نور بدو نیمه شد نیمه
بعبد اللہ منتقل شد و نیمه دیگر با بوطالب پدر و عم من هرگاه در میان مردمان
مے نشستند نورها بر ایشان ظاهر بود تا بشکم مادران آمدیم بدرستیکه دوست من
جبرائیل فرود آمد در وقتیکه حضرت امیر المؤمنینؑ از مادر متولد شده بود گفت
یا حبیب اللہ خدا ترا اسلام میرساند تهنیت میکند ترا بولادت برادر تو علی بن
ابیطالب بگوید اکنون وقت ظاهر شدن نبوت است و آشکار کردن وے
بتو که ترا موید گردانیدیم برادر تو و وزیر تو و همتاے خلیفه تو و ذکر بدو بلند کرد
و نسل تو بوے باقی ماند چون علی متولد شد مادرش ویرا امر داشت و بر روے
دست من نهاد من ویرا در دامان خود نهادم و علی علیه السلام انگشت دست
بر گوش خود نهاد و برسالت من اقرار کرد و گفت بخوانم یا رسول اللہ گفت بخوان
بدان خداے که جان در فرمان اوست که علی ابتدا کرد بصحف که خداے
عز و جل بآدم فرستاده بود و شیث بآن قیام نمود برخوان از اول تا آخر
چنانچه اگر شیث حاضر بود اقرار میکرد که علی آنرا حاضر تر بود و از اول آنکه
توریت موسےؑ برخواند چنانچه اگر موسےؑ حاضر بود اقرار میکرد که علی حاضر
تر بود و از اول آنکه زبور داود و انجیل عیسیٰؑ علیهما السلام برخواند که اگر داوٗد
و عیسےؑ حاضر مے بودند انصاف میدادند که علیؑ حاضر تر است آنگاه قرآن

که خدائے عزوجل برمن فرستاده برخواند چنانچه حافظ بود از اکنون من حافظ
آنگه علی علیه السلام با من سخن و من با او سخن گفتیم چیزها ئے که از انبیا و اوصیاء
بدان سخن گویند با یکدیگر آنگاه علی علیه السلام بحال طفلیت گشت من او را
بمادر او فاطمۂ بنت اسد دادم اے یاران من شما بسبب گفتار دشمنان
چرا اندوہگین مے شوید و اقوال اہل شرک را چه اعتبار مے کنید بدانید من
فاضل ترین جمیع اوصیا و رسلم و وصی من فاضل ترین اوصیا است آنگاه
سلمان فارسی و باقی اصحاب کبار خوش دل و خندان برپائے خواستند و صلوات
بر رسول خدا فرستادند و میگفتند که سخن الفائزون و رسول خدا فرمود
والله شما ئید رستگاران و بہشت را برائے شما آفریده و دوزخ را برائے
دشمنان صاحب شما علیؑ آفریده اند چون این خبر صحیح نقل شد در مجلس
ہارون و اقلب اشراف و علمائے ایشان گفتند که این از آن قبیل نیست
پس چه گونه میگویند علیؑ طفل بود ایمان او را اعتبار نیست دیگر
خداوند عالم علی را نفس رسول خوانده در قرآن مجید قُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَاءَنَا
وَاَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ
فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكٰذِبِيْنَ و عجب اینست که قائل حدیث میشود
و با آنکه علیؑ نفس رسولست و برادر وے است و رسولؐ افضل انبیا است
پس چرا اعتبار نمیکنند او سابق الاسلام ست و معترف نمیشوید که او افضل
اوصیا است چون ابراہیم که جد بزرگوار وے و موسےؑ و عیسےؑ در حال ولادت
تکلم نمودند و ایمان آوردند بخدائے تعالےٰ و ہمچنین خدائے تعالےٰ نبوت داد
بعیسےؑ در حال طفولیت و ہمچنین نبوت داد بیحیےؑ در حالتیکه طفل بود پس چرا
در حق علی بن ابیطالبؑ علیه السلام در طفولیت قبول ندارید که او برادر
رسولؐ و ابن عمش بود و دین و شریعت رسولؐ و اسلام بشمشیر وے
قائم شد و خدائے تعالےٰ ویرا نفس رسولؐ خوانده و چندین آیات قرآنی
در حق وے نازل شده و خدائے تعالےٰ ویرا باسم ولی خوانده و رسول خدا

یک ضربت او را در روز خندق باطاعت جن وانس برابر کرده وناقل حدیث شمائید و در کتاب شما نیز وارد است وایضاً در کتاب شما مذکور است که مَنْ اَرَادَ اَنْ یَنْظُرَ اِلٰی اٰدَمَ فِیْ عِلْمِہٖ وَاِلٰی نُوْحٍ فِیْ تَقْوِیَتِہٖ وَاِلٰی اِبْرَاهِیْمَ فِیْ حِلْمِہٖ وَاِلٰی مُوْسٰی فِیْ هَیْبَتِہٖ وَاِلٰی عِیْسٰی فِیْ عِبَادَتِہٖ پس برائے شما میگوییم فَلْیَنْظُرُوْا اِلٰی عَلِیِّ بْنِ اَبِیْطَالِبٍ فِیْ عِلْمِہٖ وَتَقْوِیَتِہٖ وَفِیْ حِلْمِہٖ وَفِیْ هَیْبَتِہٖ وَفِیْ عِبَادَتِہٖ تم اما شجاعت او را ببینید که در بدر او بود و حنین او بود و احد او بود و در جنگ احزاب و هکذا در جمیع غزوات علی بن ابیطالبؑ اگر نبود تمام لشکر معطل بود و مرحب را او کشت و عمر بن عبدود را او کشت و حال اینکه علی علیہ السلام در آنوقت طفل بود و دست ابو بکر ہیچ بر نیامد پس چه فخر بر میکنید چون رسول خدا صلے اللہ علیہ وآلہ علی را با چندین پیغمبر الوالعزم برابر کرد و زعم شما و در طریق اہلبیت وے فاضل تر است از ہر یک از انبیاء مرسل و بعد از رسول خداؐ افضل عالمیانست پس مضایقه میکنید در اینکه ایمان طفل معتبر ہست و معترف نمیشوید در سبقت ایمان امیر المومنین صلواۃ وسلامہ علیہ و در حال طفولیت امامت و وصی رسولؐ بود و حافظ صحف و توریت و انجیل و زبور و فرقان و از برائے ابو بکر سورۃ البقرہ بلد نبود در حال چہل سال و ایضاً جمیع اہل اسلام متفق اند که علی لَمْ یُشْرِکْ بِاللّٰہِ طَرْفَةَ عَیْنٍ اَبَدًا و ابو بکر بعد از چہل سال ترکِ عبودیت لات و عزیٰ کرده بزبان اسلام ظاہر کرد نه در دل و در جمیع اوقات مخالفت خدا و رسولؐ نموده طریق عناد را پیموده گوشت و پوست و خون وے بلحم خنزیر پرورده بود با وجود این کبائر ویرا موطن ہے ؟ انید و ایمان معصومان را اعتبار نمیکنید و خاندان نبوت که خدائے تعالےٰ گواہی بر عصمت و طہارت ایشان داده و قَرْنَ فِیْ بُیُوْتِکُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِیَّةِ الْاُوْلٰی وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَاٰتِیْنَ الزَّکٰوةَ وَاَطِعْنَ اللّٰہَ وَرَسُوْلَہٗ اِنَّمَا یُرِیْدُ اللّٰہُ

لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَیْتِ وَیُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیْرًا

و بعضے از عامه اعتقاد آنست که افعال عباد افعال الله است و این کفر
است از اینجا معلوم میشود که اینها ایمان ندارند و حیا ندارند در باب خیر و شر
منازعه میکنند بعضے از ایشان گویند که هرچه از بنده صادر میشود از خدا است
اصل مذهب باطله در زمان معاویه بن ابی سفیان اختراع کرده بود
بجهة بغض و عداوت با امیر المؤمنین علیه السّلام داشت و علماے بغداد
نیز متابعت نمودند الحاصل دلیل ایشان اینست که نفع و ضرر که از بندگان
صادر میشود معاصی و مظالم و کفر ایشان اسنا به الله میدهند با ین که نفع
و ضرر و خیر و شر بقضا و قدر خداوند یکه پیدا کننده آدم و ابلیس و پیدا کننده
آب و خاک و آتش و بهشت و دوزخ و حیات و ممات و طاعت و معصیت
و بدع و محبت و عداوت ابراهیم و نمرود و موسیٰ و فرعون هامان و هارون
محمدؐ و ابوجهل کافر و مسلمان بقضا و قدر ست ایها النّاس اینها جهلات
کفر و زندقه است یا نه معلوم شد که ازین ادله از براے ابلیس حجتی پیدا
کردا ئمین خودش کفر محض است الحاصل ما در اینجا جواب مختصرے
مے دهیم اول آنکه گفتی که شر و عصیان کفر و فسق بقضا و قدر است اما
برضاے وے نیست بدانکه در یک سخن محال لازم آورم از براے
آنکه گفتی کسے حکم کند و بران حکم راضی نباشد از عجز و بیم بود یا از
مداهنه و ریا و تلبیس و ذات مقدس باری ازین صفات منزه است
و اعتقاد شما آنست که شر و عصیان و کفر و فسق جمله بقضا و قدر خداوند است
و چو چنین کس شرمنده خواهد شد بجهة آنکه دلیل آورند که خداوند فرمود
که قُلْ کُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللهِ وَاللهُ خَالِقُ کُلِّ شَیْءٍ و همچنین در این
آیه یُضِلُّ مَنْ یَّشَاءُ وَیَهْدِیْ مَنْ یَّشَاءُ اِلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ
و همچنین جاے دیگر فرموده وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَیْنَا کُلَّ نَفْسٍ هُدٰهَا معنی آیه
اول آنکه همه از نزد خدا است و معنی آیه دویم آنکه گمراه میگرداند آنکس را

که میخواهد معنی آیه سویم آنکه اگر خواهیم هر نفس را هدایت کنیم و همچنین میفرماید
خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰی قُلُوْبِهِمْ وَعَلٰی سَمْعِهِمْ وَعَلٰی اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ
وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِیْمٌ یعنی مهر نهاد خدای تعالی بر دل های ایشان
و بر شنوائی و بینائی ایشان را که نتوانند ایمان آورند چه بگوئید در باب
اینهمه آیات قرانی و چه اعتقاد میکنند درین احکام قرانی جواب اما
آیه ختم الله علی قلوبهم محمول است و مؤول بر وجهے که موافق و مطابق قضیاے
عقل است و متناقض نگردد آیات قرآنی و متفاوت نگردد اول آنجا
که فرمود قُلْ کُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ بدانکه چون بظاهر این حکم کنی لازم شود
که جمیع اشیا را خلقش خدا باشد این مذهب ابلیس است بدانکه در قرآن
کل بمعنی بعض آمده است چنانچه در قصه ابراهیم آمده که ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰی کُلِّ
جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا این در عقل ثابت است که کوه الوند و کوه قاف در انجا
نبود و همچنین در قصه بلقیس میفرماید مِنْ کُلِّ شَیْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِیْمٌ
جمیع عقلا دانند که بادنجان و شلغم و زردک در آنجا نبوده پس کل بمعنی
آن باشد که هرچه نقصان الٰهی است او نکند از افعال حسنه چون خلق
آسمان و زمین و عرش و کرسی و لوح و قلم و جن و انس و ملائکه و اصول
و فروع و سایر نعمتها همه را خالق موجودات است تبارک و تعالی
پاک و مبرا است از خلق و فعل و کفر و فساد و ضلالت و ظلم و معاصی و مانند
آنها و آنچه فرمود یُضِلُّ مَنْ یَّشَاءُ وَیَهْدِیْ مَنْ یَّشَاءُ بدانکه
معنی هدایت بسیار است و مرجع همه بدو معنی است یکے معنی ارشاد و بیان
و دیگرے بمعنی لطف و این هر دو عام است جمله مکلفان را از مومن و کافر
بدان اے فلان و فلان که خداوند هرچه در حق مومنان کرده ست از
الطاف و ارشاد و ارسال رسالت و قوت و قدرت و تمکین و عقل در
حق کافران نیز کرده است و اگر نه کرده باشد پس کافران را بر خدای تعالی
حجت بوده باشد که مهر در چشم و گوش ما نهاده و ما را قوت و قدرت

دیدن و شنیدن راه حق ندادی خدای تعالیٰ از گفتار آنها ملزم گردد و حق تعالیٰ
در قرآن مجید تصریح کرده که لِئَلَّا یَکُوْنَ لِلنَّاسِ عَلَی اللّٰہِ حُجَّۃٌ بَعْدَ الرُّسُلِ
یعنی اینهمه از برای آن کردیم تا مردمان را بر ما حجت نباشد و حجت خدا را باشد
چنانچه فرموده است قُلْ فَلِلّٰہِ الْحُجَّۃُ الْبَالِغَۃُ بدانکه هر جا ذکر هدایت کرده
است مقید بمشیت گشته مراد از آن زیادتی الطاف است که راه بهشت کسانی
که ایشان طاعت و معصیت در وجود آمده باشد اگر خواهد از سر گناه ایشان
درگذرد و راه بهشت برای ایشان نماید و ایشان به بهشت رسانند بدانکه
اضلال را در معانی بسیار استعمال کرده اند معنی اصلی او را هلاکت گفته اند
و اضلال را چه بخدای تعالیٰ نسبت کند هلاک و عذاب بود و یُضِلُّ مَنْ یَشَاءُ
یُضِلُّ اللّٰہُ الظّٰلِمِیْنَ یعنی عذاب کند ظالمانرا از انجا که ظالمان گمراه اند
و اگر بمعنی گمراهی بدان اینمعنی را که تو با خدا نسبت میدهی حق تعالیٰ اینمعنی را
با غیر خود حواله کرده است چنانچه میفرماید وَلَقَدْ اَضَلَّ مِنْکُمْ جِبِلًّا کَثِیْرًا
یعنی شیطان گمراه کند از شما بسیاری را و با فرعون نیز اسناد کرده است که وَاَضَلَّ
فِرْعَوْنُ قَوْمَہٗ وَمَا ہَدٰی یعنی گمراه کرد فرعون قوم را و راه ایشان ننمود
پس اگر حق تعالیٰ بندگان را گمراه کرده باشد اسناد با غیر خود نداده باشد این معنی
را که تو میگوئی خدا همه کافران را گمراه میگرداند این کفر محض است حق تعالیٰ میفرماید
که یَفْتَرِی الْکَذِبَ الَّذِیْنَ لَا یُؤْمِنُوْنَ پس بدانکه لازم بود تاویل نمودن
آیاتی را که در انجا اضافه اضلال با خدا است یُضِلُّ مَنْ یَشَاءُ وَیَہْدِیْ
مَنْ یَشَاءُ یعنی خذلان کند خدا آنرا که خواهد چون لطف را در وی اثر
نباشد و چون خدای تعالیٰ بنده را بواسطهٔ اصرار کفر و عصیان خذلان
کند وی را با خود گذارد چنانچه گوئی اضلال کرده است و ضلالت خود از بنده باشد
و مدعا از آیه خَتَمَ اللّٰہُ عَلٰی قُلُوْبِہِمْ آن است که اضافه مهر تو دل و
گوش و پوشش در چشم خود کرد و بسبیل تمثیل یعنی ایشان مقام کردند در کفر
منزله کسی اند که گوئی حق تعالیٰ با ایشان این معنی تا نتوانند ایمان آورند

واین غلط است چراکه مهر مانع نیست از ایمان اگر مانع باشد پس خدای تعالے نفرموده بود بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ اِلَّا قَلِيْلًا پس بنا بر اعتقاد تو لازم میاید که دعوت انبیا قبیح بود و بر حق تعالے لازم بود که رسول را اعلام کند که فلان و فلان را دعوت مکن که ایشان ایمان نتوانند آورد و آن سبب که من از ایشان ایمان نمیخواهم و مهر بر گوش و دلهای ایشان نهادم تا دعوت رسول عبث نباشد بدانید آن بدایت که حضرت پروردگار مومنان را کرده کافران را نیز حاصل است و قرآن مجید ناطق است که اِنَّا هَدَيْنٰهُ السَّبِيْلَ اِمَّا شَاكِرًا وَّاِمَّا كَفُوْرًا یعنی هر دو را آزاد نمودیم شاکر را که مومن است و کفور را که کافر است پس آیا میتوان گفت که خدای تعالے هدایت نه کرده و باز هم بعضے از عامه این آیه را دلیل آورند که شر و خیر از خداوند است که ابراهیم با مشرکان گفت که اَتَعْبُدُوْنَ مَا تَنْحِتُوْنَ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُوْنَ **جواب** اولا قائل گفت که ابراهیم با مشرکان چنین گفت این از برای ابراهیم افتراق بستی و افتراق بستن بانبیا کفر است - دوم معنی قرآن انحراف کردی این هم کفر است بجهت اینکه مامای مصدری نیست بلکه مامای موصول است و الا از اول تو لازم می آید که باطل بودن کلام خدای تعالے اَتَعْبُدُوْنَ مَا تَنْحِتُوْنَ بدانکه مورد این آیه ملامت است و تعریف و تعریض است یعنی می پرستید چیزی را که بدست خود میتراشید و حق تعالے آفریده است شما را و آنچه میتراشید یعنی شما را و چوبها را خدا خلق کرده است نه اینکه خَلَقَكُمْ وَمَا عَمَلُكُمْ این معلوم است که غلط است که عمل تقدیر بگیری و اگر مراد آن بوده باشد که فعل و عمل شما را خدا آفریده باشد این آیه عذر کافران بود و خدا عذر کافران را ابدان عملے که بنده میکند آن را النسبت بخدا بدهد این تناقض است جمع بین ضدین محال است جهت آنکه اول کلام خدا ملامت است از برای ایشان کلام الله ثانی عذر ایشان بوده باشد این جمع النقضین شد این محال است دنخوای

این خلاف نیست حق تعالی فرموده شما را آفریده و آنچه می پرستید
یعنی چوب و طلا و نقره و سنگ و مس هر چه از و بتان و اصنام که خود
می تراشید همه را حق تعالی آفریده است نه عمل ایشان را مثلاً خداوند
تبارک و تعالی در قرآن فرموده لَا تَاْكُلُوْا اَمْوَالَكُمْ مَعَهٗ اَمْوَالَهُمْ
یعنی نخورید اموال شما را با اموال مردم و اگر کسی مال مردم را بخورد پس بگو
خدا خورده است و همچنین خداوند نهی کرده است که فرموده لَا تَجْنَوْنَ وَلَا
تَغْصَبُ اگر کسی زنا کند یا غصب کند و بگوئید العیاذ بالله خدا کرده
است بدانکه ماء مَا تَنْحِتُوْنَ میتواند بود که موصوله باشد و میتواند که موصوفه
باشد و ماء وَمَا تَعْمَلُوْنَ موصوله است بمعنی الّذی و اگر حمل کنیم آنچه
مراد شما است متناقض است جواب دیگر حضرت باری تعالی نسبت
و اضافت عمل با یشان کرد اگر همه فعل خدا باشد نسبت و اضافت او به
بنده نکرده باشد و الحال فعل بنده کردار خود شان است نه اینکه خدا کرده
باشد عقلاً و شرعاً اضافت فعل نسبت به فاعلش کنند و اعتقاد این گروه
مستلزم اشیاء شنیعه است چرا که حق تعالی را فاعل قبائح و کفر و معاصی
میدانند و میگویند که بقضا و قدر او ست از سخن ایشان لازم می آید
که حق تعالی از همه ظالمان ظالم تر باشد چرا که عقاب کند کافر را بجهت
کفری که خود تقدیر کرده است چون خدای تعالی کافر را با کفر خلق
کرده باشد و قدرت بر ایمان نه کرده باشد بعد از آن او را بان عقوبت
کند از برای آنکه خود را خلق کرده باشد او را پس بنابر این ظالم صریح بود
مثلاً شخصی دست بچهٔ را حنا بندد و دست او سرخ شود بعد از ان
آن کودک را بزنند که چرا دست سرخ شد یا شخص بلند قامت را تعذیب
کند و گوید که چرا قامت بلند ست با یستی که کوتاه بودی یا اینکه کودکی را
دست و پا به بندد در آب اندازند چون جامهٔ او تر شود او را از آب بیرون

آورند و بزنند که چرا جامہ ات را تر کردی و امثال این البتہ ظلم صریح
بود بدانید که خلق کفر در کافر و فسق در فاسق و ظلم در ظالم خدا کردہ باشد
از برائے آنکه نبی بکافر گوید که ایمان بیاور بخدائے که مرا فرستادہ ترا
دعوت کنم بہ ایمان کافر در جواب نبی گوید که باید در من خلق کند ایمان را و بامن
عطا فرماید تا من ایمان بیاورم اگر نہ چون در من کفر خلق کردہ است چگونہ
تکلیف ایمان مے کنی چون مرا قدرت نیست پس نبی منقطع گردد و او را
جواب نباشد و نبی عاجز بماند اگر کفر در کافر خدائے تعالے خلق کردہ باشد
و باز او را تکلیف بایمان کنند تکلیف مالا یطاق لازم مے آید و این نزد
عقلا شرعاً قبیح بود و این مثل آن بود که بآدمی بگوید که طیران کن در ہوا
و در قرآن مجید واقع است که یُرِیْدُ اللّٰہُ اَنْ یُّخَفِّفَ عَنْکُمْ وَخُلِقَ
الْاِنْسَانُ ضَعِیْفًا و دیگر مے فرماید لَا یُکَلِّفُ اللّٰہُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَہَا
و نیز مے فرماید یُرِیْدُ اللّٰہُ بِکُمُ الْیُسْرَ وَلَا یُرِیْدُ بِکُمُ الْعُسْرَ
و امثال این بسیار است اگر خدا کفر در کافر بیافرید و بگوید کَیْفَ تَکْفُرُوْنَ
خود خالق و خود مبطل باشد و گوید که لِمَ تَلْبِسُوْنَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ
و ایشان از خود دور کند و باز دارد و بگوید لِمَ تَصُدُّوْنَ عَنْ
سَبِیْلِ اللّٰہِ اگر خلق کفر در کافر خدا کردہ باشد لازم آید که کافر مطیع
خدا باشد از برائے آنکه خدا کفر در او خلق کردہ و کفر میخواہد پس آنچہ
مراد اللہ بودہ پس مطیع بودہ و نبی عاصی بود بر این تقدیر از جہت
آنکه کافر را امر میکند که ایمان بیاور و او از کفر منع مے کند و حال آنکه
خدا کفر در او خلق کردہ ہست که میخواہد ایمان بیاورد و بزعم شما
کافر مطیع خدا بود و نبی عاصی بود اے گروہ مرمان بنا بر قول شما

لازم مے آید عدم رضاے بقضا و قدر خداے تعالےٰ از براے
آنکہ باجماع رضا بکفر حرام است و رضا بقضا و قدر واجب است
پس اگر کفر بقضا و قدر خداے تعالےٰ باشد پس واجب باشد
و این کفر است و ازین اعتقاد شما لازم آید تعطیل حدود و قصاص
و زواجر شرعی از معاصی از براے آنکہ اگر زنا و لواطہ و دزدی
و شرب خمر و خون ناحق و طنبور و شطرنج و غیر اینہا جمیع معاصی واقع
شود پس ہمہ اینہا بارادۂ قضا و قدر الٰہی باشد پس بنا براین امام و حاکم
شرع را باید منع نماید بگوید کہ چرا نازیر میکنی و چرا امر بمعروف و نہی
از منکر کنی پس برابر این فرقے نباشد نزد ما و آنکہ در عمر خود انواع
نیکو ہا کردہ باشد و میان آنکہ با انواع ظلم و جور کردہ باشد و نیک
کنندہ و بد کنندہ فاعل مختار نباشد بلا شک و مدح و ذم برایشان
راجع نباشد پس چون مدح و ذم کہ صفت فعل است بما راجع
است باید نفس فعل بما نیز راجع باشد و باین تقدیر ارسال رسل
و انزال کتب و بہشت و دوزخ بیفایدہ و عبث باشد اے گروہ
این مذہب ابلیس است کہ او گفت رَبِّ بِمَآ اَغْوَيْتَنِىْ
بدانکہ شما برابلیس اقامت دلیل مے کنید و این معتقدان بنی امیہ
و اتباع ایشان و از علماے اصحاب ایشان حدیثے کہ تابع ایشان
بودند از ابلیس فرا گرفتند و ایشان دین بدنیا فروختند شما نیز متابعت
آن گروہ مے نمائید و از ہارون الرشید روایت مے کنند کہ گفت
شیخ بہلول با ابو حنیفہ در مسائل قضا و قدر بحث کردہ الزام دے

نمودہ گفت کہ اے ابو حنیفہ بدلیل ثابت میکنم کہ خر از تو عاقل تر و فاضل تر است از جہت آنکہ تو بندہ را مسلوب الاختیار مے گوئی اگر خر را یک مرتبہ بجوے صغیر برند و نزنند بجہت آنکہ بگذرد و البتہ میگذرد و اگر یک بار جوے کبیر برند تا قادر نباشد بر گذشتن آن اگر بکشی از انجا نمے گذرد پس چہ فرق دارد در میان تو و خر و لکن این قدر فرق دارد کہ خود را آنچہ قدرت دارد و میان آنچہ بران ندارد و قادر نیست میداند و تو ہیچ نمیدانی الحاصل بندہ فاعل فعل خود نباشد و فعل اللہ تعالے باشد پس صحیح نباشد آنکہ گوئی اللہ عفور غفور رحیم است از براے آنکہ عفو و غفور و رحیم گاہ باشد کہ بندہ گناہے کردہ باشد و بسبب آن گناہ مستحق عذاب شدہ باشد و خدا عذاب بکند اورا بیامرزد و عفو کند پس چو گناہ فعل بندہ نباشد و فعل خدا باشد چہ گونہ صحیح بود کہ گویند خدا آمرزندہ و عفو کنندہ و رحیم است پس حقیقت آن باشد کہ مکلف در سراے تکلیف بنظر دلیل حاصل کند بفعل خود عدیم شود و توبہ کند تا بہ تحصیل آن در دنیا مستحق مدح و در قیامت مستحق ثواب شود پس اگر خدا خواہد کہ چیزے دراو آفریند تواند اما خدا خواہد بندہ بجسب و فعل و اختیار خود مؤمن و مطیع باشد و تارک کفر و معاصی و اگر بندہ با حصول قدرت و تمکین ایما اختیار نکند خدا وان قضائے نباشد اے گروہ قائلین اگر ادلہ عقلی زیادہ ازین میخواہد چندان بگوییم کہ شنوند را ملال آید و اما از حدیث آنچہ فریقین نقل کردہ اند و در طریق شما نیز واقع است

کما اینکه اول کتاب ذکر شد واگر میخواهید ایضاً ذکر میکنم تا اینکه روشن تر
شود برای شما عبد الله ابن عمر روایت می کند از رسول خدا ص القدریة
مجوس هذه الامة ان مرضوا فلا تعودوهم وان ماتوا
فلا تصلوا علیهم وان لقیتموهم فلا تسلموا علیهم قیل من
هم یا رسول الله قال الذین یعملون بالمعاصی ثم یزعمون
انها من الله کتبها علیهم علیه یعنی قدریه مجوس این امت اند
اگر بیمار شوند پرسش ایشان مروید واگر بمیرند نماز بر ایشان مکنید واگر
ملاقات شوند سلام بر ایشان مکنید جمعی از اصحاب پرسیدند یا رسول الله
قدریه چه طائفه اند وایشان کیستند حضرت فرمود که ایشان آن کسانند
که معاصی بعمل آورند وزعم ایشان آن باشند که عمل از خدا تعالی
است وخدا در ازل نوشته که ایشان معاصی کنند و چنین تقدیر فرموده
روایت تمام شد ومؤید این روایت در قرآن مجید فرموده است کما
اصابك من حسنة فمن الله وما اصابك من سيئة فمن
نفسك یعنی هر چه میرسد بشما از حسنة پس آن از خداست و آنچه میرسد بشما
از سیئه پس از نفس شما است و آنرا بخدا نسبت میکنید امثال این در قرآن
بسیار است که الله تعالی حواله و اسناد کفر و معاصی بر بندگان فرموده و شیطان گفته
لاغوینهم اجمعین اگر فعل خداست که بفعل خود لعنت بر ابلیس میکند که فرموده وان
علیك لعنتی الی یوم الدین اگر حضرت آدم حاضر میبود البته میگفت ربنا ظلمنا انفسنا
وان لم تغفر لنا وترحمنا لنکونن من الخاسرین اگر موسی بود میگفت رب انی ظلمت
نفسی فاغفر لی واگر یونس میبود و میگفت لا اله الا انت سبحانك انی كنت
من الظالمین آیا میدانید جمله انبیاء تنزیه و تقدیس حقتعالی کرده اند و اگر عصیان
عاصی فعل خدا باشد پس چرا میگردند لو فرض اگر تو بگوئی ابطال مذهب خود نموده
چرا که باعتقاد شما نیز و نتیجه جمله انبیا معصوم اند و چون از ایشان جرم و معصیت واقع شده

چرا توبه و استغفار نمودند ما در اینجا دو جواب داریم - اول آنکه این بحث اول بود
جواب بآیات قرآنی دادم و ایراد تو منع دلالت آیات قرآن میشود و این نقض
بر تو است نه بر ما اما جواب دیم بعد از اتمام سخن ارباب قضا و قدر خواهی شنید
الغرض مشرکان جمله جبری بودند - چون اسلام ظاهر طریق جبری برطرف شد
و بعد وفات رسول خدا صلی اللہ علیه وآله و بعد شهادت حضرت امیر المومنین صلوات
اللہ علیه چون معاویه و یزید لعنت اللہ علیهما والعذاب و باقی بنی امیه لعنت اللہ
علیهم در زمان ایشان آنرا احیا کردن - از میان اسلام بیرون رفتن تابع ایشان
شدند - شما نیز متابعت ایشان میکنید ایها الناس بدانید اهل بیت عظام و اصحاب
کرام او بر این اعتقاد نبودند شما احکام الٰهی را و احادیث حضرت رسالت پناهی
و جمیع دلائل عقلی را معطل و ضایع میگذارید و نادیده و ناشنیده ما انکار دید و اما
جواب دوم از عصمت انبیاء و اعتراضی که تو کردی در باب عصمت انبیاء و اوصیا
ایشان بدانکه اعتقاد من چنانست که جمله معصوم اند و مطهر اند از جمیع معاصی و واجبست
که جمیع انبیاء و اوصیا معصوم باشند از گناه و فراموشی از ابتدائی طفولیت تا انتهائی
زمان نبوت و وصایت زیرا که ایشان امنا سر خدا اند چگونه جایز بود که در مقام
انقیاد شیطان که ارذل موجودات و ابعد مخلوقات از جناب کبریائی دور شود پس
بدانکه شیطان را نصیبی نباشد در ایشان و اگر از ایشان افعال شیطانی صادر
شود آن نقض نبوت و امامت است باید که نبی و امام و آبا و امهات انها پاک از
دنائت و رذالات مثل آنکه دلاک و حجام و سرگین کش نباشد و باید که نبی پاک
باشد و متصف نباشد بصفات جهل و حسد و بخل و حرص و معلول و ناقص و مبتلا
نباشد - ببرص و جذام و از جمیع نقایص مطهر و منزه باشد - کاذب و فاسق و دنیا
نباشد ای قائل بدانکه واجبست امام افضل و اعلم و ازهد و اورع و اتقی و اسخی
و اشجع و اقدم اهل زمان باشد و از جمیع خلق مستغنی باشد اعلم و منصوص علیه
من اللہ و من عند الرسول تعین شده باشد بدان هر امامی که رعیت بوده امامت
نشاید امام باید که منصوب از خدا و رسول بود تا خلق در متابعت او مکروه نباشد و باید

که امام معصوم باشد چه اگر غیر معصوم میتواند که ظالم بود. حضرت پروردگار جل وعلا
میفرماید که لاینال عهدی الظالمین و بعضی از عامه ایضاً ایراد نمودند این آیه
را دلیل اوردند که چه گویی خدایی تعالی امر فرموده بآدم یا آدم اسکن انت
وزوجک الجنة وکلا منها رغداً حیث شئتما ولا تقربا هذه الشجرة
فتکونا من الظالمین یعنی بلاشک ایشان از آن درخت خوردند و از ستمگاران
گشت جواب بدانکه نهی نمود خدایی تعالی آدم را لکن نهی تحریمی نبودن
است بلکه نهی تنزیهی بوده است زیرا که نهی تحریمی آن باشد که بارتکاب آن
مستحق ملامت و عذاب آخرت باشد و نهی تنزیه آن باشد که بارتکاب آن از فائده
مصلحتی که دران باشد از خود فائت کرده باشد اما بران مستحق ملامت دنیا
و عذاب آخرت نباشد پس آدم ترک آن درخت کرد بود مستحق زیادتی الطاف
و ثواب شده بود چون نکرد. لکن مستحق عذاب نشده وان اگر چنین نبوده باشد
وهی از ظالمان نبوده باشد حقتعالی میفرماید فتکونا من الظالمین جواب قلت بدانکه
ظلم وضع شئی در غیر موضع خود واقع شود یعنی نهادن چیزی بود. نه درجائی خود
پس گردن چیزی درجائی ناکردن و ناکردن چیزی درجائے کردن وضع شئی
در غیر محل باشد. پس سنتی که ترک شان کنند وضع شئی در غیر موضع یا مرتکب مکروهی
شدن وازان اجتناب ناکردن همین حکم دارد. پس معنی من الظالمین. این باشد
که از انکسان باشد حظ نفس خود از ثواب کم کردانید ندایضاً کو بنده میگوید که آدم و حوا
ترک مندوبی کرده باشد. پس چرا گفتند ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا
وترحمنا لنکونن من الخاسرین ومیگویند ترک مندوبی کردند ایشان وگناه نبود
جواب بدانکه ایشان اعتراف آوردند بظلم بر نفس خود و بخشش خواستند و امرزش
طلبیدند از خدا و ند دلالت نمیکند به گناه زیرا که ظلم بمعنی نقصانست و فوات منفعت
که از ایشان شد و رحمت و غفران طلبیدن عبارتست و بدان مستحق ثواب کردن
این دلیل نیست که گناه بوده باشد و رسول خدا صلی الله علیه وآله فرموده است
انی استغفر الله فی کل یوم سبعین مرة و رسول را هیچ گناهی نبود و دیگر طاعت انبیا

واولیا انست که طلعت بسیار خود را اندک داند و اندک ترک اولی را گناه عظیم داند اگر
چه از ایشان هیچ گناه در وجود نیاید از برائے تذلل و مسکنت خود را مجرم خوانند
پس اعتراف ایشان بظلم واستغفار ایشان دلیل بر گناه نبود و اگر تو گوئی که چرا
آدم را عاصی و غاوی خوانند و خدائی تعالی میفرماید وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ
جواب گوئیم بدان ای قائل اکثر آیات قرآنی بقول رسول خدا و اهل بیت وی
مؤولست و بظاهر آن نتوان حکم کرد و بدان که عصیان مخالفت است چنانچه در
واجبات باشد در مندوبات نیز باشد و در آداب نیز باشد و اما مخالفت مندوبات
وآداب ... مستحق ملامت نباشد و عقاب نیز نباشد و غوایت در اینجا بمعنی گمراهی
نباشد بمعنی خیبه و بی بهره ماندنست یعنی مخالفت آن کرد که مامور بترک آن
نمودیم و از ثواب آنچه بایشان داده بودیم بی بهره ماند او ضایع شد و اگر گوئی
پس چرا ایشانرا برهنه کرد و از بهشت بیرون کرده - بزمین فرستادند جواب گوئیم
که آدم را از برائی خلافت زمین آفریده بود چنانچه میفرماید اِنِّی جَاعِلٌ فِی
الْاَرْضِ خَلِیفَةً و اگر آدم از آن درخت تناول نکرده بود او را از بهشت بیرون
نکرده بود و بر زمین نفرستاده بود از برائی خدمت زمین پس بیرون کردن آدم را
بنابر مصلحتے بود چنانچه در [?] بود در بخوری [?] بر حسب مصلحت سید هند نه بر
سبیل عذاب ایضاً قول جبر یا سنت چه میگویند که در باب نوح که وی دعا کرد که
حقتعالی قوم او را هلاک چون حقتعالی قوم نوح را هلاک کرد بغرض بطوفان و نوح
پشیمان شد از آن دعا کرد دعا کردن او پانصد سال بود و آن پانصد سال دعا
میکرد و میگریست و بعد از گریه کردن نام او را نوح نهاد و پیش از آن نام او عبدالله
علی بود ای قائل شنود در این جا سه جواب میدهیم یکی نقضی و دو تا حلی
اما جواب نقضی تو اگر نوح گناهکار بود خدائی تعالی قومش را هلاک نمیکرد بلکه
خودش را ملامت میکرد و میفرمود چرا قوم خود را نفرین کردی من راضی نیستم و
اما بعد جواب حلی تو گر به نوح از روئی پشیمانی نبود بلکه تواضع و شکسته نفسی بود
بجهت آنکه خداوند تبارک و تعالی دعائی او را مستجاب کرد و [?] بیاد دیم

اما این حکایت خلاف قرآن ست که میفرماید یا نوح قد جادلتنا فاکثرت جدالنا قبل این پانصد سال غرق شدن نام وی نوح بود کذب اول ثابت شد لانکه گفتی نوح پشیمان شد از دعا کردن از دو حال بیرون نیست قوم نوح اگر مسلمان بودند و نوح دعا کرد تا ایشان غرق شدند این خود کفر عظیم است که شیخ المرسلین دعا کند تا عالم را طوفان گیرد و چندین هزار مسلمانان هلاک شوند واگر کافر بودند نشاید نوح ندامت خورد بر هلاک دشمنان خدا و رسول و خدای تعالی درحق او و آدم فرموده ان الله اصطفی آدم و نوحا و آل ابراهیم و آل عمران علی العالمین و حقیقت مذهب این نوع مزخرفات ثابت نمیشود و مامثل این مهملات را بسیار شنیده ایم از غیر شما بدانید که بنی امیه و اتباع شان متصدی امر خلافت و امامت شده بودند بظلم و تعدی بانکه ایشان را امر استحقاق آن نبود اکثر اوقات از ایشان ظلمها و فسقها بظهور می آمد از مسائل دینی و احکام فرقانی عاجز بودند این فعل عمر بود و بعضی اوقات با جنب امامت خلایق میکردند باز قطع نماز کرده اظهار جنابت میکردند و اوقات مست و بیهوش امامت کرده نماز صبح را چهار رکعت میگذاردند و مثل این افعال که از جمیع قبایح ایشان را تعداد نمایم موجب ملال مستمعین و ناظرین میگردد چون بعضی از اهل بیت با جمع از اصحاب کبار که بصفت ایمان موصوف بودند ایشان را نصیحت و ملامت میکردند و اکثر خلایق ایشان را سرزنش مینمودند برای دفع ملالت از خود و اتباع خود این همه کفر و زندقه را بخدا و رسول نسبت کردند و از جمیع معصوم مطهر اند هر یک را بمعصیتی و ذلتی و خطائی متهم کردند و بظاهر قرآن عمل کرده و بر صحت تاویل فاسد حدیثی وضع کردند و عقل بمیزان نقل نهادند. جمیع آیات قرآنی را بر طبق احادیث موضوع حال کردند. چون مردم مهارت دفع شبه نداشتند بیان طلب علم نمیکردند و به تقلید یا بمثل آن قیاس میکردند و قوت تمیز نداشتند میان طبع و هوا و میان عقل و رضای خدا نبودند و ترغیب جاه بمدار و حکومت و اعتبار پنج روز دنیا ثواب ابدی و عقاب سرمدی در نظر نیاوردند و بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله پانصد سال دولت

سال مذاہبی وضع کردند و مقلدان بنای دین و ملت بر لشو نما نہادند بر طریق
انصاف در تتبع و طلب سعی ننمودند و بدین قدر قناعت کردند و قوله تعالی
اِنَّا وَجَدْنَا آبَائَنَا عَلَىٰ اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِمْ مُّهْتَدُونَ در حقتعالی
جواب ایشان داده و شما نیز داخل اند اَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ۔ یعنی
بتعلیم معلم قناعت کردند و از سر انصاف تفحص حق نکردند که مذہب معلم دیگر
چیست و چه میگوید تا موازنه کنند میان اقوال و بنظر شافی و عقل کافی طریقی
اختیار کنند مع ہذا ہر یکی دعوی انا الحق میکنند شاہد در این قوله تعالی كُلُّ حِزْبٍ
بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ بدانکه حق جز یکی نباشد از این مذاہب و دلیل بدین ارشاد
تست از صاحب شریعت خاتم انبیا محمد مصطفی ص سَتَفْتَرِقُ اُمَّتِي
عَلَىٰ ثَلٰثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَاحِدَةٌ مِنْهَا نَاجِيَةٌ وَالْبَاقِي فِي النَّارِ یعنی پیغمبر
صلی اللہ علیہ و آلہ فرمود زود باشد که امتان من متفرق شوند ہفتاد و سه فرقه
یکی از انہا ناجی و باقی در آتش باشند جمعی از اصحاب گفتند یا رسول اللہ ان فرقۂ
ناجیه کدام اند فرمود انچه من و اہل بیت من برانند و در اثنائی ان فرمود مَثَلُ
اَهْلِ بَيْتِي كَمَثَلِ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَىٰ وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ بدانید
که جمیع امت و جمیع فرق مسلمین در این دو حدیث متفق اند و جمیع اہل بیت و
اصحاب رسول خدا نه معتزله بودند و نه حنفی بودند و نه شافعی بودند و نه مالکی بودند
و نه حنبلی بودند پس بلا شک فرقه واحده ان طائفه اند که رسول خدا و اہل بیت
او بند بجہته انکه در مسائل اصول معتقد ایشان مباین جمیع مذاہب است و ہیچ
فرقۂ از این فرقه حل نمیتواند کرد الا این طائفه که پیروی اہل بیت اند بدانید که
روشن تر از این میکنم اینکه شما میگوئید و پیشتر از شما نیز میگفتند که جمله شقاوت
اشقیا و کفر و فسق و غیره شر بتقدیر ارادة اللہ است بنده را اختیاری نیست میخواہد
که اصلاح قبایح اصحاب ضلالت که ظلم بر آل رسول کردند۔ چون غصب امامت
و خلافت و غصب فدک و ایذاء حضرت سیده النساء و اصحاب کبار و زہر دادن
جگر گوشه رسول خدا امام حسنؑ و قتل سید شباب اہل الجنت حسینؑ بن علی و

اولاد و احفاد انحضرت و باز گرفتن حصۀ خمس از اولاد رسول و صحابه با ابن عم
و برادر و وصی رسول خدا و اخراج اباذر غفاری و ایذاء عبدالله مسعود و
سوختن مصحف وی و قتل عمار بن یاسر و چندین از اصحاب کبار و منجنیق بر خانۀ
کعبه انداختن و کعبه را خراب کردند و قتل مسلمانان در مدینۀ رسول خدا کردند و چندین
هزار مومن را بواسطه محبت اهل بیت رسول در اطراف و اکناف مقتل رسانیدند
و چندین هزار فساد و ظلم و بدعت که از ایشان بوقوع آمده بود زبان از بیان و
تعداد و احصار ان قاصر است از این جهته اصحاب و محبان و شیعیان اهل بیت
رسول و مخصوصان و تابعان که بصفت ایمان موصوف بودند ایشان را ملامت
میکردند بلعن خفی و جلی سرزنش میکردند بر افعال قبیحۀ ایشان طعن میکردند و سرزنشها
کرده تخویف از خدا و رسول و عذاب و نکال اخروی مینمودند ایشان برای
دفع ملامت از اصحاب ضلالت و تنزیه افعال و کردار شیخین و باقی خلفائی
بنی امیه و دفع مطاعن و تشنیع اهل عالم بر افعال ذمیمه و کفر و بدعت ایشان این
معتقدات و بدعت ها وضع نمودند و گفتند که بنده فاعل فعل نیست جمله فعل الله
تعالی است و خدا چنین خواست و چنین تقدیر کرد در ازل اینست اسباب
معاصی بر انبیاء کرده اند و معصومان را البته کذب و فسق و چیزهائی ناشایسته
متهم ساختند و شما نیز پیروی عمر و زید و مینمائید اگر کسی گوید در انبیا که نبوت بود در
امامت نیز شرط است بادله عقلیه و مقتضائی آیه وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ
فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِي قَالَ
لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ یعنی خدائی تعالی ابراهیم را فرمود که من ترا امام
مردمان میکردانم ابراهیم دعا کرد و گفت از ذریتۀ من هر که لایق امامت باشد امام
گردان الله تعالی نفی از امامت ظالم نمود و ظالم بر دو قسم است ظالم بر نفس خود و
ظالم بر غیر هر که از این ظلم منتفی باشد معصوم بود و پس عصمت در امامت شرط
بود بمقتضائی اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ و مشرک توبه کننده لایق امامت نباشد
اگر کسی بر این اعتقاد بوده باشد و یرا رافضی خوانید و قتل وی را واجب دانید

ولکن شما پیروی انبیا مینمائید سنت معاویه را وخود را به پیروی سنت پیغمبر سنی اشتهار داده اید جمیع انبیاء را در درجه فساق در میاورید واگر کسی را این اعتقاد نباشد ویرا تکفیر میکنید الحاصل اصل مطلب ونزاع ما در اثبات امامت است لکن در این ضمن این مقدار در باب قضا وقدر ولزوم عصمت در انبیاء واوصیا ایشان وعدم عصمت در ایشان ذکر کردیم وجواب با دلیل عقلی ونقلی ودلیل ایات قرانی بطریق تفصیلی دادیم اما در اثبات امامت هم به طریق جواب دادیم بعد از ان باب سیویم در ایه غار است وعلمائی عامه اتفاق کرده اند که در خلافت ابی بکر ایه غار دلیل اورده اند در ان ایه برائے وی فضیلتی ذکر کرده ما هم جواب را انشاالله تعالی خواهیم داد اول دلیل ایشان را ذکر کنیم باین معنی که خداوند فرموده الا تنصروه فقد نصره الله اذ اخرجه الذین کفروا ثانی اثنین اذ هما فی الغار اذ یقول لصاحبه لا تحزن ان الله معنا فانزل الله سکینته علیه وایده بجنود لم تروها در اینجا چند فضیلت است اول انکه همراه وی بار رسول بود که اگر کسی را دوست میداشت انکس را میبرد دویم انکه حقتعالی وی را صاحب رسول خوانده سویم انکه خدا ورسول او را محزون نتوانستند دید از برائے انکه دفع حزن وخوف وبیم وی گفتند ان الله معنا بلفظ جمع گفت یعنی خدا با ما است پس معنیش این بود که خدا با رسول وابوبکر بود ودر این ایه فضیلت ابوبکر حاصل است

بسم الله الرحمن الرحیم جواب بشنوید بدانکه این فضائل که ذکر کردید چشم عوام وخر ان را پوشانیده بود الا کسی را که دیده بصیرت بود باشد انهارا فضیلت نمیگویند بلکه کفر وزندقه گویند روایت چند در باب اول ذکر شد الان نیز جواب میگویم بمقتضائے ایه اطیعوا الله واطیعوا الرسول ابوبکر امتثال امر خدا ورسول نکرده است چگونه انکه خدا امر کرد رسول را که تو تنها بغار برو وابوبکر تعقب رسول کرد ورسول خدا نیز امر کرده بود که کسی از خانهائی خود بیرون نیاید الان زود است میاید بیانش اما تو گفتی که او را از همه دوستی داشت والله غلط گفتی انهائی که این

اعتقاد بر این کرده اند غلط کرده اند الحاصل بدانید که جبرائیل بر من نازل شد و گفت یا رسول الله کفار امشب بقصد قتل تو خواهند آمد خداوند تبارک و تعالی میفرماید که امر کنی امشب هیچ یک از اصحاب تو از خانهائی بیرون نیایند و امر الهی چنان است که علی بن ابیطالب برادر با جان برابر تو است در جای خود بخوابانی که او جان خود را برای تو فدا میکند او ست و خود بفلان غار شوی با شرایط چند که مشهور است چون شب نزدیک شد رسول خدا اصحاب طلبیده امر کرد که امشب هیچ یک از احباب و اصحاب من باید که از خانهائی خود بیرون نیاید که خللا در این مصلحتی است جمله خانهار فتنه بعد از آن برادر خود را طلبید و گفت یا علی امر الهی شرف نفاذ یافته که تو بر جای من بخوابی تا من از سر کفار فارغ و محروس بوده از شهر مکه بیرون روم و فلان غار روم این سخن بر آنحضرت دشوار نیامد از رگ محبت و اخلاص فرمود هزار جان من فدائی امر الهی باد تخصیص در آنکه نفس رسول محفوظ ماند با وجود صغر سن خائف و هراسان نشد حضرت رسول صلی الله علیه و اله او را در بغل گرفت و روئی او را بوسید و گریه بسیار کرد و گفت یا علی ترا بخدا سپردم و وی را بجائی خود بخوابانید و رفت و پاره راه رفت دید که شخصی از برابر آنحضرت میاید حضرت توقف فرمود چون نزدیک رسید دید که ابوبکر است فرمود ای ابوبکر نه من حکم خدا را بشما رسانده ام که امشب از خانه هائی خود بیرون نیاید چرا مخالفت حکم الهی کردی گفت یا رسول الله دلم از برای تو ترسان و هراسان بود و نتوانستم که در خانه خود قرار گیرم پیغمبر متحیر ماند بواسطه آنکه حکم الهی نبود کسی را بغار برد همراه خود در ساعت جبرئیل رسید گفت یا رسول الله اگر ابوبکر را واپس میکنی کفار او را گرفته از عقب تو بیایند و ترا بقتل رسانند پیغمبر صلی الله دید که دل او پر از کفر و نفاق است او را بالضروره با خود برد تا غار داخل شد پس معلوم شد که به تحقیق ابوبکر مخالفت خدا و رسول کرد از خانه بیرون آمد این نوع که بیان میکنیم اجماع امت است که پیغمبر او را بالضروره با خود برداشت که مبادا بدست کفار گرفتار شود و این موجب

رسوائی رسولخدا بود و دیگر بدان که حضرت پروردگار نفاق ابی بکر و یارانش را برسولؐ خبر داده و از آنچه بعد از رسولؐ واقع میشود نسبت باهل بیت او چون پیغمبر از وی ایمن نبود و او را با خود برد یَقُولُونَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ چندین آیات دیگر در باب نفاق ایشان نازل شده است وبعبارت الاخری رسول مستغنی بود از جلیس و انیس و انس او با حضرت پروردگار بود و جبرئیل انیس او بود بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا شاهد این مطلب است اما آنکه میگوئید خدا او را صاحب رسول خوانده بمجرد صحبت او را هیچ شرفی و فضیلتی حاصل نمیشود و دران صحبت هیچ مضرتے از رسول خدا دفع نه کرد و با عدا ے دین محاربه و مقاتله نه کرد از هیچ رهگذر و اعانت رسول نتوانست کرد اگر بوده باشد چنانچه در قصص و تواریخ مذکورست از وے نیز واقع بوده است دیگر در قرآن صریح واقع شده ست که کافر با مومن صحبت مے باشد و کافر را مصاحب مومن خوانده چند محل میفرماید قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ اَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلًا دیگر آنکه زن نوحؑ کافره بود صاحبهٔ نوحؑ بود و همچنین زن لوط نیز چنین بود و خر را نیز خوانده و این درمیان عرب ضرب مثل شد که بئس الصاحب الحمار یعنی بد مصاحبی ست خر سگ اصحاب کهف نیز صاحب ایشان بود و درغار نیز ابی بکر را ازین جهت صاحب شده باشد بادل نفاق با رسول همراهی کرد و فضیلت سیم لَا تَحْزَنْ را شمرده اید یعنی پیغمبر از غایت شفقت و مهربانی گفت غمگین مباش لا و الله اول بگو نا که ابوبکر برا ے چه بود بجهت عدم طاقت بود یا آنکه شجاعت او زیاده بوده یا آنکه عدم شعور پیری بود یا فطور ایمان بوده که رسولخدا را رسوا کند و اگر حزن و خوف ابی بکر طاعت بود پس حضرت رسالت مآب او را از طاعت خدا منع کرده باشد یعنی غمگین اطاعت خدا مکن نعوذ بالله ازین اعتقاد که پیغمبر صلے الله علیه و آله کسے را از اطاعت منع کند پس اگر حزن او معصیت بوده و خوف و بیم از سستی اعتقاد عدم ایمان بخدا و رسولؐ

بوده پس اور ابا معصیت ازین همراهی چه حاصل شده باشد پیغمبر صلے اللہ علیہ و آلہ طالب طاعت بوده است نه طالب معصیت بدانکه خون ابی بکر دلالت بر قلت صبر و عدم رضای او بقضا و قدر خدا و عدم رضا او بصحبت رسولؐ بر است که اورا اعتماد بر قول رسول نبوده چراکه در محل رفتن بجانب غار رسول خدا اورا اعلام کرد که من بحکم الهی متوجه این غار شدم اما محفوظ و محروس خواهیم بود از شر اعدا و دیگر بقول شما که میگوئید که ابی بکر انیس و جلیس رسول بود و پیغمبرؐ اورا از غایت محبت بغار برد پس ناصر و حافظ رسول اللہ بود و اگر ابی بکر به پیغمبرؐ ایمان آورده و خدا انیگذاشت که مار بپاے وے نیش بزند و اورا نگاه میداشت چنانچه پیغمبر را خدا نگاه داشت چون ابی بکر نے دانست که پیغمبرؐ خدا بواسطهٔ استخلاص بحکم الهی بغار رفت که آن جزع فزع نمود نزدیک بود که پیغمبرؐ را رسوا کرده بود بلکه غرضش از فریاد و جزع نمودن او آن بود که کفار مطلع شوند غایتش آنکه امر الهی بود و حقتعالے نگاه داشت از شر کفار با آنکه آمدند جمع کثیرے بر گرد غار و علامت پاے آنحضرت بود در غار رسانید با وجود آنکه حق تعالے وے را از شر اعدا نگاه داشت و اما فضیلت دیگر گفتید که رسول اللہ با بی بکر فرمود اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا یعنی خدا حافظ ما است غرض رسولؐ این بود که حافظ او ناصر نیست بتقدیر که شامل حال ابی بکر بوده باشد نیز اورا چه فضیلت حاصل ست چراکه در قرآن تصریح فرموده مَا يَكُوْنُ مِنْ نَّجْوٰى ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ اِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَآ اَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْثَرَ اِلَّا هُوَ مَعَهُمْ بدانکه خداوند میفرماید نباشد از راز گوینده مگر آنکه خدا چهارم ایشان است و نه گوینده پنج کس مگر آنکه خدا ششم ایشان است و نه کمتر ازین و نه بیشتر ازین مگر آنکه خدا با ایشان است و این آیه شامل جمیع کفار یهود و ترسا و مؤمن و غیر هم است پس ابی بکر و محبان وی را ازین چه حاصل است اے فلان مثلاً شخصے را جوانے مثل اسب یا اشتر یا خرے از خوف وزدان

وحرامیان پناه بخانه یا بوادی برد گوید که خدا با ما است و بار انگاه خواهد داشت در این منزل یا در وادی یعنی مراد چیو اینکه با من است آیا آن چیو انرا چیزے حاصل ست یا فلان متوجه باشید که هنوز مطاعن ابوبکر در آیه غار بیشمار ست از همه رسواتر و بے بهره تر بودن از ایمان این آیه است وَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلَيْهِ این ضمیر راجع است بحضرت رسالت است که ضمیر واحد مذکر و مجرور است و این دال است بر اینکه نزول سکینه بر ابوبکر نشده است او از این بے نصیب است واگر بر او نازل شده بودے بایست میفرمود که فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلَيْهِمَا بوده باشد کلام حکیم لغو نیست بجاے تثنیه لفظ واحد استعمال نماید بلکه درمیان تمام فصحا و بلغا و درمیان علماے صرفیون و نحیون و منطقیون و اصلیون اتفاق کرده اند که این دال است بر کفر و عدم ایمان ابی بکر جهت اینکه حق تعالےٰ در دو موضع اخبار فرموده در قرآن که بر حضرت رسول خدا نزول سکینه شد اول در این آیه که گذشت در غار بود و دیگر در غزوی حنین چون لشکر اسلام شکسته شدند ابوبکر و عمر و عثمان و بسیارے از صحابه گریختند و رسولخدا را درمیان کفار گذاشتند الا حضرت امیرالمومنین علی بن ابیطالبؑ و هفتاد و نه کس دیگر از صحابه و انصار رسولؐ که فرار ننمودند و در ملازمت امیرالمومنینؑ پاے همت و مردانگی در میدان قتال و جدال محکم کرده بودند از سر جان گذشته و غزاوات بتقدیم رسانیده و خداے تعالےٰ فرموده است وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِيْ مَوَاطِنَ كَثِيْرَةٍ وَّيَوْمَ حُنَيْنٍ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَّضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُّدْبِرِيْنَ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلٰى رَسُوْلِهٖ وَعَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اے قائل فضائل چون در روز حنین با حضرت رسول صلے اللہ علیه و آله مومنان همراه جان علیکم بر رسول شد و در غار غیر از ابوبکر دیگرے همراه نبود از مومنان و فرمود فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلَيْهِ و

ابوبکر را ایمان بود بخدا و رسول میبایست که جاے ضمیر مفرد و تثنیہ بوده باشد یعنی علیہما میباید گفت پس چو حزن و تزلزل وے در غار مطلق معیت بوده است پس او را از آیہ غار ہیچ نصیبے نبوده باشد بلکہ عدم ایمان وے ثابت ہست و این نوع فضیلتے را که از و کفر ثابت میشود دیگر فضائلے که نقل مے کنید در رشتہ کشیده بلباس فضائل در نظر اہل عالم جلوه میدہید و احادیث موضوعہ را در زبان خلایق انداختہ اید و افضلیت جمیع فساق و فجار بلکہ اشد کفار را بر معصومان خاندان ثابت میکنید و علی بن ابیطالب صلوات اللہ علیہ که جان خود را فداے رسول کرده بود و بجاے آنحضرت خواب کرد تا کفار وی را بجاے رسول بقتل رسانند و حضرت پروردگار مباہات میکند بجمیع ملائکہ آسمان و زمین و میفرماید کہ من برادرے دادم در میان شما ہیچ یک از شما ہست که جان خود را فداے و نثار جان برادر کند از ہیچ یک جواب نیامد امر الٰہی شد کہ بروید ببینید علی ابن ابی طالب را جان خود را فداے حبیب من و رسول من کرد ملائکہ گروه گروه بامر رب العزۃ فرود آمدند و زیارت علی بن ابیطالب میکردند و صلواۃ بروے میفرستادند و دعا بروے میکردند و امر الٰہی شد کہ جبرائیلؑ و میکائیلؑ بر بالاے سر و پائین پاے علیؑ ساکن شوند و آنحضرت را از شر کفار حفظ نمایند و این آیہ در این شب نازل شد وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ تا آخر آیہ که در جمیع کتب شما مسطور ہست و در تفاسیر شما مکتوب چرا اظہار این نمیکنید این فضائل بیان و عیان نمیسازید چون در شب غار حضرت امیر المؤمنینؑ بجاے پیغمبرؐ خوابید و جان فداے رسولؐ کرد و بجان خود مضایقہ نکرد و در فراش او قائمقام بر اہل و عیال او بود در جمع کثیرے از اہل حرم و اسباب ایشان از شتر و گوسفند تنہا گرفتہ از مکہ بیرون آورد و بمدینہ رسانید و گروه گروه بقصد قتل و غارت بر سر راه ایشان آمدند و ہیچکس را یاراے آن نبود کہ رشتہ تاری از ایشان ببرد

بصحت وسلامت بمدینہ برسول خدا رسانید کسے را مہاجر گویند بجہت
علی بن ابیطالبؑ میگویند و او بود کہ اہل وعیال رسول بمدینہ رسانید
و صحیح نیست کہ گویند ابوبکر مہاجر ہست از جہت آنکہ اللہ تعالےٰ فرمودہ
وَمَن يَخْرُجْ مِنۢ بَيْتِهِۦ مُهَاجِرًا إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ يُدْرِكْهُ
ٱلْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ بدانکہ ہجرت رسول اللہ بحضرت
اللہ بود و ہجرت مؤمنان بحضرت رسولؐ بود و ہر کس کہ ہجرت کند برسول
باید کہ ہجرت او بعد از حضرت رسولؐ بود و چون ابوبکر با رسول از مکہ بیرون
رفت جائز نیست کہ شریک رسول خدا شود در ہجرت او پس ابوبکر نوکر و
ملازمت و متعبد بود برسولؐ خدا و رسولؐ واسطہ بود درمیان او و اللہ
تعالےٰ و رسول متعبد بود باللہ تعالےٰ بے واسطہ و چون ابوبکر متعبد بود
برسولؐ پس جائز نیست کہ شریک بودہ باشد در ہجرت و ہجرت محقق نمیشود
الا بعد از ہجرت رسولؐ و اگر کسے قبل از و ہجرت نمودہ باشد یا با او صادق
نیست کہ او را مہاجر گویند این بود جواب آیہ غار پس بدانید کہ چون
فرزند از مادر متولد مے شود نہ یہود است و نہ سنی بلکہ پدر و مادر او و معلم و
اُستاد و او را مسلمان یا کافر یا ترسا یا مؤمن یا منافق یا غیر اینہا از مذاہب
کنند ہر چہ او را اعتقاد باطل یا صحیح بود آنرا اذعان گویند این از دو حال
بیرون نیست یا اینکہ اذعان خود را حق تصور مے کنند یا باطل بدان محکم
و بدان طرف میرود یا اینکہ و اندکہ اعتقاد او باطل است و تلبیس کند و حق را
بپوشاند و مردم را بدان فرقہ. بیندازد این ہر دو صنف در دوزخ باشند
یا ایہا النّاس آیا مید اید کہ امیر المؤمنین علی بن ابیطالبؑ داماد پیغمبرؐ
نیست و دو فرزندان او حسنؑ و حسینؑ فرزندان دختر پیغمبرؐ ہست یا نہ آیا
پیغمبر صلے اللہ علیہ و آلہ ہر جا برائے جہاد معمورہ میشد از جانب خداوند و
امیر المؤمنین علی بن ابیطالبؑ ہمراہ وے بودہ یا نہ و بدون علی علیہ السلام
فتح میکرد یا نہ اگر بگوئید نہ کردہ است این واضح ہست در تمام عالم و در

ملت منکر این مطلب بدیهی است و دیگر آیا مشہور نہ شدہ است درمیان تمام مسلمین در جنگ احد جبرائیلؑ از آسمان صدا میزد کہ لَا فَتیٰ اِلَّا عَلِی لَا سَیْفَ اِلَّا ذُوالْفِقَار و ہمچنین مشہور نہ شدہ است برادر او جعفر طیار چرا او را طیار گفتند بجہت آنکہ در جنگ موطہ دستہایش قطع کردند عوض دستہایش خداوند عالم ویرا دو بال کرامت فرمود و ہمراہ ملائکہ در آسمان پرواز مے کرد آیا علی بن ابی طالبؑ و امام حسنؑ و امام حسینؑ و سلمان و ابا ذر و مقداد و اصحاب کبار دیگر ہمراہ حضرت رسولؐ بودند یکے از اینہا متابعت ابی سفیان آل سفیان گروہ باشند و شما متابعت معاویہ و عمرو عاص و انس بن مالک و عایشہ و مثل ایشان میکنید و آنہا ہمہ ایشان منافقین بودند بلکہ اشد کفار بودند اگر نبودہ باشد پس چرا حضرات حسنؑ پسر دختر پیغمبرؐ را زہر دادند و شہید کردند و تابوت آنحضرت را تیرباران کردند و حضرت امام حسینؑ را شہید کردند در کنار فرات اینہا ہمہ دلالت بر فسق و کفر میکند پس شما متابعت فساق و کفار میکنید آیا شما خبر دارید کہ حضرت امیرالمومنین علی بن ابیطالبؑ و امام حسنؑ و امام حسینؑ و سلمان و ابا ذر و مقداد یک طرفۃ العین در دین پیغمبر صلے اللہ علیہ و آلہ خلاف کردہ باشند و لکن اکثر فقہاے شما از معاویہ و عمرو عاص و انس مالک و عایشہ و مثل ایشان است بدرستیکہ در دست مرو ناحق است و باطل است و راست و دروغ است ناسخ است و منسوخ است کہ دو گروہ بر مخالفت یک دیگر بر جمیع خلایق ثابت است بگوئید کہ ازین دو گروہ کدام یک دروغ گفتند بر پیغمبرؐ افترا کردند و احادیث موضوعہ را بزبان خلایق انداختند قرآن را موافق احادیث موضوعہ ساختہ اند و حال اینکہ صاحب شریعت میفرماید کہ حدیث از من بشما میرسد از چہار کس ایشان را پنجم نیست، گفتند آنہا چہ کسانند یا رسول اللہ فرمود کہ اول مرد یست منافق اظہار میکند ایمان را و تن بمسلمانی دادہ و از خدا نترسد و ہیچ باک

ندارد از دروغ گفتن بخدا و رسول اگر مسلمانان بدانند که او منافق است
و بعد اً دروغ میگوید بر پیغمبر خدا از قول او قبول نکنند سخن او را باور
نه کنند لکن مردمان گویند او در صحبت پیغمبر بوده آنحضرت را دیده از آنحضر
شنید پس آن حدیث و قبول میکنند و اعتبار مے نمایند و حال اینکه او را
بدانند و بر نفاق او مطلع نشوند چنانچه حضرت پروردگار میفرماید وصف
میکنند منافق را که اِذَا رَاَیْتَهُمْ تُعْجِبُكَ اَجْسَامُهُمْ وَاِنْ
یَقُوْلُوْا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ یعنی اے محمدؐ زمانیکه بینی ایشانرا یعنی منافقانرا
خوش آید ترا تخلیظی جسمها ے ایشانرا و اگر سخن گویند گوش کن سخن ها ے
ایشانرا پس پیغمبرؐ ایشانرا شناخت و دیگرانرا شناسند چون هر کس
ایشانرا نشناختند و قبول کردند سخنها ے ایشانرا پس ایشان را
بر سر مسلمانان حاکم گردانیدند و دنیار ا بر ایشان وا وند بدرستیکه مردمان
تابع پادشاهان دنیا اند الا کسیکه خدا او را آنگاه دارد پس این بود یک
قسم از ان چهار که گذشت قسم دوئیم از انها که حدیث بر دمان
میرساند مردے باشد که سخن رسول خدا را شنیده باشد و یاد گرفته باشد
پس در آن غلط کرده باشد چرا که سهو و نسیان از غیر معصوم متصورست
آن شخص عمداً دروغ بر پیغمبر نگفته این حدیث درست است میگوید
که من چنین شنیده ام از رسول خدا پس اگر مسلمانان میدانستند که این
حدیث غلط ست از وے قبول نمیکردند و اگر او نیز میدانستند که آن
غلط است هر اینه آنرا روایت نمیکردند بدانکه قسم سیم از آنها که حدیث
روایت کرده است مردے باشد از ایشان که سخن از رسول خدا شنیده
باشد از چیزے که نهی کرده و بعد از ان امر کرده و آن شنونده با پیغمبر
حاضر نبوده باشد و نمیداند که امر کرده است پس اول شنیده و یاد گرفته
ولکن منسوخ را نشنیده و نمیداند ناسخ را اگر آن شخص میدانست
که آن حدیث منسوخ است روایت نمیکرد و اگر مسلمانان میدانست

که این حدیث منسوخ است روایت میکرد و اگر مسلمانان میدانستند
که آن حدیث منسوخ است قبول نمی کردند بدانید که چهار از آنها که حدیث
روایت کننده مردی باشد که دروغ نگوید بر رسول خدا از ترس و تعظیم
رسول خدا هیچ سهو و غلط نکرده باشد در آنچه خدا و رسول فرموده اند بی
زیاده و نقصان همچنان روایت کرده باشد و عالم بر ناسخ و منسوخ بوده
باشد پس بناسخ عمل کرده باشد و منسوخ انداخته باشد بدرستیکه در
قرآن ناسخ و منسوخ و خاص و عام و محکم و متشابه است حضرت پروردگار
میفرماید مَا اٰتٰیکُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ وَمَا نَهٰیکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا
پس آنکس که مشتبه شد براو وندانست که مراد خدا و رسول چیست آیا
چه کند پس بگوئید بنا بر اقوال کدام طایفه باید نهاد و سخن کدام طایفه را
باید عمل کرد آنها که حق تعالی بر پاکی ایشان گواهی داده اند که اِنَّمَا
یُرِیْدُ اللّٰهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَیْتِ وَیُطَهِّرَکُمْ
تَطْهِیْرًا با وجود طهارت و عصمت از اول عمر تا آخر عمر شان همدم
محرم رسول خدا و صاحب مناقب و از خیر البشر بودند آیا بروایت
ایشان عمل اولی است یا از غیر ایشان بدانکه اصحاب رسول را
یارای سوال کردن از رسول نبود و تحقیق و تفتیش و تجسس هر چیزی
نتوانستند نمود از برای آنکه اکثر صحابه را هیچ قوت سوال نبود چرا که
حق تعالی ایشانرا منع نموده از سوال چنانچه فرموده یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ
اٰمَنُوْا لَا تَسْئَلُوْا عَنْ اَشْیَاءَ اِنْ تُبْدَ لَکُمْ تَسُؤْکُمْ یعنی ای
آنها یکه ایمان آورده اید سوال میکنند از چیزهایی که اگر سوال کنید
چیز ظاهر شود که شما را بد باشد چون آیه نازل شد ترک سوال کرده همیشه
درباب آرزو بودند که اعرابی بیاید یا سائل بیاید سوال کند تا ایشان
بشنوند پس بشنو که مولای من جعفر بن محمد صادق روایت
میکند از جد خود علی بن الحسین او از جد بزرگوار علیه مقدار ش حضرت

امیر المومنین و امام المتقین و سید الاوصیاء المرضیین و ابا الائمۃ المعصومین
و وصی رسول رب العالمین علی بن ابیطالب علیہ الصلوٰۃ و السلام فرمود
با سلمان فارسی رضی اللہ عنہ کہ اے سلمان کہ ہر شب یکبار نزد حضرت
رسولخدا مے آمدم او با من راز مے گفت و من با او راز مے گفتم و ہر روز
با او یک خلوت میکردم و جواب میفرمود مرا و ہر چہ مے پرسیدم و برمیگشتم
با وے ہر جا کہ باوے میرفتم و ہمہ اصحاب پیغمبر میدانند کہ ہیچکس غیر از
من چنین نہ کردہ است پیغمبر غیر مرا محرم راز نمیدانست و ہیچکس نتوانست
کہ بغیر از من کہ نزد او در خلوت راز گوید و بیشتر خلوت در خانہ من بود و
ہر گاہ من نزد پیغمبر میرفتم در بعضے از منازل وے خلوت میکرد و برائے
من و زنان خود را و غیر ایشان را برمے خیزانید و من با پیغمبر تنہا میبودم
و ہر گاہ او برائے خلوت در خانہ من مے آمدند فاطمہ و فرزندان مرا منع
نمیکرد و چندان سوال میکردم و ہیچکس را طاقت جواب نبودہ کہ آنحضرت
از روئے شفقت و مہربانی جواب من میفرمود و جبرائیل برابر من باوے
سخن مے گفت و ہیچ سخن را از من پنہان نمے گفت با رسول خدا و من
جملہ را مے شنیدم و ہیچکس دیگر را این میسر نبود بغیر از من و ہر گاہ سوالات
من تمام میشد خود ابتدا میفرمود پس ہیچ آیتے از قرآن مجید فرود نیامدہ است
و ہیچ چیز معلوم او نشدہ از حلال و حرام و امر و نہی و طاعت و معصیت
کہ او را معلوم شدہ است الا کہ آنرا بمن تعلیم کرد و بر من خواند و املا کرد
و من بحفظ خود نوشتم مرا تا ویل آن چیز کرد ظاہر و باطن آن و بر من عیان
ساخت و ہر چہ او فرمود یاد گرفتم و ہیچ از آنہا فراموش نہ کردم و این حدیث
در میان جمیع مذاہب مشہور است خصوصاً در کتب ابو حنیفہ و شافعی بلکہ
در میان تمام فرق مسلمین آشکارا است و واضح است پس کیفیت احوالات
و اقوال و روایات اصحاب تفاسیر و احادیث را شنیدہ اید و درین زمان
معتقدات چہار گروہ نیز برائے شما بیان کنم پس بگوئید کہ اعتقاد شما کدام یک

موافق حق هست و کدام یک باطل هست بدانکه اعتقاد اهلبیت و آنهائے که
بر طریق ایشانند آنست که خدا را حکیم و عادل و پاک و منزه میدانند وصفات
قدیم باوے نسبت میدهند همه عیبها بر او حواله میکنند او را عالم و قادر بر
همه چیز میدانند و میگویند که حقتعالی فاعل قبایح نیست هر فعلیکه ازو صادر
میشود مشتمل است بر غرض و حکمتے و ظالم نیست و تکلیف ما لا یطاق نمیکند
بنده خود را تکلیف کند به اختیار نه باضطرار و ثواب دهد ایشانرا به نیک
کرداری و عقاب دهد به بدکرداری و امر و نهی حادث است از برائے
آنکه امر بمعدوم محال است او قادر است بر آنچه بندگان قادر نیست و گویند
که حقتعالی هرگز بکفر و فسق بندگان راضی نباشد و کفر و فسق و ظلم بتقدیر وے
نیست یک ذره نکند چون بندگی کند زیاده از آن مزد دهد و گویند که هیچ چشم
او را ابدا در دیدن وے را محال دانند و گویند که جمیع انبیا را معصوم
دانند از جمیع کبایر و صغایر و سهو و نسیان روا ندارند و قائل باشند که جمیع
انبیا و اوصیا را خدا تعیین نموده باشند و هرگز وصی پیغمبرے را امت تعیین
نه کرده باشد و هیچ پیغمبرے بے وصیت از عالم دنیا نرفته باشد و گویند که پیغمبر
افضل انبیا و وصیّ او بحکم الهی سید اوصیا است و خدا او را تعیین نموده است
و آیات قرآنی شاهد هست و پیغمبر صلی الله علیه و آله در غدیر خم امت را بخلافت
و وصایت و امامت وصیت فرمود بحکم الهی علی ابن ابیطالب علیه السلام را
معین کرد و قائل اند که خلفاء حضرت رسول ص دوازده اند و جمله معصوم اند و مطهر
اند بحکم نص قرآنی و صاحب معجزه و صاحب علم لدنی و جامع جمیع علوم
از موافق و مخالف هیچکس انکار عصمت و طهارت و علم و شجاعت و زهادت
و کرامت و قرابت ایشان نتوانند کرد و مشاهد ایشان قبله حاجات عالمیانست
آنانکه مطیع ایشانند بحکم خدا و رسول ناجی و رستگارند و منکر ایشان ملعون و مردود
و اشد کفار هست و گویند که عالم از لطف پروردگار خالی نباشد باید امام معصوم
باشد و منصوص در آن باب از ادله عقلی و نقلی کتاب ها ساخته اند و گویند که

اجماع که مخالف نص بود باطل و بی اعتبار است و اجماع فساق و فجار را اعتبار
نکنند هر که بی طهارت باشد و بی نیت وضو و غسل نکند و مثل ابو حنیفه نگویند
که هر دو دست رو را بشویند و حال اینکه پیغمبر ص میفرماید الیمین للوجه
والیسار للفرج و مسح گوش و گردن را نکنند بدانید اینها همه بخلاف
حکم الهی است و پا را نشویند و نماز را بی نیت صحیح ندانند و بسم الله را
از سوره فاتحه نیندازند و معنی فاتحه را بفارسی جائز ندانند و بجای سوره
دو برگ سبز نگویند سجود و رکوع و قیام و قعود بطریق رسولخدا و اهلبیت رسول
و اصحاب کبار مثل سلمان و ابا ذر و مقداد بجا آورند و بجای سلام بر انبیا و
ملائکه باد خطا نکنند اینهمه مذهب ابو حنیفه است او اینها را جائز میداند و نماز را
باطل نمیداند و لکن خدا و رسول حرام و باطل فرموده است و بدعت در دین
است و همچنین گوشت خرگوش مستحاضه را حلال ندانند پوست سگ نجس العین
است بدباغی پاک ندانند و شراب جوشیده را حلال ندانند شطرنج و جمیع
شقوق قمار را حلال ندانند و در نماز هر فاسق و فاجر را لایق امامت ندانند و متعه
حج و متعه نسا را منسوخ یک فاسق از منع او معطل و ضایع نگذارند و مثل شافعی هم
نگویند که حد ساقط میشود از کسی که عقد کند با مادر خود یا خواهر خود اگرچه دانسته
باشد و نگویند بر کسی که در لفافه حریر پیچیده ذکر خود را با مادر خود جماع کند و
لواطه کننده را حد نیست اینها همه مذهب شافعی است اگر خر و گاو و سگ
باشد این مذهب را قبول نخواهد کرد و شما قبول میکنید پس شما بدتر از گاو
و خر میباشید چیزی واضح باشد منکر شود قیاس عملی نماید اول کسی قیاس
نمود ابلیس بوده است گفت اَنَا خَیْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِیْ مِنْ نَارٍ وَ
خَلَقْتَهٗ مِنْ طِیْنٍ دوم کسیکه عمل بقیاس خود کرد ابو حنیفه بود سیوم
ابو یوسف بغدادی بود که متلازم ابو حنیفه بوده است و معاویه متابعت شیطان
لعین نمود بجهت بغض و عداوت امیر المؤمنین ع و ابو حنیفه و شافعی متابعت معاویه
ملعون نمودند و شما نیز متابعت ابو حنیفه و شافعی میکنید پس اعتقاد بتقلب داشته

باشد که ناجیه آنکسان است اعتقاد بائمه داشته باشند آنها را پاک و مطهر بدانند
و واجب الاطاعه بدانند و آنها است شفاعت کننده در روز جزا و بلاک
کننده است مخالفان خود را و نگویند که صلوات بر اهلبیت رسول جائز نیست
و پیروی سنت معاویه و یزید ملعون نکنند قول ابو حنیفه و شافعی و من تبعهم
همه سنت معاویه و یزید است آنها که گذشت بدعت در دین است و بدعت
معاویه را قبول نکنند و خدا فرموده هو الذی تصلی علیکم وملئکته
علی بن ابیطالب را امیر المؤمنین خوانده در زمان رسولخدا هیچکس را بغیر
علی بن ابیطالب امیر المؤمنین نخوانده بحکم آیه اِنّما ولیکم الله در زمان
رسول ویرا ولی الله کرده است . و ولی المؤمنین فرموده اند و صلواة بر ایشان
فرستاده اند و اعدای ایشان را بلعن جلی و خفی نوازش کردند و آیه انما یرید الله
لیذهب عنکم الرجس اهل البیت ویطهرکم تطهیرا و آیه
یا ایها الذین امنوا اطیعوا الله واطیعوا الرسول واولی الامر منکم
وایضاً آیه یا ایها الذین امنوا اتقوا الله وکونوا مع الصادقین وایضا آیه
ان الله اشتری من المؤمنین انفسهم واموالهم بان لهم الجنة و
اینهمه آیات درشان اهلبیت رسول نازل شده است و امیر المؤمنین صلواة الله
و سلامه علیه باعلو شان و کمال و رفعت و ابن عم و برادر بوده باشد که پیغمبر
او را بجمیع پیغمبران اولو العزم برابر کرده است آیا شما هیچ شنیده اید که صد و
بست چهار هزار تن از پیغمبران و انبیا و رسل و اولو العزم آنکه وصی تعیین
نه کرده باشد از دنیا رفته باشد اگر شما جواب بگوئید بنابر اینکه وصی تعیین کرده
باشد آیا بحکم الهی بود یا اینکه از خود وصی و خلیفه تعیین کرده اند اگر بحکم الهی بوده
باشد آیا روا میدارید که پیغمبر ما افضل انبیا و رسل بوده باشد خدا برای او و
حفظ دین او وصی تعیین نه کرده باشد چون نتواند بود که پیغمبر ما امر کرده باشد
از وصیت خود بے وصیت از عالم فنا بعالم بقا رحلت کرده باشد از برای حفظ
دین امت خود وصی و خلیفه تعیین نه کرده باشد پس پیغمبر باید کسے باشد که متحمل

شود امانتے را کہ ہمہ آسمانہا و زمینہا تحمل آن نتوانستند کرد چنانکہ شما ہم میدانید
پیغمبرؐ ما خاتم انبیا است و اشرف مخلوقات است بگوئید کہ امام چہ چیز است
و کدام امامے کہ ابراہیم خلیل بودہ است و گفت اِنِّیْ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ
اِمَامًا و دیگر میفرماید وَ جَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً یَدْعُوْنَ اِلَی النَّارِ و جاے
دیگر میفرماید وَ جَعَلْنَا لِلْمُتَّقِیْنَ اِمَامًا بدانکہ امام دو قسم است امام متقیان
و امام دوزخیان یعنی آنہائیکہ مردم را میخوانند بجہنم و لکن مردم نمیدانند کہ ایشانہا
امام متقیان کدام است و چہ چیز است و امامت از پیغمبر باذن خدا برسد و او
را وصی خود گردانید آیا وصی پیغمبرؐ ما باید کہ از نسل ابراہیم بودہ باشد و آبا و اجداد
او بزرگ قوم و شرف باشد و ہرگز بت را نپرستیدہ باشد و با طہارت متولد
شدہ باشد و درستی ایمان و نور و علم و قوت نفس و معرفت اسرار عرش و آداب
و اخلاق پسندیدہ و معرفت مبدء و معاد و سیاست شریعت و صبر نمودن
و حلم و مداومت بطاعت و دوری نمودن از شبہات و باکرم و سخاوت
و علم و شجاعت و عصمت و طہارت و حکمت و زہادت بودن بر کافران و منافقان
و ظالمان و جباران شرط است یا نہ و گرامی بودن بر مؤمنان و متقیان
و اشکالات قرآنی و تحقیقات فرقانی را از خبرہاے گذشتہ و آیندہ خبر دہد
خدا و رسولؐ او را دوست دارند و چندین آیات قرآنی در او نازل شدہ
باشد بزعم موافق و مخالف چندین از احادیث صحیح از پیغمبرؐ در حق او فرمودہ
باشد کہ مخالفان ناقل اند کہ در کتب ایشان مذکور و مسطور است و در
جمیع وقایع دفع کفر و زندقہ و لشکرہاے عظیم نمودہ باشد و یک ضربت او را
رسول خداؐ با اعمال جن و انس برابر کردہ باشد و پیغمبر او را ابن عم و برادر و نور
چشم خود خواندہ باشد باجماع امت چنین اولیٰ است بامامت یا اینکہ باید
امامت بعد از چہل سال ترک بت پرستی کردہ با گوشت و خون او خمر و گوشت
خنزیر پروریدہ شدہ باشد مدتے طریق عبودیت لات و عزیٰ را طے کردہ
باشد بعد ذلک از ترس شمشیر اظہار ایمان نماید و در بالاے منبر رسول خدا

بشنیدند و از جواب زنی عاجز ماندند و گوید که کلکم افقه منّی حتیٰ المخدّرات
فی البیوت و حال اینکه ابو یوسف بعد از ابو حنیفه نقل میکند که ما در زمان
هارون در بغداد مجلس هارون بودیم مباحثه مذهب شد ابو حنیفه گفت که
در تفاسیر علما دیدم که در حجة الوداع رسول خدا در غدیر خم فرود آمد بامر حضرت
رب العالمین و این آیه بروی نازل شده بود یَا اَیُّهَا الرَّسُوْلُ بَلِّغْ مَا
اُنْزِلَ اِلَیْکَ مِنْ رَّبِّکَ رسول ترسید نرسانید بردوم بعد این آیه نازل شد
وَاِنْ لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهٗ وَاللّٰهُ یَعْصِمُکَ مِنَ النَّاسِ
بعد از نازل شدن این آیه آن حضرت دست علی بن ابیطالب را گرفت
منبرے که از جهاز شتر ساخته بودند بر آمد و گفت مَنْ کُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِیٌّ مَوْلَاهُ
اَللّٰهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ وَانْصُرْ مَنْ نَصَرَهُ وَاخْذُلْ
مَنْ خَذَلَهُ وَالْعَنْ مَنْ ظَلَمَهُ معه ذلک میگوید که این دلالت بر ولا
نمیکند الحاصل ما این همه ادله عقلی و آیات قرآنی ایراد نمودیم و جواب ولوم
باز هم میگوئیم که بعد از آن این آیه نازل شد در غدیر خم اَلْیَوْمَ اَکْمَلْتُ
لَکُمْ دِیْنَکُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَیْکُمْ نِعْمَتِیْ وَرَضِیْتُ لَکُمُ الْاِسْلَامَ
دِیْنًا و در باب حدیث مَنْ کُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِیٌّ مَوْلَاهُ نیز مشهورات
و دیگر چه میگوئید در آیه مباهله قُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَاءَنَا وَاَبْنَاءَکُمْ وَ
نِسَاءَنَا وَنِسَاءَکُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَکُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَّعْنَةَ
اللّٰهِ عَلَی الْکَاذِبِیْنَ آیا در روز مباهله از مردان و زنان بغیر علی ابن ابیطالب
و فاطمه و حسن و حسین دیگرے با پیغمبر بوده یانه و خدا تعالی علی ابن ابیطالب
علیه الصلوٰة والسلام را نفس رسول خوانده این مخصوص آنحضرت است
یانه آیا دیگرے را هم نفس رسول خوانده سوال دیگر دارم آیا خلافت ابوبکر باجماع
جمیع امت بوده است یا اینکه چند نفر خواص خود اتفاق کرده اند اگر بگوئید
که اجماع جمیع امت بوده است این عین کذب است اگر میگوئید که اجماع چند نفر
بوده است این عین نقص است و اگر بگوئید که خواص است از اہل حل والعقد

اتفاق کرده که اولی ست بخلافت از دیگران اینهم مثل اول کذبش ثابت میشود
چراکه غیر از ابی بکر متنازع فیه بود که اعظم و افضل و اقدم و اعلم از جمیع اصحاب
کیان بود از خواص اصحاب رسول در فضائل ایشان احادیث فرموده
و مناقب ایشان اظهار نموده چه کسانند و از اهلبیت و بنی هاشم چه کسان بودند
که افضل ایشان برا و بلکه بر جمیع عالمیان ثابت بودند که علی بن ابیطالب
وحسن و حسین و عباس و طلحه و زبیر و عبدالله بن عباس و عبدالله بن مسعود
و سلمان فارسی و اباذر و مقداد بن اسود و عمار یاسر و جابر انصاری و ابو
ایوب انصاری و عثمان بن مظعون و ابودجانه انصاری و حذیفه الیمانی
و ابی بن کعب و سعد بن عبیده و قیس بن سعد این همه افضل و اقدم و اورع
از ابوبکر بودند بیعت با و نکردند پس چگونه اجماع بجمیع امت و اجماع اهل حل
والعقد واقع شده است بلکه اجماع چند نفر خردان و فساق و کفار نشده
اند و بنا گذاشتند که از برای اهلبیت پیغمبر ظلم و تعدی نمایند و حق ایشان
را غصب نمایند و دین را بدنیا بفروشند بدانکه حضرت امیرالمومنین علی بن
ابیطالب با فضل بن عباس و جمیع بنی هاشم و جماعتے از اصحاب کبار
بتجهیز و تغسیل و تکفین و تدفین رسول خدا مشغول بودند و اکثر از منافقین
صحابه در سقیفه بنی ساعده نشستند و پیغمبر خود را ترک نمودند بکفن و دفن
و نماز و غیره حاضر نه شدند از برای خلافت با علی منازعت کردند چون جابر انصاری
رسید دید که جمعی کثیرے را از انصار متوجه شد سخن درمیان ایشان دراز
کشید گاہے بابی بکر و عمر میگفت که دست دراز کن با تو بیعت کنم و گاہے ابوبکر
عبیده را میگفت بعد از منازعه بسیار از انصار گفتند که منا امیر و منکم
امیر و سعد عبیده را که بزرگ انصار بود گفتند دست دراز کن با تو بیعت کنیم
سعد مضایقه کرده و تجویز خلافت نه کرد تا بعد از مبالغه بسیارے انصاریان
راضی شده بودند پسرش دید که پدرش بامر خلافت راضی شده هست برخاست
شمشیر را برهنه کرد و برسر پدرش آمد گفت چه حجت هست ترا بر علی بن ابیطالب

از آنچه واقع شده در غدیر خم بحکم الٰہی دست علی را گرفت حضرت رسولؐ اورا
بر شما حاکم و امام ساخت ہمہ راضی شدید و باو بیعت کردید و ویرا تہنیت گفتید
این زمان مخالفت میکنید امر خدا و رسول را پیغمبر امروز از میان شما رفتہ
است واللہ اے پدر ترک معاملہ کن اگر نہ سر ترا از بدن جدا میکنم چون سعد
این سخنان از پدر خود شنید پشیمان شد و استغفار نمود انصاریان دیگران
را تکلیف نمودند عمر برخواست و گفت این ہرگز نہ شود کہ دو کس مرتکب امر
خلافت شوند و این امر متمشی نشود فی الحال شمشیر کشید بر سر ابی بکر رفت کہ سخن
بسیار مگو دست دراز کن تا بیعت کنم در آن حال فی الفور عمر بابی بکر بیعت کرد
بعد از و ابو عبید بیعت کرد و بعد از ان اصحاب ضلالت یک یک دو دو مے
آمدند و بیعت میکردند تا اینکہ بست نفر باو بیعت کردند بعد از ان عمر خطاب
شمشیر کشیدہ یک یک از اصحاب میرفت بجبر و قہر ایشان را مے آورد و بیعت
گرفت تا سہ روز بدین منوال بودہ بعد از سہ روز متوجہ مسجد رسول خداؐ شدند و
خواستند کہ رسولؐ از قبر بیرون آورند و براو نماز کنند امیر المؤمنین علیہ السلام
چوبے کہ دو سر از آہن بود بر دست گرفتہ بر سر قبر پیغمبرؐ استاد و فرمود کہ میخواہید
پیغمبرؐ را بیرون آورید نمیگذارم تا آنکہ کشتہ شوم یا شما را بقتل رسانم معاویہ بابابکر
گفت کہ ترک کن این معاملہ کہ من از پیغمبرؐ شنیدم کہ گفت روزیکہ برادرم علی
بن ابیطالبؑ سرخی بر سر بستہ باشد و چوبے بدین صفت در دست وے
باشد اگر از مشرق تا مغرب براو حملہ کنند غالب نشوند باذن اللہ تعالیٰ جملہ را
بقتل رسانند چون معاویہ این حکایت را گفت ترک این معنی نمودند و ہمہ
آمدند در مسجد رسول خداؐ نشستند و علی بن ابیطالبؑ با اصحاب کبار و چند مومنان
و بنی دار و جمعے از کنیزان بنی ہاشم کہ تابع آنحضرت بودند از یک جانب نشستند
گفتگو دراز کشید علی بن ابیطالبؑ بر ایشان حجتہا گرفت و برائے ایشان گفت
پیغمبر خود را بگذاشتید بتغسیل و تکفین و تجہیز او حاضر نہ شدید و در امریکہ بحکم الٰہی و
فرمان حضرت رسالتؐ پناہی بمن متعلق بود منازعت کردید در مشورت چند نفر

فاسق خلیفه از برای رسول تعیین نمودید و در آن حال عثمان بن عفان و
عبد الرحمن عوف با زهره میآمدند و عمرو ابو عبیده برخواستند و گفتند ای بنی امیه
وابو زهره بیائید و بیعت کنید با بوبکر ایشان در آمدند و بیعت کردند و ایشان
جمعی بودند که عداوت ایشان در حال حیوة رسولخدا با امیر المؤمنین شهره تمام داشت
عمر با جمعی کثیری درآمد بر امیر المؤمنین با بنی هاشم استاد و گفت بیائید بیعت کنید
با ابی بکر که اکثر مردمان بوی بیعت کردند زبیر برخواست و دست بشمشیر کرد و
گفت ویحلک یا ابن خطاب علی بن ابیطالب را که برادر و ابن عم رسول
است و عبد الله و عباس و رؤسای بنی هاشم و خواص اصحاب را به بیعت
ابن قحافه که از ارزل الناس است دلالت ترا باین امر چه نسبت است بآنکه
خویشان رسول حاضر اند و جمیع شرایط خلافت و امامت در ایشان موجود است
زبیر قصد آن کرد که شمشیر فرود آورد بر سر عمر و عمر فریاد برآورد که ای سلام کلبی
فریادم برس و سلام کلبی از عقب زبیر درآمد و شمشیر از دست او در ربود و
عمر شمشیر از دست سلام گرفت قائم کرد و بنی هاشم دست بشمشیرها کردند و
امیر المؤمنین ایشان را منع کرد و فرمود که ما را بغیر صبر علاجی نیست پس چون
امیر المؤمنین علی بن ابی طالب دید که منافقان بعضی باختیار و بعضی بقهر
و اجبار بیعت کردند بعمر و ابوبکر و خلایق کرد و فرمود که ای جماعت مخالفت
پیغمبر خود کردید و حکم الهی را معطل گذاشتید و من باین کار سزاوارترم از ابابکر و
اولی ترم از جمیع شما و افضل و اعلم و اشجع و اتقی و ازهد و اورع میباشم و این کار
حق منست از خدا بمن رسید و از رسول چه ابدا رید و حق من بمن واگذارید بعد از آن
عمر برخواست و گفت یا علی اگر همه ما کشته شویم متابعت تو نمیکنیم و دست از تو بر
نمیداریم یا بطوع و رغبت یا بجبر و قهر و امیر المؤمنین فرمود بخدا قسم از تو و از
مردم باک ندارم ترا مثل عکس مرده میدانم و اکثر آن بودے که پیش گرفته وصیت
رسولخدا که امر الهی شد که شمشیر از نیام ورم مگر در سه موضع که اگر چنین نبود نمیگذاشتم

که یک تن از آدمیان را در روی زمین کافر باشد بخدا نمیگذاشتم احدی را از اعدای
رسول و آنانکه منافق بودند بر رسولخدا و نمیگذاشتم یکی از منکران ولایت خود را این
شکایت میکنیم اندوه خود را بخدا و اگر نه این بود که باندک زمانی پریشان میکردم
جمیع شما را و نرم میکردم گردنهای شما را پس ابوبکر و ابوعبیده هر دو از جا برخواستند
و گفتند یا ابن عم رسول الله ما قرابت و فضائل ترا رفع نمیکنیم الا آنست تو جوانی
و از سن مبارک تو سی و سه مرحله طی کرده ابوعبیده گفت یا ابو الحسن ابوبکر پیر مرد
است و از پیران قوم اند خلافت را عمر ده بدو و اگر نه این کار را بتو واگذارند خاموش
باش فتنه خفته را بیدار مکن تو میدانی که دلها عربان و غیر ایشان با تو چه گونه است
امیر المؤمنین فرمود که او مهاجر و انصار از خدا بترسید و از پیغمبر اندیشه دارید حقی
که از اهلبیت پیغمبر است از خاندان او بیرون میبرید شما میدانید که ما اهلبیت
پیغمبریم و ما درین کار اولی تریم خدا ما را باین کار مخصوص گردانیده است و درین
حال بشیر بن سعد انصاری گفت یا علی اگر این سخنان انصار را شنیدے پیش
از انکه با ابی بکر بیعت کرده وند هیچکس با تو خلاف نکرده بود امیر المؤمنین فرمود که شما
حلال میدانستید که در روز قیامت نزد رسول خدا چه حجت مے آورید بخدا سوگند میدهم
کسے را که روز غدیر خم از رسولخدا شنیده باشید مَنْ کُنْتُ مَوْلٰیهُ فَهٰذا علی
مَوْلاهُ اللّٰهُمَّ والِ مَنْ والاه وعادِ مَن عاداه برخیزد و گواهی دهد و زید
بن ارقم که یکے از دشمنان اهلبیت رسول و امیر المؤمنین علی بن ابیطالب
بوده است و از و روایت میکنند که زید بن ارقم گفت درین حال دوازده نفر از
مردان بدری برخواستند و گواهی دادند و گفتند که ما در غدیر خم شنیدیم رسول خدا
بر منبر بر آمد یا علی دست ترا گرفت و در جمیع خلایق فرمود که مَنْ کُنْتُ مَوْلاهُ فَهٰذا
علیٌّ مَوْلاهُ اللّٰهُمَّ والِ مَنْ والاه وعادِ مَنْ عاداه و آنها که با ابی بکر بیعت
کرده بودند عمر خطاب دید که نزدیک رسید با علی بن ابیطالب بیعت کنند مجلس را
برهم زد و خلایق را پراگنده کرد روز دیگر دوازده کس از اصحاب کبار بایکدیگر گفتند
که چون ابوبکر بر منبر رسول آید او را از منبر بزیر باید کشید بعضے گفتند این نشاید کرد تا

عبداللہ و عامر بن کویرہ و معاویہ بن ابی سفیان و یزید بن معاویہ و عمر
بن سعد و ابن مرجانہ ولد الزنا ملعون و مروان بن الحکم الملعون و باقی
بنی امیہ ملاعین کہ امامان شمایند آیا پیروی نمودن این طایفہ اولی است
یا آن گروہ کہ اول ذکر شد و بر قول اینطائفہ اعتماد بیشتر است یا آن کسانیکہ
در اول ذکر شد بدانکہ مخالفت این دو طایفہ بر جمیع امت ظاہر است و از
روز وفات حضرت رسولخدا تا حال این دو طائفہ قصد قتل یکدیگر کردہ اند و در
افعال و اعمال و عبادات و اعتقادات و مخالفت این دو طائفہ ثابت است
و این زمان بگوئید کہ ازین دو طائفہ کدام برحق است کدام بر باطل جواب
بگوئید و تمام علماء و فقہاء و عقلا و بلغا خاصہ و عامہ مطلع اند در جمیع عالم اگر
میگوئید کہ طریق اہلبیت رسول و معصومان و خاندان کبار باطل است کفر شما
ثابت میشود منکر قرآن میشوید و اگر بگوئید کہ طریق ابوبکر و عثمان و اتباع
ایشان باطل است پس مذہب و ادعاے شما باطل میشود و تقبیح و بطلان
مذہب خود مے کنید پس معین و معلوم گشت کہ حضرت علی بن ابیطالب صلوٰۃ
اللہ و سلامہ علیہ و یازدہ فرزندان طاہرین او امام و جانشین و وصی پیغمبر صلے اللہ
علیہ و آلہ میباشند پس وصی پیغمبر صلے اللہ علیہ و آلہ دوازدہ نفر اند و معین شدہ
است از جانب خدا و رسول اول علی بن ابیطالب بعد از و حضرت امام
حسن و بعد از و برادرش حضرت حسین بعد از و علی بن الحسین
بعد از و محمد باقر بعد از و جعفر صادق و بعد از و موسی کاظم و بعد
از و حضرت رضا و بعد از و محمد تقی بعد از و علی النقی بعد از و حسن
العسکری بعد از مہدی آخر الزمان و آن بزرگوار غائب است بحکم
الٰہی و یک زمانیکہ خواہد رسید تمام عالم پُر ظلم و جور خواہد شد و از ظلم و جور ظہور خواہد
گرفت بحکم الٰہی و تمام عالم پر عدل خواہد شد الخاتمہ اما الخاتمہ در بیان بعضے
از کلماتے از زبان مبارک حضرت رسول صلے اللہ علیہ و آلہ و یکے از ادعیات در میان
مذہب جعفری مشہور است دعاے مذہب است و آن دعا از ناحیہ حضرت مہدی آخر الزمان

بیرون آمد و در آن دعا فرموده که «وجعلت اجر محمد صلواتك عليه وآله
مودتهم في كتابك فقلت قل لا اسئلكم عليه اجراً الا المودة في
القربى وقلت ما سألتكم من اجر فهو لكم وقلت ما اسئلكم عليه من
اجر الا من شاء ان يتخذ الى ربه سبيلا فكانوا هم السبيل اليك والمسلك
الى رضوانك فلما انقضت ايامه اقام وليه علي بن ابيطالب صلواتك
عليهما وآلهما هادياً اذ كان هو المنذر ولكل قوم هاد فقال والملأ امامه
من كنت مولاه فعلي مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه وانصر
من نصره واخذل من خذله وقال من كنت انا نبيه فعلي اميره وقال
انا وعلي من شجرة واحدة وسائر الناس من اشجار شتى» وایضاً بعد از این
فرموده «واحله محل هرون من موسى فقال له انت مني بمنزلة هرون
من موسى الا انه لا نبي بعدي وزوجه ابنته سيدة نساء العالمين واحل
له من مسجده ما حل له وسد الابواب الا بابه ثم اودعه علمه وحكمته فقال
انا مدينة العلم وعلي بابها فمن اراد الحكمة فليأتها من بابها ثم قال انت
اخي ووصيي ووارثي لحمك من لحمي ودمك من دمي وسلمك سلمي وحربك
حربي والايمان مخالط لحمك ودمك كما خالط لحمي ودمي وانت غداً
على الحوض خليفتي وانت تقضي ديني وتنجز عداتي وشيعتك على منابر من نور
مبيضة وجوههم حولي في الجنة وهم جيراني» وایضاً فقال رسول الله «ولولا انت
يا علي لم يعرف المؤمنون من بعدي وكان بعده هدى من الضلال ونوراً
من العمى وحبل الله المتين وصراطه المستقيم لا يسبق بقرابة في رحم ولا بسابقة في
دين ولا يلحق في منقبة من مناقبه يحذو حذو الرسول صلى الله عليهما وآلهما ويقاتل
على التأويل ولا تأخذه في الله لومة لائم قد وتر فيه صناديد العرب وقتل
ابطالهم وناوش ذؤبانهم فاودع قلوبهم احقاداً بدرية وخيبرية وحنينية وغيرهن
فاضبت على عداوته واكبت على منابذته حتى قتل الناكثين والقاسطين والمارقين
ولما قضى نحبه وقتله اشقى الاشقياء من الاولين والآخرين» +

تمام شد ٢٨ في شهر شعبان ١٣٢٥ هـ